

T.C.
İSTANBUL NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**1945-1960 ARASI TÜRKİYE-ABD SİYASİ VE
EKONOMİK İLİŞKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Uğur KORKMAZ

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ali SEMİN

MART-2023

T.C.
İSTANBUL NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**1945-1960 ARASI TÜRKİYE-ABD SİYASİ VE
EKONOMİK İLİŞKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uğur KORKMAZ

ORCID ID: 0009-0004-1017-7114

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 03/03/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ ALİ SEMİN	BAŞARILI	
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ İNDİRA PHUTKARADZE	BAŞARILI	
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ KEMAL OLÇAR	BAŞARILI	

Enstitü Müdürü
Onay

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygu olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Uğur KORKMAZ

03.03.2023

ÖNSÖZ

Türkiye-ABD ilişkileri, ABD'nin Osmanlı İmparatorluğu ile diplomatik ilişkiler kurduğu 1831 yılına dayanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra ABD, 1927'de Türkiye Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurdu. ABD ile Türkiye arasında 12 Temmuz 1947'de imzalanan Ekonomik ve Teknik İş Birliği Anlaşması, ilişkiyi daha da ileriye taşıdı. 1945-1960 yılları arası Türkiye ve ABD için birbirini tanıma ve anlama süreciden oluşuyordu. Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile ilişkiler gelişti akabinde ise Kore Savaşı ile yeni bir boyuta taşındı. ABD için Türkiye, önemli bir NATO Müttefiki ve kritik bir bölgesel ortaktır. Nitekim iki ülke de arasındaki ilişkiyi geliştirmeye kararlıdır.

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı özenle takip eden danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ali SEMİN'e değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca görüş ve önerileriyle hazırlamış olduğum tezimi kabul eden değerli jüri üyelerine teşekkür ederim. Son olarak çalışmam boyunca onları ihmal etmeme rağmen gösterdikleri sabır ve anlayış için aileme de teşekkür ediyor, onların emeğini hiçbir zaman ödeyemeyeceğimi bildiriyorum.

Uğur KORKMAZ

03.03.2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ ÜZERİNE LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ.....	8
BÖLÜM 2: 1945-1950 TÜRKİYE-ABD SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ.	13
2. Yeni Dünya Düzeninde 1945 Sonrası Türkiye.....	13
2.1. Dostluk Anlaşması Türk-Amerikan İlişkileri	19
2.1.1. Türk İlişkilerine Karşı Sovyet Dezenformasyonu.....	20
2.1.2. Kars, Ardahan ve Boğazlar Meselesine Dair	22
2.1.3. Montrö (Montreux) Sözleşmesi	25
2.2. SSCB ile Yaşanan Gerginliklere İlişkin Türk Görüşü.....	28
2.3. Amerikan İlişkilerinde Türkiye'nin Durumu.....	29
2.3.1. Türk-Amerikan Bağlarının Güçlendirilmesi	30
2.3.2. Türkiye'nin ABD tarafından Çağdaştırılma Hususuna Dair	35
2.3.3. Kamu Hukuku 75 ve Uygulaması	36
2.3.4. ABD Ekonomi Yardım Paketleri ve Soğuk Savaş'a Giden Yol Süreci	37
2.3.5. Truman, Stratejik Planlama ve Türkiye Cumhuriyeti	41
BÖLÜM 3: 1950-1955 TÜRKİYE-ABD SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ.	47
3. İç Kargaşa ve Dış Politika: CHP'den DP'ye Geçiş.....	47
3.1. CHP Ekonomik Durgunluğu, DP'nin Yükselişi ve 1950 Kampanyası	47
3.1.1. Türk Dış Politikası, Kore Tugayı ve NATO	53
3.2. ABD Ekonomi Yardımlarından sonra Türkiye'nin İç ve Dış Siyaseti	60
3.2.1. SSCB'ye Yönelik Geliştirilen Politika	61
3.2.2. İstanbul Boğazında Mayın Paniği	62
3.2.3. Değişen Jeopolitik Manzara	64
3.2.4. Amerikan Politikasında Değişim	66
3.3. 1953 ve Sonrası Marshall Planının Mirası.....	69
3.3.1. Stalin'in Ölümü ve Kore Savaşı Sonrası Türk Dış Politikası	70
3.3.2. Stalin'in Ölümünün Kore, Çin ve Türkiye Üzerindeki Etkisi.....	72

3.3.3. Türk Dış Politikası: Başarılar ve Sınırlar	74
3.3.3.1. Kırsal Sorun, Enflasyon ve İş Gücü	80
3.3.3.2. Açık Harcama, Parasal Genişleme ve Bir Enflasyon Krizinin Başlangıcı	82
3.3.3.3. Türk İş Dünyası, Kırsal İşçiler, İşçi Sendikaları ve Askeri Personeller...	84
BÖLÜM 4: 1955-1960 TÜRKİYE-ABD SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ.	88
4. 1955-1960 Yılları Arasında Orta Doğu ve Asya Politikalarında Türkiye-ABD Siyasi ve Ekonomik İlişkileri	88
4.1. Asya ve Afrika Ülkelerinin İttifakı: Bandung Konferansı.....	89
4.2. Türkiye Dış Politikasında Son Durum.....	90
4.2.1. Bağdat Paketi'nin Başarısızlığı.....	94
4.2.2. Süveyş Krizi	96
4.3. Eisenhower Doktrini	98
4.3.1. Türkiye-ABD Müttefikliğinde Son Durum.....	103
4.3.2. Türkiye-ABD Ekonomik Bağları ve Türk İç Politikasında Son Durum..	106
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA	114

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AMAT	: Amerikan Türkiye Yardım Misyonu
BEW	: ABD Ekonomik Savaş Kurulu
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CIO	: Sanayi Kuruluşları Kongresi
DP	: Demokrat Parti
ECA	: Ekonomik İş Birliği İdaresi
EPU	: Avrupa Ödeme Birliği
ERP	: Avrupa Kurtarma Programı (Marshall Planı)
FDR	: ABD Başkanı Franklin Delano Roosevelt
FRUS	: Amerika Birleşik Devletleri Dış İlişkileri
JAMMAT	: Türkiye'ye Yardım Ortak Askeri Misyonu
JCS	: ABD Genelkurmay Başkanları
JIS	: ABD Müşterek İstihbarat Kurmay Başkanlığı
JSSC	: ABD Ortak Stratejik Araştırma Komitesi
MDAA	: Karşılıklı Savunma Yardımı Yasası
MEC	: Orta Doğu Komutanlığı
MEDO	: Orta Doğu Savunma Teşkilatı
MSA	: Karşılıklı Güvenlik Desteği
NAC	: Kuzey Atlantik Konseyi
NARA	: ABD Ulusal Arşiv ve Kayıt İdaresi
NAT	: Kuzey Atlantik Antlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NSC	: ABD Ulusal Güvenlik Konseyi
OEEC	: Avrupa Ekonomik İş Birliği Teşkilatı
SANACC	: ABD Devlet-Ordu-Donanma-Hava Kuvvetleri Koordinasyon Komitesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SWNCC	: ABD Devlet-Savaş-Donanma Koordinasyon Komitesi
UNECE	: Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomi Komisyonu

Tezin Başlığı: 1945-1960 Arası Türkiye-ABD Siyasi ve Ekonomik İlişkiler

Tezin Yazarı: Uğur KORKMAZ

Tezin Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ali SEMİN

Kabul Tarihi: 03.03.2023

Sayfa Sayısı: v (öncikisim) + 128 (tez)

Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi

Bilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

ABD ve Türkiye, Soğuk Savaş'ın başlarında önemli bir ittifak kurdular. Söz konusu siyasi birliktelik Soğuk Savaş sürecinde önemli bir etkiye sebep oldu. II. Dünya Savaşı'nın sonunda ABD, kendisinin ekonomik ve güvenlik çıkarlarına bir tehdit oluşturduğu için, Sovyetler Birliği liderliğindeki Komünist genişlemeyi kontrol altına alma ihtiyacı hissetti. Diğer taraftan SSCB 1925 tarihinde imzalanan Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması'ndan caymak istedi. Bu anlaşma 3 senelik bir geçerliğe sahip olmasına rağmen taraflar caymadığı sürece yenilenme hakkına sahipti. SSCB'de kendi toprak egemenliğini arttırmak isteyerek, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit etti. Türkiye, savaşın sona ermesiyle artan ciddi ekonomik sorunlarının üstesinden gelebilmek için de ekonomik yardıma ihtiyaç duyuyordu. Ortak tehdit karşısında Türkiye ve ABD, Soğuk Savaş boyunca devam edecek ve günümüze kadar uzanan bir ittifak oluşturmuştur. 1950'li yıllar genellikle Amerikan-Türk ilişkilerinin "altın çağı" olarak anılır, ancak iki ülke arasında ilişkileri bir ölçüde zedeleyen ve sonraki dönemde daha büyük sorunların temelini oluşturan bazı anlaşmazlıklara ve sorunlara sahne oldu. 1945-1960 yılları arasındaki Amerikan-Türk ilişkilerinin tarihini ABD hükümet belgeleri, dergi makaleleri, anılar ve gerektiğinde ikincil kaynaklardan yararlanarak aydınlatmayı amaçlayan kronolojik bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, ABD, SSCB, Soğuk Savaş, Marshall Yardımı, Truman Doktrini, Eisenhower Doktrini

The Title of Thesis: Türkiye-USA Political and Economic Relations Between 1945-1960

Author: Uğur KORKMAZ

Supervisor: Asisst. Prof. Dr. Ali SEMİN

Date: 03.03.2023

Nu. of Pages: v (pre text) + 128 (main body)

Department: Political Science **Subfield:** Political Science and International Relations and Public Administration

The United States of America and Turkey made one of the strongest alliances of the Cold War and played an important role in the course of the Cold War with this alliance. With the end of the Second World War in 1945, the United States felt the need to contain the Soviet expansion, which was threatening its economic and security interest: On the other hand, the territorial integrity of Turkey was threatened by the USSR, which terminated the “Turkish-Soviet Friendship Agreement” dated November 17, 1925, and Turkey needed foreign aid to cope with the increasing economic problems after World War I. As a result, Turkey and the United States have made an alliance against a common enemy that will last throughout the Cold War and stretch to the present. Although the 1950s are often referred to as the “golden age” of Turkish-American relations, this period was also the scene of conflicts and problems that damaged the relations between the two countries to a certain extent and formed the basis of the larger problems in the post-1960 period. This thesis is a chronological study that aims to contribute to the history of Turkish-American relations in the period 1945-1960 by using US documents, academic articles, memoirs and books.

Keywords: Türkiye, USA, USSR, Cold War, Marshall Aid, Truman Doctrine, Eisenhower Doctrine

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler teorilerinde ittifaklar önemli bir yere sahiptir. Devletler çeşitli amaçlarını gerçekleştirmek için birbirleriyle ittifak halindedirler. Bununla beraber, güç ve güvenlik bu hedeflerin en yaygın olanlarıdır. Söz konusu çalışmada ittifak kavramının uluslararası ilişkilerdeki tanımını anlamak oldukça önemlidir. Bu kavramının birden çok anlamı olmakla birlikte mevcut çalışmada Türkiye-ABD merkezli bakış açısı üzerinde durulacaktır. Uluslararası ilişkiler disiplininde devlet dışı aktörler giderek daha fazla önem kazansa da disiplinde hala en belirleyici faktör devletlerdir. İttifak kavramının tanımı dikkate alındığında birçok bilim insanının ittifak kavramını anlamlandırmak için farklı amaç ve şekiller kullandıkları görülmektedir. Bunun temel nedeni, uluslararası ilişkiler teorilerinin ittifakların amacı ve ittifakların oluşumu konusunda farklı bakış açılarına sahip olmasıdır.

Realist teoriye göre ittifaklar, güç kavramının merkeze alınmasıyla kurulur. Stephan Walt, ittifakları tanımlarken, neo-realist yaklaşımın da etkisiyle, güç kavramına ek olarak, devletleri ittifak kurmaya yönelten bir diğer önemli unsurun güvenlik olduğunu belirtmektedir (Walt, 2007: 63). Liberal uluslararası ilişkiler teorisyenleri, ittifakları iş birliğini geliştirmek için yararlı araçlar olarak değerlendirdiler. Ayrıca Konstrüktivist teori, ittifakların oluşumunda kültür ve kimlik gibi kavramların önemini vurgular.

I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde hâkim olan idealist teorinin başarısızlığı, realizmin uluslararası ilişkilere hâkim teori olarak egemen olmasının yolunu açtı (Behr ve Heath, 2009: 332-337). Uluslararası ilişkilerin anarşik bir yapı üzerinde gerçekleştiği varsayımıyla hareket eden realizm, uluslararası ilişkilerde devleti en önemli aktör olarak görmektedir. Bu nedenle gerçekçiliğin Morgenthau tarafından ifade edilen en önemli varsayımlarından biri, uluslararası düzenin daha yüksek bir otorite tanımadığı, yani anarşik bir yapı olduğudur (Morgenthau, 1973: 53-58). Anarşiyi uluslararası sistemin en önemli özelliği olarak gören realistlere göre devletlerin en önemli önceliği bekasıdır. Bu bakımdan devletler tarafından bir ittifak oluşturulması ve mevcut ittifaka devletlerin katılımı da mevcut çerçevede gerçekleşmektedir. Devletlerin birincil amacı hayatta kalmak iken, ikinci önceliği güç ve çıkar maksimizasyonudur. Realistler de devletlerin ittifaklara katılmasının tamamen bu saiklere dayandığını iddia ederler (Özlük, 2017: 237-243).

Güçsüz devletler büyük devletlerin himayesinde ittifaklara girerler. Bunun temel nedeni başka bir büyük gücün varlıklarını tehdit etmesidir. Ayrıca büyük güçler, daha küçük devletlerle ittifak yaparak etki alanlarını genişletirler. Söz konusu açıdan ittifaklar realist bir yaklaşımla ele alındığında, uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı içerisinde çıkar temelli bir oluşum söz konusudur. Bu nedenle realistlere göre güç ve güvenlik, devletlerin ittifak kurmak için sahip oldukları iki önemli motivasyondur. Böylelikle devletin ittifaklara girmesi nedeniyle bazı sonuçlar doğabilmektedir. Birincisi, zayıf bir devlet, büyük bir güç altında ittifaka girerek çoğunluk ülkesi unvanını kazanabilir (Schweller, 1994: 77-82). Bekasını garanti altına almak isteyen devlet, dış politikasını ittifakın lideri olan büyük gücün yönlendirmesi doğrultusunda belirlemelidir (Özlük, 2017: 251). Soğuk Savaş yılları, ittifak kurmanın ötesinde bir sömürge bağı olmaya benzetilebilir. Nitekim bekasını göze alamayan devlet, tüm dış politika tercihlerini büyük bir güce teslim etmekte ve onun koruma şemsiyesi altına girmektedir. Türk-Amerikan ilişkilerine bakıldığında 1945-1960 arası dönem bu kategori altında değerlendirilebilir.

İkinci olarak, devletler dengelemek için ittifaklar kurmaya çalışabilirler. Dengeleme kavramı, özellikle neo-realist teoride geniş bir alan kaplar. Bu bağlamda güçler dengesi kavramının teorisyenlerinden Kenneth Waltz'a göre dengelemenin temel amacı, hegemonik olmaya çalışan büyük gücün önüne geçmek için zayıf tarafı desteklemektir (Waltz, 2010: 87). Waltz'ın genel görüşleri savunmacı gerçekçilik çerçevesinde değerlendirildiği için ittifaklarla ilgili açıklamaları bu yöndedir. Neo-realist Randall Schweller ise dengede askeri güce daha çok önem veren bir tanım yapar. Ona göre dengeleme, bir devletin başka bir devlete veya ittifaka karşı yürüttüğü, çoğunlukla askeri anlamlar içeren bir tür koruma mekanizmasıdır (Schweller, 1994: 91). Bu sayede dengeleyici devlet, tehdit olarak algıladığı ülkenin askeri veya siyasi gücüne karşı koyabilir.

Genel olarak, realist teorisyenler, devletlerin uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı üzerinde neden ittifak yaptıkları konusunda bir fikir birliğine varamadılar. Neo-realistlik ile ortaya çıkan ve sistemin yapısının devletleri güç ve güvenlik arayışına soktuğunu iddia eden yaklaşım, anarşik bir yapı içinde devletlerin oluşturduğu ittifakların amaçlarını da güç ve güvenlik kavramlarıyla sınırlandırdı.

Liberal uluslararası ilişkiler teorisyenleri, ittifakları iş birliğini geliştirmek için yararlı araçlar olarak gördüler. 1980’lerde hızlanan küreselleşmenin de etkisiyle liberal teoriye dayalı gerçekçilik eleştirileri sonucunda neo-liberal bakış açısı dünya siyasetinde önemli bir konuma yükselmeye başladı. Neo-liberal bakış açısıyla, devlet merkezli küresel siyasette küresel sorunlara çözüm aranırken, çözüm olarak iş birliği önerildi. Çatışma yerine iş birliğini öne çıkaran bu anlayış, savaştan çok dünya barışını ve güvenliğini teşvik etmektedir (Keohane, 2012: 53-63). Neo-liberal teori aynı zamanda liberal kurumsalcılık olarak da adlandırılır çünkü teorideki akademisyenler ittifaklara ve kurumlara büyük önem verirler.

Neo-liberal teorinin önde gelen akademisyenleri Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye’dir. Neo-liberal bilim insanlarının temel odak noktası, sistemin işleyişini etkileyen neden-sonuç ilişkileridir. Neo-liberal teorinin ortaya çıktığı dönemde dünya siyasetine bakıldığında, hegemonik güç olarak tanımlanan ABD ekonomisine rakip olarak Japonya ve Almanya gibi gelişmiş ekonomilerin öne çıktığı anlaşılmaktadır (Ermagan ve Karcı, 2017: 133-154). Neo-liberalizm, realizmden farklı olarak, savaşın önlenabilir olduğunu söyler. Dahası, Neo-liberal akademisyenler, savaşın getirdiği büyük yıkımın aslında savaşın galiplerinin bile büyük kayıplar vermesine neden olduğunu öne sürerler (Starr, 2007:21-24). II. Dünya Savaşı’ndan sonra İngiltere veya Irak Savaşı’ndan sonra ABD savaşın kazanan tarafı olmasına rağmen, esasen güç kaybetti. Bu bağlamda neo-liberaller sistemin yapısına vurgu yapmakta ve insan doğasının iyi olduğunu ancak uluslararası sistemdeki düzensizliklerin savaşlara yol açtığını söylemektedir. Bu nedenle neo-liberallere göre savaşlar ittifaklarla iş birliği yapılarak önlenabilir.

Robert Keohane ve Joseph Nye (1996) tarafından geliştirilen karşılıklı bağımlılık teorisi ile neo-liberaller, birim düzeyindeki düzensizliğin genel sistem üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olmasını engellemeye çalıştı. Ayrıca neo-liberaller, devletlerin sadece çıkarlarını maksimize etmek için siyaset yapmadıklarını ileri sürdü. Bazı devletler çıkarlarını maksimize etmeye çalışsa da Keohane ve Nye, karşılıklı bağımlılığın menfaati maksimize etmeye yönelik politikaları engelleyeceğini savundu. Nitekim devletlerin karşılıklı rıza ile iş birliği yaptığı bu sistem, uluslararası örgütler ve uluslararası hukuk gibi kavramlara büyük önem verir. Neo-liberaller, tıpkı realist akademisyenler gibi, uluslararası sistemde devletin ana aktör olduğunu savunurlar. Ancak Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve değişen dünya düzeni her alanı olduğu gibi uluslararası ilişkiler teorisini de etkiledi. 1980’den

sonra önem kazanan neo-liberalizm, dönemin koşullarına uygun olarak uluslararası sistemde devlet dışı aktörlerin de olduğunu kabul etmektedir. Bu bağlamda, devletlerin yanı sıra bireyler, uluslararası kuruluşlar, ulusötesi STK'lar, çokuluslu şirketler ve baskı grupları küresel işleyişin önemli unsurlarını oluşturdular (Ermagan ve Karcı, 2017: 133-154).

Konstrüktivizm, değişen siyasi ortamın da etkisiyle 1980'li yıllardan sonra yeni bir kuramsal yaklaşım olarak uluslararası ilişkiler disiplinde önem kazanmaya başladı (Ari ve Kiran, 2011: 49-64). Konstrüktivizm, gerçekçi düşüncenin askeri güç ve ekonomik kapasiteye odaklanan materyalist yaklaşımının dünyayı açıklamaya yetmediğini savunur. Böylece Konstrüktivistler, dünyanın maddi unsurlar içerdiğini söylerler; ancak uluslararası ilişkilerde en önemli faktör sosyal olgudur.

Konstrüktivizm'in çıkış noktası olarak insanın sosyal bir varlık olduğu ve kurduğu sosyal ilişkilerin her şeyden daha önemli olduğu düşüncesi vardır. Konstrüktivizm bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak ilk ortaya çıkışı, Nicholas Onuf'un *With World of Our Making* (1989) adlı çalışması sayesinde oldu. Ayrıca, Alexander Wendt tarafından yazılan *Social Theory of International Politics* (1999), sosyal inşacılığın en önemli kaynaklarından biri olarak kabul edilir. Wendt'e göre, devletler ittifaklar oluştururken, kimlik ve çıkar ilişkilerin temel unsurlarıdır (Wendt, 1999: 61-89). Wendt, uluslararası ilişkilerin anarşik doğasına dayalı neo-realist anlayışı reddetmekte ve devletlerin kendi kendine yetmesi gerektiğini savunmaktadır. Wendt, devletlerin kimliklerinin ve çıkarlarının, devletlerin ilişki içine girdiği dönemde şekillendiğini savunur. Ayrıca devletler, Neo-realist teorinin iddia ettiği gibi ne istediklerini, çıkarlarının ve kimliklerinin farkında olarak ikili ilişkilere girmezler. Ancak neo-realistler ve konstrüktivistler, devletin temel amacının hayatta kalmak olduğu konusunda hemfikir olsalar da devletlerin bunu nasıl başarabileceği konusunda farklı olgulara sahiptirler (Wendt, 1999: 82-96). Wendt, devletlerin içinde bulundukları sosyal ilişkilerin yarattığı etkileşime dayalı olarak hayatta kalmaya yönelik politikalar geliştirmeye karar verdiklerini iddia etmektedir. Bu bağlamda devletler güçlerini maksimize etmeyi seçebilir veya iş birliğine gidebilirler. Kısaca, sadece devletlerin kimliği ve çıkarları ile belirlenen bir sonuçtur (Ari ve Kiran, 2011: 49-64).

Wendt'e ek olarak, Peter Katzenstein ve Friedrich V. Kratochwil de önemli Konstrüktivizm kuramcılarıdır. Peter Katzenstein, *The Culture of National Security* (1996) adlı eserinde kültür, kimlik ve normların uluslararası güvenliği nasıl tesis edebileceğini tartışır. Ona göre kültür ve kimlik, devletler için ulusal çıkarları belirleyen iki önemli faktördür. Friedrich V. Kratochwil, *Rules, Norms and Decision* (1999) adlı çalışmasında, uluslararası kurumlara bağlılığın uluslararası sistemin devamını tehlikeye atabileceğini iddia etmektedir (Ari ve Kiran, 2011: 49-64). Konstrüktivist teoriye göre devletlerin ittifak ilişkisinin devamı için belirleyici olan bu süreçte devletlerin birbirleriyle olan etkileşimleridir. Dolayısıyla ilgi gibi kavramların yanı sıra kimlik gibi toplumsal kavramlar da ilişkinin yönünü belirleyen unsurlardan biri olacaktır.

Realist paradigma, devletlerin temel amacının hayatta kalmak olduğunu ve bunu başarmak için devletlerin güçlerini azami seviyeye çıkardıklarını ileri sürer. Bu bağlamda realistler, devletlerin kendi çıkarlarını gerçekleştirmek ve güvenliklerini sağlamak için ittifaklar kurduklarını ifade ederler. Liberaller ise uluslararası örgütler aracılığıyla iş birliğinin dünyayı daha güvenli bir yer haline getireceğini iddia ederler. Neo-liberallere göre, iş birliği yoluyla yaratılan uluslararası düzen güç ve çıkar maksimizasyonu gerektirmez. Bu nedenle, iş birliği savaşı önleyebilir ve devletler kurumsal yapılar oluşturarak daha güvenli ve refah içinde yaşayabilirler. Konstrüktivizm'in savunucuları ise sosyal etkileşim, kimlik ve kültürün uluslararası ilişkilerde güç ve çıkar maksimizasyonundan daha belirgin faktörler olduğunu iddia ederler. Nitekim bu çalışmada mevcut üç teori üzerinden ve kronolojik sıralama ile üç bölümden oluşan 1945-1960 arası Türkiye-ABD siyasi ve ekonomik ilişkileri irdelenecektir.

II. Dünya Savaşı öncesinde ABD ve Türkiye'nin birbirlerine karşı diplomatik çıkarları yok denecek kadar azdı ve taraflardan hiçbiri bu ilişkinin özellikle önemli olduğunu düşünmedi. II. Dünya Savaşı sona erdiğinde ise mevcut ilişki değişmeye başladı. 1945-1950 yıllarında daha fazla ekonomik katılım ve diplomatik etkileşimlerle filizlenen Türk-Amerikan ilişkilerinin temeli atıldı. Bu nedenle bahsi geçen yılları incelemek ve bu geçişin nasıl geliştiğine ışık tutmak önem arz etmektedir. Birinci bölüm, Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişimini etkileyen bir dizi siyasi faktörü incelemektedir. Bu faktörler finansal ilişkileri, jeopolitik ilişkileri, ABD, Türkiye ve İngiltere ile SSCB gibi diğer etkili devletlerle alakalı uluslararası anlaşmaları içermektedir.

Çalışmanın ikinci bölümü, Türkiye ve ABD'nin dış politikadaki ittifakını öne çıkaran Kore Savaşı ile başlamakta ve Türkiye'nin NATO'ya giden sürecini etraflıca değerlendirmektedir. Bu konudaki çalışmalar, belirli olayların neden önemli olduğunu veya Soğuk Savaş sırasında Türk-Amerikan ilişkilerini nasıl şekillendirdiğini Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişimini şekillendiren olayları anlatma eğilimindedir. Türkiye, II. Dünya Savaşı sırasında bile büyük bir nüfusa ve bol miktarda doğal kaynağa sahip olduğu için, Soğuk Savaş başladığında, Hindistan gibi diğer devletlerin yapmayı tercih ettiği gibi, varsayımsal olarak bir tarafsızlık politikası izleyebilirdi. Öte yandan Sovyet baskısı ve yayılma politikası Türkiye üzerinde etkin olmamakla birlikte endişe vericiydi ve Türk-Amerikan ittifakı Sovyetlerin bu tehdidi oluşturmasıyla daha da güçlendi. Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, Türk-Amerikan ilişkilerinin, Türkiye'nin ABD ile olan ittifakı, Sovyetler Birliği'ni tarihsel olarak yakın görmediğinden kaynaklanmaktadır.

Üçüncü bölüm ise 1955-1960 yılları arasındaki gelişmeleri incelemektedir. Özellikle DP yönetimindeki Menderes politikalarına ve ABD tarafından Eisenhower'ın siyasi ilişkilerine odaklanmaktadır. Bu bölüm Türkiye ve ABD ilişkilerinde önemli bir atılım noktası olan NATO sonrası dönemi ile başlamaktadır. Bununla beraber Orta Doğu politikalarında istikrar ve barışın sağlanmasında mevcut iki ülkenin diplomasi ilişkilerine ışık tutmaktadır. Ayrıca, Bağdat Paketi'nin oluşumu ve Balkan Paketi'nin öne çıkışı, Mısır ile yaşanan Süveyş Krizi, Irak yönetimin yaşadığı darbe ve ABD'nin Lübnan'a askeri müdahalesi de incelenmektedir. Türkiye'nin dış politikasında yaşanan hareketliliğin yanı sıra iç ekonomi siyasetindeki dalgalanmalar ele alınmaktadır. 1957 yılı sonrasında Türkiye-ABD ilişkilerindeki zedelenmeler, mevcut gelişen ittifakın arasında soğuk rüzgarlar esmesine neden olacaktır.

Son bölüm olan sonuç bölümünde de 1945-1960 yılları arasında Türkiye-Amerika ilişkilerine yönelik siyasi ve ekonomik çıkarımlar yer almaktadır. Bu tezin zaman çerçevesi, Türk-Amerikan ittifakını sürekliliği içinde görmemize yardımcı olur. 1945-1960 yılları arası, sadece Soğuk Savaş tarihi boyunca değil, bugün de Amerikan-Türk ittifakını anlamada en önemli dönemdi. Bu konuyu seçmemizin ardındaki en büyük sebep, tarihi anlamanın bugünü anlama konusunda önemli bir bakış açısı sağladığına olan inançtı.

Birincil kaynaklar ve Amerikan-Türk ilişkilerinde uzmanlaşmış bilim insanlarının yakın zamanda yayınlanan çalışmaları ışığında en önemli olarak algılanan gelişmelere özel bir vurgu yapıldı. Bu çalışmada literatür kullanımı birincil kaynak olan ABD Dış İşleri Belgeleri (FRUS) ve dönemin devlet insanlarının hatıratları veyahut basın açıklamaları, ikincil kaynak olarak ise alan uzmanlarının akademik çalışmaları kullanılmıştır.

BÖLÜM 1: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ ÜZERİNE LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

1945-1960 döneminde Türk-Amerikan ilişkileri üzerine akademik literatür ve özellikle tarih yazımı, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana her iki taraf için de sürdürdüğü siyasi öneme rağmen kapsamlı bir yer edinemedi. Bu analitik yetersizlik için çeşitli sebepler mevcuttu. Türkiye literatüründe, ana sorun devlet belgelerine erişimin kısıtlı olmasından kaynaklanmaktaydı. Diğer taraftan ABD çalışmalarında ise Türkiye'nin stratejik önemi yeterli ölçüde fark edilmiş değildi. Ayrıca, her iki ülkenin de vatandaşı olmayan bir araştırmacı tarafından mevcut dönemle ilgili araştırma eseri yok denecek kadar azdır. Sonuç, iki ulusun gerçek ilişkisinin hakkını yeteri kadar teslim etmeyen bir tarih yazımı söz konusudur.

Son 70 yılda, Türk-Amerikan ilişkileri üzerine çalışan Türk akademisyenler üç kuşağa ayrılmaktadır. 1950'li yılların sonundan 1970'lerin başlarına kadar, Türk-Amerikan ilişkilerine odaklanan ilk akademik kuşak ortaya çıktı. Bu alanda öne çıkan isimler Fahir Armaoğlu, Mehmet Gönlübol, Türkkaya Ataöv, A. Haluk Ülman ve Oral Sander'di. Bahsi geçen Türk araştırmacılar sadece Türk-Amerikan ilişkileri üzerine değil, Türk-Amerikan ilişkilerine dair analizlerini de kaleme aldılar. Nitekim oluşturdıkları eserler Türkiye literatüründe mihenk eserler olarak yerlerini aldı. Söz konusu araştırmacılar, siyaset bilimci statülerinden de anlaşılacağı gibi, Türk-Amerikan ilişkilerinin siyasi yönlerine yapılan bir vurgu ile karakterize edilir.

Türk-Amerikan ilişkileri hakkında yapılan ilk Türkçe çalışma Akdes Nimet Kurat'a aitti. *Türk-Amerikan Müsaebetlerine Kısa Bir Bakış (1800- 1959)*, adlı bu eser kısa (sadece 60 sayfa) olup, sadece beş sayfasını II. Dünya Savaşı ve sonrasına ayırmaktadır. Nitekim erken tarihli vücuda getirilen bu çalışma son derece özgün ve önemli bir yere sahiptir.

Türkkaya Ataöv'ün *Amerika, NATO ve Türkiye* adlı araştırma eserine kadar savaş sonrası Türkiye-ABD ilişkilerini ele alan önemli bir Türkçe akademik metin yazılmamıştı. Bu eser, 1960'ların entelektüel akımlarının, özellikle Marksizm-Leninizm'in Türkiye bağlamında aldıkları özgün biçimlerinin bir ürünüdür. Söz konusu eserin en çarpıcı yönü, ABD Soğuk Savaş revizyonist tarih ekolünün kurucu metni olan William Appleman'ın *William's The Tragedy of American Diplomacy* adlı eserinin Ataöv'ün analizine doğrudan etkisidir. Bu etki son derece açıklanabilir bir yansımadır. Çünkü Türkkaya Ataöv doktorasını Syracuse Üniversitesi'nde Williams'ın eserinin çıktığı sene de tamamlamıştır. Ataöv eserinde sadece Williams'ın analizlerinden değil aynı zamanda David Horowitz¹ ve Gar Alperovitz' gibi önemli araştırmacıların eserlerinden de faydalanmıştır. Ataöv eserinin geri kalanın da sıklıkla *Açık Kapı Politikası*na atıfta bulunur ve Amerikan dış politikasını ekonomik faktörlere atfeder. Ataöv, NATO'yu ABD'nin diğer ekonomilere erişim sağladığı bir araç olarak tanımlamakta ve Türkiye'nin bu ittifaka girerek kendisini sömürüye açık hale getirdiğini iddia etmektedir (Ataöv, 1969: 211-217).

Fahir Armaoğlu'nun "Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri: Yeni Bir İttifak" (1965) başlıklı araştırma makalesi, Moskova-Pekin ittifakının dağılması veya Kıbrıs gibi uluslararası sistemdeki ve 27 Mayıs 1960 darbesi gibi Türkiye'nin iç siyasetindeki değişiklikleri analiz etmektedir. Armaoğlu bunu Türk-ABD siyasi ittifakına

¹ Gar Alperovitz ve David Horowitz, 1965 yılında önemli erken revizyonist eserler yayınladı.

bağlamaktadır. Böylece II. Dünya Savaşı'ndan sonra daha "esnek" olmak ve karşılıklı uyum içerisinde elverişli koşullar yaratmak için NATO'ya yönelmek için kurulan ittifak son derece önemliydi. Yirmi altı yıl sonra 1991 yılında Armaoğlu, Türk-Amerikan ilişkilerini incelemek için temel bir kaynak haline gelen, Türk-ABD ilişkilerine ilişkin birincil belgelerden oluşan *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)* adlı eseri de yayınladı. Armaoğlu'nun öğrencisi Oral Sander, Türk-Amerikan ilişkileri üzerine temel çalışmalarını 1970'lerin sonunda yayınladı. Sander'in "Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964" (1979) adlı araştırma makalesi iki ulus arasındaki siyasete odaklanmaktadır. Bununla beraber, Ataöv'ün çalışmaları daha dogmatik inşaları içerirken, Oral Sander'in araştırmaları daha çok analize yatkındır.

Mehmet Gönlübol ve A. Haluk Ülman, Türk-Amerikan ilişkileri hakkında kapsamlı eserler yazmadı. Fakat yazdıkları yayınlar oldukça erken bir dönemde önemli bir yere sahipti. Ülman'ın *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947* (1961) adlı kitabı, Türkiye-ABD üzerine odaklanan ilk Türkçe akademik metindir. Çoğunlukla II. Dünya Savaşı sırasında Türk ve ABD hükümetleri arasındaki siyasi etkileşimlerin bir derlemesini oluşturan yazar, Türk-ABD ilişkilerinin savaş sonrasına kadar gerçek anlamda gelişmeye başlamadığını ve ABD tarafından sağlanan ekonomik yardımın Türk ekonomisine büyük fayda sağladığı sonucuna varmaktadır (Ülman, 1961: 125-131). Ülman'ın eserinin yayınlamasından on yıl sonra Gönlübol, Türk-ABD ilişkileri üzerine, Ataöv'ün ideolojik duruşunu dolaylı olarak eleştiren "Türk-Amerikan İlişkileri: Genel bir Değerlendirme" başlıklı makalesini 1971 yılında yayınladı. Gönlübol'un aynı yıl yayınladığı Türkiye-NATO ilişkilerine dair "NATO and Turkey: An Overall Appraisal" başlıklı araştırma makalesi de Ataöv'ün eserine cevap niteliği taşımaktadır. Ayrıca Gönlübol, Kıbrıs sorununa odaklanarak, NATO'nun kuruluşunu, Türkiye'nin neden kabul edildiğini, Türkiye'nin NATO'ya kabulünün ülke üzerindeki etkilerini, ABD ve NATO ile ilgili çağdaş Türk tartışmalarını araştırmalarında devam ettirdi.

1970'li yılların ortalarından itibaren, başka bir Türk akademisyen kuşağı II. Dünya Savaşı sonrası Türk-Amerikan ilişkilerini incelemeye başladı. Bu kuşağın başlıca isimleri arasında Burcu Bostanoğlu, Nur Bilge Criss, Füsun Türkmen ve Nasuh Uslu yer almaktadır. İkinci nesil araştırmacıların metinleri, ilk kuşağınkine benzer özellikler taşımaktadır. Her iki neslin araştırmacıları Türk-Amerikan ilişkilerine direkt olarak odaklanmak yerine Türk-Amerikan ilişkilerinin siyasi yönlerini ele almaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrası Türk-Amerikan ilişkileri üzerine araştırma eserleri üreten Türk akademisyenler arasında yeni sesler ortaya çıktı. Gül İnanc Barkay, Selin Bölme, Pınar Dost Niyego, Barın Kayaoğlu, Burçak Keskin Kozat ve Şuhnaz Yılmaz bunlardan birkaçıdır. Üçüncü kuşak olarak adlandırılan araştırmacılar II. Dünya Savaşı sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinin en önemli akademik analizlerini ürettiler. Nitekim, üçüncü kuşak araştırmacılar Türkiye-ABD siyasetine bir siyaset bilimci bakış açısı ile odaklanmak yerine eserlerini geniş bir tarihsel arka planla ele aldılar.

II. Dünya Savaşı sonrası Türk-Amerikan ilişkileri üzerine yazan ABD'li araştırmacılar, nesiller yerine genel eğilimler olarak sınıflandırılmalıdır. Tanımlanabilecek ilk eğilim, genellikle temelde siyasi nedenlerle, doğrudan veya dolaylı olarak ABD ile Türkiye arasında daha fazla iş birliği veya etkileşimi teşvik eden bir duruştur. Savaş yıllarından bu yana, Türk-ABD ilişkileri üzerine yazan Amerikalı araştırmacıların birçoğu bu duruşu benimsedi. Yaşanan büyük savaş sonrası Türkiye-ABD ilişkilerine dikkat çeken ilk ABD'li yazarlar, gelişen Soğuk Savaş atmosferine bir tepki olarak eserler üretti. Bu

nedenle ABD'nin dış politikalarının güçlü yanları ortaya koydular. Türkiye ile ABD'nin siyasi ilişkileri, ABD'li yazarlar için bir merkezi konum teşkil etmiyordu. Bunun yerine Soğuk Savaş süresince ABD'nin müttefikleri incelenmekteydi. Onlardan biri de ABD-Türkiye ilişkileriydi.

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki on beş yıl içinde, konuyla ilgili olan araştırmacılar, ABD'nin Türkiye'ye daha fazla yardım etmesini vurgulayan bir dizi araştırma makalesi yayınladılar. Walter Livingston Wright Jr.'ın dönemin en etkili dış politika dergisi *Foreign Affairs*'te yayınladığı "Truths About Turkey" adlı makalesi, bu eğilimin en önemli bir örneğidir (Livingston, 1948: 349-359). Çalışmaların ana yapı taşını ABD yardımları oluşturmakta ve özellikle Türkiye'nin Sovyetlere karşı direnişlerine destek olunması gerektiği vurgulanmaktadır.

1960'lı yıllardan sonra ABD'li araştırmacılar da Türkiye ile ABD arasında daha fazla iş birliğini teşvik eden eserler kaleme almaya başladı. Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkileri hususunda tanınan araştırmacılar arasında, Harry Howard, George S. Harris ve George C. McGhee yer almaktadır. Nitekim Harris, hem Tarih akademisinde yer alan bir bilim insanı hem de Dışişleri Bakanlığı'nda görevi olan bir devlet adamıydı. Harris'in en bilinen eseri *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective (1945-1971)*'dir. Söz konusu eser, yukarıda bahsedilen diğer çalışmalar gibi, Türk-Amerikan ilişkilerinin siyasi ve askeri bir açıdan ele alınmış halidir. II. Dünya Savaşı'ndan 1970'lerin başlarına kadar olan dönemi kapsayan, siyaset dışı konulara girmeye çalışan tek bölüm, 1950-1960 Menderes hükümeti ile ilgili bölümdür.

George S. Harris gibi Harry Howard da hem akademisyen hem de Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapan bir diplomattı. Howard, akademiye başladıktan sonra 1942 ile 1960'lı yıllar arasında Dışişleri Bakanlığı'nda neredeyse yirmi yıl geçirdi, ancak daha sonra akademik hayata geçiş yaptı. Howard, Türk-Amerikan ilişkileri konusuna değinen birçok makale yazdı, ancak kaleme aldığı birincil eser *Turkey, the Straits, and U.: Policy* idi. Howard'ın kitabı, çoğunlukla siyasi bir gündemi içermekle beraber Boğazlar üzerine yazılmış erken dönem anahtar eserlerden biridir.

George C. McGhee ise ilk mesleği petrol mühendisi olmasına rağmen bu kariyerinin çoğunu Dışişleri Bakanlığı'nda geçirdi. McGhee, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Dışişleri Bakanlığı'nda kritik bir figürdü ve Doğu Akdeniz konusunda uzman oldu. Ayrıca 1952-1953 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Büyükelçisi olarak görev yaptı. En önemli eseri *The USA Turkish-NATO Middle East Connection: How the Truman Doctrine and Turkey's NATO Entry Contained the Soviets*'tir. Bu eser, McGhee'nin Dışişleri Bakanlığı'nda uzun bir kariyere sahip olduğu gerçeği göz önüne alındığında, 1940'lar ve 1950'lerdeki Türk-Amerikan ilişkilerinin jeostratejik ve politik yönlerine odaklanan bir çalışmadır. McGhee, kitabın girişinde, kullandığı ana birincil kaynakların, Dışişleri Bakanlığı görevlisiyken topladığı, o sırada önemli olduğunu düşündüğü belgelerden oluşan bir çalışma olduğunu ifade etmektedir.

ABD literatüründe Türk-Amerikan ilişkilerine dair diğer ana eğilim, tahmin edilebileceği gibi, birinci eğilimin tam tersi içeriğe sahip olan eserlerdir. Söz konusu çalışmalar iki devlet arasında iş birliği veya etkileşimi desteklemez ve bu görüşler temelde siyasi gerekçelere dayanmaktadır. Bir önceki gruptan çok daha az sayıda olan bu çalışmalar, genellikle ABD'deki Ermeni veya Yunan lobileri gibi Türk karşıtı lobilerin ya da bu topluluklara duyulan sempatinin ürünleridir. Diğer taraftan bu ürünlerin bir kısmı da sol görüşlü araştırmacılar tarafından üretilmiştir. Örneğin, Türk karşıtı bakış açısını Frank G.

Weber'in *The Evasive Neutral: Germany, Britain and the Quest for a Turkish Alliance in the Second World War* adlı çalışması, Türkiye'nin çoğunlukla İngiliz ve Alman arşiv malzemelerine dayanan ikincil belgeleri içeren eseridir. Temple Üniversitesi'nde Profesör olan Weber, II. Dünya Savaşı sırasındaki Türk dış politikasını “şaşırtıcı ve çileden çıkaran”, “çekingen”, “kötü niyet” üzerine kurulmuş ve nihayetinde “sadece şans” sayesinde başarılı olan olarak nitelendirmektedir.

ABD literatürünün Türkiye ile ilişkilerine ilişkin bir başka ilginç yönü de araştırmacıların ve üzerinde durulan konuların uzmanlık gerektirmemesidir. Kariyerinin büyük bir bölümünü ABD'nin Türkiye ile ilişkilerine adanmış bir ABD'li akademisyene oldukça nadiren rastlanır. Bunun yerine, bazı akademisyenler, Türkiye-ABD ilişkileri üzerinde bir dönem çalışmış ve ardından başka konulara yönelmişlerdir. Örneğin, David J. Alvarez. Profesör Alvarez, akademik kariyerine Türk-Amerikan ilişkileri üzerine birkaç makale yazarak başladı. Fakat daha sonra bu alanda yayınlar üretti. Robert Cossaboom ve Gary Leiser de Türk-Amerikan meseleleri hakkında önemli makaleler yazdılar, ancak onlarda daha sonraki çalışmalarında iki ulusun ilişkilerine dair bir yayın gerçekleştirmediler.

Bruce Robellet Kuniholm, Türk-Amerikan ilişkilerine kanonik metinlerle katkıda bulunan tanınmış bir başka akademisyendir. Ancak yayınlarının çoğu bu konuda değildir; aksine, yayınladığı araştırmaların çoğu Türkiye ve Doğu Akdeniz ile ilgilidir. 1994 yılında, *The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey, and Greece* adlı temel bir eseri Kuniholm tarafından yayınladı. Söz konusu eserin isminden de anlaşılacağı gibi, Kuniholm'un çalışması Türkiye'nin komşularına da hitap etmekte ve sadece Türkiye'nin siyasi gündemine ayrılmamıştır. Eserin Türkiye'ye ayrılan bölümleri, aslında Soğuk Savaş ortamına odaklanmış olsa da II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye-ABD ilişkilerine dair en önemli araştırma parçasını oluşturmaktadır.

Savaş sonrası Türk-ABD ilişkilerinin temellerini anlamak için Melvyn Leffler'in birkaç eseri hayati önem taşımaktadır. Leffler, önde gelen Soğuk Savaş tarihçilerinden biridir ve Türkiye hakkında yazmaya, Doğu Akdeniz'deki stratejik zorunlulukların, Soğuk Savaş'ın başlarında ABD'li politika yapımcıların kararlarını tam olarak nasıl etkilediğini tanımlama girişimini eserlerinde irdeledi. Türkiye ve genel olarak Doğu Akdeniz ile ilgili olarak Leffler eserlerinde ABD'li politika yapımcılar için dikte eden motivasyonun Sovyet davranışı değil, güvenlik stratejisi olduğunu iddia etti.

Bahsi geçen araştırmacıların görüş farklılığı, 1981-1985'te bir yanda Leffler ile diğer yanda Bruce Kuniholm ve John L. Gaddis arasında bir dizi araştırma eseri ile sonuçlandı. Kuniholm, *The Origins of the Cold War in the Near East*'i 1980'de yayınladı ve Leffler'in bu konudaki sert eleştirisi, 1981 yılında *Review in American History*'de yayınlandı. Leffler daha sonra, Kuniholm'un kitabını *Organizasyon of American Historians*'ta 1983 yılında kararlı bir şekilde eleştiren bir makale sundu. Ertesi yıl Leffler, “Amerikan Ulusal Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Savaşın Başlangıcı, 1945-1948” hakkında hem Gaddis hem de Kuniholm'un yanıt vermeye davet edildiği başka bir makale yayınladı; Leffler ayrıca onların eleştirilerine uzun bir yanıt da yazdı.

Genel olarak, Türkiye-ABD ilişkilerine odaklanan ABD'li bilim insanlarının sayısı son derece azdır ve bu akademisyenlerin ürettikleri akademik çalışmaların sayısı da buna tekabül etmektedir. Nitekim Türkiye, ABD'nin yakın ilişkiler kurduğu birçok devletten sadece biridir. Türkiye için ise ABD dönemin baskın liderliğini üstlenmişti. Türkiye-ABD ilişkileri yeniydi ve iki ülkenin bir ittifak oluşturabilmesi için birbirini tanıması

gerekliydi. Öte yandan Türkiye diğer devletlerle tarihsel bir geçmişe sahipti. Sınır komşuları onların ya geçmiş düşmanları ya da yeni dünya düzeninde henüz istikrarlı bir politika izleyemeyen devletlerdi. Sonuç olarak, Türk akademisinden Türkiye-ABD ilişkileri konusunda görece çok daha fazla üretim oldu. Diğer taraftan, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerine dair ABD araştırma eserlerinin nadiren akademik tarihçilik olması, bunun yerine Türkiye ve ABD'nin dış politikalarına yönelik olmasıdır. Bu nedenle, Türk-Amerikan ilişkileri literatüründe, Türk yazarların sayısı hem daha fazla hem de daha üretkenken, bu konudaki ABD'li yazarlar akademik olarak daha diplomatik metinler yazma eğilimindeydiler. Her iki yazar grubu da Türkiye-ABD ilişkilerini oluşturan diğer pek çok konuyu ihmal edecek şekilde ağırlıklı olarak iki ulusun siyasi ilişkileri üzerine araştırma eserleri oluşturdular.

BÖLÜM 2: 1945-1950 TÜRKİYE-ABD SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

2. Yeni Dünya Düzeninde 1945 Sonrası Türkiye

II. Dünya Savaşı bugüne kadar birbirini yakından tanımayan iki devleti bir araya getirdi. Bu temas Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri için oldukça yeni bir temastı. Esasında Amerika Birleşik Devletleri, Mihver güçlerini mağlup için savaştı. Ardından ise savaşlara son verme çağrısı ile Birleşmiş Milletleri (BM/UN) kurdu. Türkiye ise bu savaş gerçekleşirken büyük oranda tarafsızlık politikası sürdürdü. Fakat değişen dünya düzeninde müteffikini seçmek zorundaydı. Nitekim Türkiye II. Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler Örgütü'ne katıldı. Savaş sonrası Sovyetlerin yayılmacı politikası başladı. Ancak yaşanacaklar, Türk-Sovyet ulusal çıkarları arasında doğası gereği var olan tarihsel ve coğrafi uçurumu kapatamadı.

Türkiye'nin savaş sırasında izlediği siyaset daha önce görülmemiştir. Üstelik savaşın ana aktörlerinden biri olan ABD'nin siyasetinden oldukça farklıydı. Mevcut iki farklı tutuma karşın iki ülkeninde tasavvur ettiği, güçlü bir dış politika siyaseti izlemektir. Bu nedenle savaş Washington ve Ankara'daki ilgili liderler arasındaki siyasi mesafeyi de devam ettirdi. Öyle ki Türk liderler, Amerikalı meslektaşlarından sekiz-dokuz yıl önce Soğuk Savaş benzeri bir perspektife sahipti. Bu durum Amerika'nın Soğuk Savaş bağlamında uluslararası liderliğe ve Orta Doğu'nun savunmasına bağlılığının sınırları ve kademeli gelişimi hakkında yararlı içgörüler sağlamalarına sebep oldu.

Türkiye, savaş yıllarının çoğunda tarafsızlık yolunda yürümeyi başarırken, önemli güçlükler ve değişen siyasi güvensizlikleri de yaşadı. Türkiye ekonomik ve diplomatik olarak savaşa doğu-batı eksenine çekilerek yaklaştı. Bununla birlikte, genç cumhuriyetin ekonomisi en çok İtalya'nın müttefik ve Rusya ile Fransa'nın geleneksel düşmanı olan Almanya'ya bağımlıydı. 1936'da Türk ihracatının %51'i Almanya'ya yapılırken, ithalatın %52'si Almanya'dan gerçekleşiyordu. İktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi, 1940 yılına gelindiğinde ise Fransa ve İngiltere ile ilişkilerin önemine uygun olarak, Almanya ile olan ticari ilişkilerini ihracatının sadece %12'sine ve ithalatının %9'una indirmeyi başardı (Harry, 1974: 145-152). Bu sert düşüşe rağmen, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sırasında Almanya ile devam eden ticareti gerek Almanya gerekse de Fransa ile

İngiltere'nin ağır diplomatik tepkilerine neden oldu. Türkiye'nin tarafsızlık politikası, ekonomisini derinden etkiledi. Çünkü her iki tarafta Türkiye'nin savaşta kendi müttefiki olmasını istiyordu.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü (1938-1950) ve devlet erkanı için ülke diplomasisinin amacı değişmeye başladı. Böylece, SSCB ile devam eden güvenlik anlaşmasıyla birlikte Fransa ve İngiltere ile birleşik bir ittifak sağlamak Türk dış politikası için son derece önemliydi (Hale, 2000: 66-72). Nitekim İngiliz ve Fransız beyanları bir başlangıçtı. Ancak 23 Ağustos 1939'da beklenmedik Nazi-Sovyet Saldırmazlık Antlaşması, Avrupa'daki neredeyse tüm diplomatik hesapları alt üst etti. Türkiye'nin en büyük kâbusu Molotov-Ribbentrop Paketi'ydi. Çoğu Amerikalı, Pearl Harbor'ın ardından bu dönemi hatırlı sayılır görmese de çoğu Türk siyasetçisi için Nazi-Sovyet iş birliği dönemi, Rusya'nın uzun vadeli niyetlerini aydınlatmak için en uygun dönemdi. Almanya'nın Polonya'yı işgali ve İngiliz-Fransızların Almanya'ya karşı beyanları Avrupa'da genel bir savaşın başladığına işaret ediyordu. Bu durum Türkiye'nin Sovyet kisvesi altında yeniden uyanan Rus yayılcılığına ilişkin uzun süredir devam eden korkularını doğruladı.

SSCB Doğu Polonya'yı işgal ettikten sadece yedi gün sonra, 24 Eylül'de Moskova Estonya, Litvanya ve Letonya'ya ultimatolar göndermeye başladı. Nitekim Sovyetler bu ülkelerden topraklarında Sovyet asker konuşlandırmaları ve askeri üslerin kurulmasını kabul etmelerini istedi (David, 2002: 24). Baltık hükümetleri SSCB'den gelen bu ultimatoları müzakere ederken, Türkiye'nin Rusya Büyükelçisi Şükrü Saraçoğlu SSCB ile görüşmek için Moskova'ya gitti. SSCB, Saraçoğlu'na toplam dört talepten oluşan bir liste verdi. Bu listenin maddeleri kabul edilmeden karşılıklı bir siyasetin sürdüremeyeceğini öne sürdü. Hazırlanan listenin birinci ve ikinci maddesine göre; Türkiye, İngiltere ve Fransa ile yaptığı karşılıklı yardım beyanlarını yalnızca istişare şeklinde değiştirecekti. Üçüncü maddede Türkler, Almanya'nın Türkiye'ye saldırması durumunda Sovyetler Birliği'ni Türkiye'ye yardım etmekten muaf tutan bir madde içeren bir Sovyet-Türk paktını imzalayacaklardı. Son olarak, gelecek olayların bir habercisi olarak Moskova, Boğazların Sovyet askeri üsleriyle birlikte ortak Sovyet-Türk yönetimini talep etti. Ankara ilk iki talebi kabul etmeyi teklif etti, ancak son ikisini başlangıçta sunulduğu gibi kabul etmeyi reddetti ve bu nedenle görüşmeler 1939 Ekim ayının ortasına kadar devam etti (Kuniholm, 1980: 22). Bu arada Estonya, Letonya ve Litvanya Moskova'nın emirlerine boyun eğerken, Finlandiya içinde topraklarının önemli

ölçüde Sovyetler tarafından alınması ve ülkenin sınır tahkimatlarının yıkılmasını içeren bir talepler listesi gündemdeydi. Hem Türkiye hem de Finlandiya, Sovyet taleplerinin bazı kısımlarını reddetti. 17 Ekim’de Sovyet-Türk görüşmeleri nihai bir Türk reddiyle sona erdi. İki gün sonra Türkiye, İngiltere ve Fransa ile bir *Karşılıklı Yardım Antlaşması* imzaladı (Hale, 2000: 69).

SSCB’nin 1945 yılındaki Türkiye talepleri, Türk hükümeti için 1939 yılındaki taleplerden farksızdı. Bu döneme ise Türk literatüründe “Erken Soğuk Savaş” adlandırılması yapılmıştı. Türk hükümeti, Truman Doktrinini tetikleyen Sovyet diplomatik baskısını, II. Dünya Savaşı’nın kesintiye uğrattığı 1939 taleplerinin bir devamı olarak değerlendirdi. Ankara açısından bakıldığında, Türkiye’yi Finlandiya’nın kaderinden ayıran çok az şey vardı. Tek fark, İngiltere ve Fransa ile Sovyet taleplerinin özellikle hükümsüz kalmaya çalıştığı karşılıklı yardım beyannameleri ve beyannamelerin dönüştüğü antlaşmaydı. Yine de Türkiye ve Rusya görünüşte karşıt taraflarda olsa bile, Türkiye’nin kuzey komşusundan duyduğu tehdit, İngiliz-Fransız-Türk antlaşmasının hükümleri içinde kendini gösterdi. Nitekim benzer siyasi atılımlar, Türk hükümeti ve ordusunun Sovyetler Birliği’ni daha fazla düşmanlaştırmamak adına Amerikan emellerini sınırlayacağı Türkiye’deki Amerikan misyonu sırasında da kendini gösterecekti.

1939 yılında Türkiye İngiltere ve Fransa arasında üçlü ittifak antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile eğer Yunanistan ve Romanya’ya karşı bir saldırı gerçekleşirse antlaşma devletleri askeri yardım da bulunacaktı. Yapılan bu antlaşma Türkiye ile İngiltere ve Fransa’nın savunma ihtiyaçlarını karşılayıp, balkanların güvenliğini özellikle de Yunanistan ve Romanya’nın korunmasını sağlayacaktı. Üçlü ittifak antlaşması Sovyetler Birliği ile arayı açacak olsa da Türkiye için özel bir maddeye sahipti. Antlaşmaya göre, Türk müzakereciler, İngiltere ve Fransa’nın bir Sovyet saldırısı durumunda Türkiye’yi savunmak için harekete geçmesini gerektirecek hükümler sağladı. Batılı Müttefikler bu hükümleri Almanya ve İtalya’dan duydukları korkular sonucunda imzalamıştı. Ancak Türkiye için Rusya başlı başına bir tehditti. Ayrıca antlaşmada Türkiye’nin İngiltere ve Fransa’dan yeterli miktarda askeri malzeme almasına bağlayan bir madde de mevcuttu. Savaş sırasında Türk tarafsızlığının dayandığı bu son maddeydi (Weber, 1979: 45, 82).

Savaş zamanı Sovyetlerin tehditkâr siyaseti, Türkiye Cumhuriyeti'ne kuzey komşusuna karşı temkinli devam etmesi için çok önemli iki neden daha sağladı. İlki, Haziran 1940'ta, Sovyetler Birliği'nin 1939'da Rusya'ya üs veren üç Baltık Devletini ilhak etmesi ve Besarabya ile Kuzey Bukovina'yı Romanya pahasına ilhak etmesiyle geldi. Bu eylemler, Sovyet yayılcılığını ve Sovyetler Birliği'ne üs vermeyi kabul eden ülkelere ne olacağını gösterdi. İkincisi, Kasım 1940'ta Berlin'de gerçekleşti. Molotov-Ribbentrop *Saldırmazlık Paktı* devam ederken, Adolf Hitler ve Joachim von Ribbentrop, Mihver ittifakının Sovyetler Birliği ve Türkiye'yi içerecek şekilde genişletilmesini araştırmak için Sovyet Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov ile gizli müzakerelerde bir araya geldi. Almanya, Türkiye'den bir müttefik olarak İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki konumunu tehdit etmesini istedi. Bu da Orta Doğu'nun tasavvur edilen bir işgali ve Türkiye üzerinden Süveyş Kanalı'nın alınmasıyla sonuçlanacaktı. Bununla birlikte, Mihver güçlerine katılmak için Sovyet gerekliliklerinin, Alman emelleriyle bağdaşmadığı ortaya çıktı. Ayrıca Almanya ile askeri bir ittifakı kabul etmek için Sovyet koşulları şu ifadeleri içeriyordu:

“SSCB'nin kara ve deniz kuvvetleri için İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının menzilinde uzun vadeli kiralama yoluyla üs kurulması” ve Sovyetler Birliği'nin gözlem merkezinin “Basra Körfezi'nin genel doğrultusundaki Batum ve Bakü'nün güneyindeki bölgenin” tanınmasıydı. Türkiye'nin toprakları ve bağımsızlığı garanti altına alınması için Pakt'a katılması ifade edildi. Fakat reddederse “gerekli askeri ve diplomatik önlemler” uygulanacaktı (Kuniholm, 1980: 25).

Sovyetler Birliği'nin Karadeniz havzası üzerindeki kontrolünü kabul ettirmek en önemli önceliğiydi. Bu nedenle Almanya, Romanya ve Bulgaristan'daki Sovyet hakimiyetini kabul etmeliydi. Fakat Almanya bu durumda Türkiye ile olan diplomatik ilişkilerini zarara uğratacaktı. Çünkü Türkiye'nin Balkan sınırları son derece kritik bir öneme sahipti. Bu nedenle, Rus ve Alman emelleri diplomatik olarak birbirine uyumsuz kaldı.

II. Dünya Savaşı'nın ardından ironi dolu bir açıklama yapan Sovyetler Birliği, “Montrö Sözleşmesi'ne sadakatini resmen teyit etti. Boğazlarla ilgili herhangi bir saldırgan niyet ve iddiasının bulunmadığını açıkladı. Ayrıca böyle bir askeri hazırlığının olmadığını beyan etti. Bu açıklamada kullanılan ifade ise “Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü titizlikle gözetmek”ti. Öte yandan SSCB, Türkiye'ye bir Almanya gibi

Avrupa devletinin saldırısı durumunda yardım sağlanacağını da ifade etti. Fakat bu söylemler, Türk politikasını değıştirmedi. Çünkü Türkiye için Rusya yeni bir tehdit değildi. Her iki ülkenin tarihsel geçmişı politikalarını tanımak için yeterliydi. Türk diplomatlar ve siyasi liderler II. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında da SSCB'nin yayılmacı politikasının farkındaydı. Rusların yayılmacı politikaları Türklerin yeni idrak ettikleri bir husus değildi. Bu nedenle Türk hükümeti bu süreçteki mesafesini korumayı tercih etti. Henüz 1930'lu yıllarda, Başbakan İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e, o dönemde Sovyetler Birliğı ile ilişkilerinin eşı benzeri görülmemiş iyiliğine rağmen, Rusların batı sınırlarını güvende hissettikleri anda dikkatli olunması gerektiğini öne sürdü. Daha sonra Cumhurbaşkanı İnönü'nün ABD Büyükelçisi Laurence A. Steinhart ile yaptığı ilk resmi görüşmede kendisinin uyarıları ile anlam kazandı. Türkiye'nin devlet başkanı söz konusu toplantıda, Almanya savaşı tamamen kaybederse Sovyetler Birliğı'nin rakipsiz kalacağını ifade etti. Ayrıca İnönü'ye göre bu durumda Sovyetler, Avrupa ile Orta Doğu'yu "aşmaya" çalışacaktı. Gerçekleşen bu görüşme büyük bir Sovyet zaferinden sonra değildi. Aksine Alman kuvvetlerinin 1942 yazının başlarında Stalingrad'a saldıran parçalanmış güney Rusya cephesini süpürürken gerçekleşti. Buna rağmen İnönü'ye göre Sovyetler, ellerinden geldiğince Boğazların kontrolünü ele geçirmeye çalışacaklardı (Weisband, 1973: 44-46).

Büyük Yurtseverlik Savaşı'nın (22 Haziran 1941-9 Mayıs 1945) sona ermesinden önce bile, Sovyet eylemleri, geleneksel Rus yayılmacılığının Türkiye yönünde yenilenmesini öngörüyordu. Bu eğilim, Truman Doktrinine ve Türkiye'ye yardım etme misyonuna götürecek doğrudan yolu başlattı. Türkiye'nin batısında, Rusya'nın 5 Eylül 1942'te sebepsiz yere Bulgaristan'ı işgali, Türk siyasi endişelerini hararetli bir seviyeye getirdi. Nazilerin Balkanlar'ı fethinden sonra Bulgaristan Almanya'nın müttefiki olmasına rağmen, Rusya ile tarihi bağlara sahipti. Böylelikle Bulgaristan, Sovyetler Birliğı'ne savaş ilan etmeyi reddetti. Nitekim SSCB batı topraklarının işgali sırasında Alman General Wehrmacht, Bulgar birliklerini Doğu Cephesinde savaşmak için kullanmadı. Çünkü Alman generaller Bulgarların savaş sırasında Rus tarafına geçeceğini varsaydılar. Nitekim Bulgaristan'da SCBB emelleri uzun süreli bir politika ile işledi. Bulgaristan'da Alman yanlısı hükümetin devrilmesine, Almanya ile siyasi bağların kesilmesine, Batılı Müttefiklerle ateşkes ilan edilmesine ve SSCB ile dostane ilişkilere rağmen, Sovyet orduları ülkeyi Türkiye sınırına kadar işgal etmeye devam etti. Bu nedenle Türkiye hem

doğu hem de batı sınırlarında Sovyet silahlı kuvvetlerinin varlığından ve “Bulgar irredantizmi ile Sovyet destekli saldırganlık arasında bir sentez olasılığından” endişe ediyordu (Weisband, 1973: 277-278). Nitekim aylar sonra, Türkiye nihayet Müttefiklere katılmaya hazırlanırken, ülkenin doğu sınırındaki olaylar da benzer şekilde uygunsuz bir hal aldı. 23 Şubat’ta Türkiye, dört gün sonra Birleşmiş Milletler bildirgesini imzalayarak Almanya’ya savaş ilan etti.

19 Mart 1945’te Moskova, Ankara’nın bu tutumuna doğrudan bir diplomatik hamle gerçekleştirdi. Rusya Dışişleri Bakanı Molotov, Sovyetlerin 24 Mart 1941 gibi yakın bir tarihte yenilediği ve her halükârda 7 Kasım 1945’te yeniden müzakere edilmek üzere sona erecek olan 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması’nı resmen kınadı. Antlaşmanın süresinin dolması sebebi ile sona ermesine sadece aylar kala, Rusya’nın Almanya ile müzakerelerine ilişkin gizli bilgisi ortaya çıktı. Bu durum Ankara’da ciddi bir endişe yarattı. Tabiri caizse, 7 Haziran’da diplomatik çekiç düştü. Türkiye’nin Sovyetler Birliği büyükelçisi, yeni bir saldırmazlık antlaşması için SSCB’nin hazırladığı şartları teslim alan ilk kişi oldu. Molotov’a göre, Türkiye’nin doğudaki iki il olan Kars ve Ardahan’ı Sovyetler Birliği’ne bırakması ve stratejik su yolu üzerinde ortak kontrol için Ruslara Çanakkale Boğazı ve Boğazlar boyunca askeri üsler vermesi gerekecekti (FRUS, 1945, Belge No: 1018)².

Molotov ultimatومunu vermesine rağmen, Türkiye bu taleplere şiddetle karşı çıktı ve daha sonra bunları “gerçekçi olmayan bir talepler” olarak nitelendirdi (Zubok ve Peşakov, 1996: 93). Bahsi geçen talepler ise Washington ve Londra’da şaşkınlık ve korku yarattı. Yalta Konferansı’nda hem Churchill hem de Roosevelt, Stalin’in Sovyetler Birliği’ni daha iyi korumak için Montrö Sözleşmesi’nin gözden geçirilmesi gerektiğine ilişkin savlarını kabul etmişlerdi. Esasında Moskova’nın tek taraflı hamlesi, Stalin’in Boğazlar rejimini değiştirme konusunda ciddi olduğunun, ancak Müttefiklerini dahil etmeye niyetinin olmadığı sinyali verdi (Zubok ve Peşakov, 1996: 93). Böylece ABD’nin bölgeye ilgi duyma sürecini başlatan, Türkiye’ye yönelik bu Sovyet talepleriydi.

² FRUS (Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers), Amerika Birleşik Devletleri Dış İlişkileri: Diplomatik Belgeleri, <https://history.state.gov/historicaldocuments> adresinden kullanılmıştır. Metnin içerisinde belirtilen her belge kaynakçada ilgili websitesi adresi ile sıralanacaktır. Bahsi geçen belgeler, birincil kaynak olarak kullanılmaktadır.

1945'te Rusya'nın tampon devletlerden oluşan güvenlik ağı neredeyse tamamlanmıştı. Finlandiya'dan Doğu Almanya'ya, Polonya'ya, Çekoslovakya'ya, Macaristan'a, Romanya'ya ve Bulgaristan'a kadar SSCB'nin merkezi nihayet batı işgalinden kurtulmuştu. Ayrıca Sovyet topraklarının kuzeyinin buz ile kaplı olması ise benzersiz bir koruma sağlıyordu. Bununla beraber doğusunda, 13. yüzyıldaki Moğol istilalarından bu yana Rusya'nın merkezine hiçbir tehdit ulaşmamıştı. 1945'te Doğu Asya'dan kaynaklanan herhangi algılanabilir bir tehdit de yoktu. Sovyetlerin yumuşak karnı, yalnızca Boğazlar ve Karadeniz suları yoluyla güney kanadında, teorik olarak İngiltere veya ABD gibi bazı güçlü deniz kuvvetlerinin kudretine maruz kalabilirdi. Amerikalı diplomatlarda söz konusu Sovyet taleplerini "Batı dünyasının bu bölgedeki son limanını kapatma" girişimi olarak yorumladılar (FRUS, 1946, Belge No: 804).

Boğazlar örneğinde, eğer büyük bir güç stratejik su yoluna sahipse, kontrol otomatik olarak hem güçlü bir savunma hem de saldırı potansiyeli sağlayacaktı. Boğazlarda üslenmiş ve Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren bir Rus filosu, İngiltere'nin emperyal yaşamının kan pompaladığı ve Batı Avrupa'nın savaş sonrası yeniden yapılanmasının çoğunun petrol gibi temel hammaddelere bağlı olacağı hayati Süveyş ticaret yollarını tehdit edebilirdi. Nitekim bu durum İngiltere'nin yüzyıllardır korkusuydu. Moskova'nın savaş sonrası ivedilikle gerçekleşen eylemlerinin bir sonucu olarak, artık Amerika'nın da bir korkusu haline geldi. Böylece Amerika'nın başlangıçta II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik yardım politikaları yön değiştirdi. Esas ihtiyaç, SSCB'nin ilerlemesini durdurabilmek için askeri teçhizat ve eğitimlerdi.

2.1. Dostluk Anlaşması Türk-Amerikan İlişkileri

Dostluk Anlaşması Türk-Amerikan ilişkileri, diğer önemli küresel aktörleri de göz önünde bulundurarak her iki tarafla da gelişti. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ilk ilişkilerde Sovyetler Birliği önemli bir rol oynadı. Esasında Türk-Sovyet ilişkileri, Türk-Amerikan ilişkilerinin yönünü büyük ölçüde etkiledi. ABD ve Türkiye ilişkilerini güçlendirmeye başlayınca, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler iyice bozuldu. 1925'te Sovyetler Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti, 1945'te yenilenmesi planlanan bir Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzaladılar (Sander, 1979:7). Taraflardan biri herhangi bir atılım yapmasaydı, antlaşma otomatik olarak iki yıllık bir süre içinde yenilenecekti. Ancak Sovyetler, anlaşmayı bir saldırı eylemi olarak değil, antlaşmanın

yeniden müzakere edilebileceği; Sovyet güvenliği ve prestiji için daha uygun olacak önemli değişikliklerle sonuçlanabileceği umuduyla antlaşmayı feshetmeye çalıştı (FRUS, 1945, Belge No: 1185). Türk Hükümeti ise, Sovyetlerin antlaşmanın gözden geçirilmesini, Sovyetlerin sorunlu bulduğu birçok bileşeni olan Montrö Sözleşmesi'ni değiştirmeyi önermek için bir fırsat olarak kullanmayı amaçladığından şüpheleniyordu.

1936 tarihli Montrö Sözleşmesi İstanbul Boğazları ile ilgiliydi. Barış ve savaş zamanlarında hangi tarafların Boğazlardan geçişine izin verildiği, Boğazların bakım ve korunmasından Türkiye'nin sorumlu olduğu netleştirildi. Sovyetler Birliği, ciddi bir güvenlik sorunu olduğunu iddia ettikleri Boğazlar üzerinde tek başına Türklerin kontrol sahibi olmasına karşı çıktı (FRUS, 1945, Belge No: 1240). Boğazlar Karadeniz'den Akdeniz'e giden tek sıcak su geçidi olduğundan, Sovyetler Birliği için boğazlar kritik bir jeopolitik konuydu. Bu yüzden boğazlara daha fazla erişim elde etmek için Sovyetler, Türkler hakkında bir dezenformasyon kampanyası başlattı. 1945 yılında Türkler üzerinde baskı kurmak amacıyla spekülasyonlar yayarak bir "siyasi gerginlik savaşı" başlattılar (FRUS, 1945, Belge No: 1260). Örneğin, Bulgaristan'da Türkiye sınırına yığılan çok sayıda Sovyet askeri olduğunu belirtmişlerdi. Ancak Türk ve İngiliz istihbaratına göre bu durum tamamen bir spekülasyondur (FRUS, 1945, Belge No: 1188).

2.1.1. Türk İlişkilerine Karşı Sovyet Dezenformasyonu

1945 yılının başlarında Türkiye, Sovyetlerin *gerginlik savaşı* tarafından zorlanmayacağını iddia etti. Türkiye'nin Sovyetler Birliği Büyükelçisi Selim Sarper, Amerikalı mevkidaşlarına Türkiye'nin 1939 yılında Rus ve Alman taleplerini kesin bir şekilde reddettiğini ifade etti. O dönemde Sovyet taleplerine boyun eğmek için hiçbir nedeni olmadığını hatırlatarak, Türkiye'nin Sovyet taleplerine karşı direnişini iletti (FRUS, 1945, Belge No: 1196). Buna karşın, Sovyet Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov, Montrö Sözleşmesi'nin sadece SSCB ve Türkiye'yi değil, diğer devletleri de ilgilendirdiğini yineledi. Fakat Türkiye, Boğazlarda Sovyet üslerinin bulunmasına izin vermeyecekti (FRUS, 1945, Belge No: 1198). Esasında bu dönemde Sovyetler İngiliz-Türk ittifakının kırılmasını amaçladı. Ancak Türk hükümeti aynı zamanda Sovyetlerin yeni bir siyasi manevra niyetinde olduklarını öngörüyordu. Nitekim Sovyetler tıpkı Romanya ve Bulgaristan'ı "yeniden yönlendirildiği" gibi, Türkiye'yi "yeniden

yönlendirmek” isteyecekti. Bu durum içinde İngiliz-Türk ittifakında Boğazlar üzerinde gerginlik oluşturmayı amaçlayacaktı.

ABD, SSCB’nin Türkiye’ye karşı askerî harekâtını tahmin etmese de SSCB, Rus halkına Türkiye ile savaşa girebileceğini söyledi (FRUS, 1945, Belge No: 1215). Türkiye’ye karşı askerî harekât ihtimalinin düşük olmasına rağmen, Amerikan devlet erkânı Sovyet iç propagandasını incelediler. Bu durumun “gerginlik savaşında” devam eden bir çaba teşkil edebileceğini veya SSCB’nin bu söylentileri kendi iç halkının yararına, onları askeri üretime devam etmeye teşvik etmek için yaydığını düşünüyorlardı. Sebep ne olursa olsun, George Kennan bu propagandayı bir endişe kaynağı olarak gördü (FRUS, 1945, Belge No: 1215).

Sovyet dezenformasyonu, hem Bulgar hem de Yunan diplomatlarla yapılan dialoglar sonucunda tespit edildi. Türkiye Başbakanı İsmet İnönü ile Bulgaristan Bakanı Antonoff arasında gerçekleştirilen görüşmede Türk-Sovyet ilişkileri ve bu ilişkilerin gelişme potansiyeli tartışıldı. Antonoff, özellikle SSCB’nin Yunanistan ve Türkiye’de dahil olmak üzere *Karadeniz Güçleri* arasında bir anlaşma yapmayı düşünebileceği ileri sürdü. Böylece Türk hükümetini Sovyet hükümetiyle ilişkilerini geliştirmeye yönelik teşvik etmeye çalıştı (FRUS, 1945, Belge No: 1246). Sovyetler, bu mesajı Bulgar Bakan aracılığıyla iletiler. Türklerin bu seçeneği kabul etmeleri halinde potansiyel iş birliğini planladılar. Ayrıca SSCB, Yunan hükümetine başvurarak, Karadeniz güçlerinin emniyet ve asayişini sağlamanın tek yolunun Boğazların Sovyet-Türk ortak kontrolünden geçebileceği mesajını öne sürdü (FRUS, 1945, Belge No: 1248).

Yunan Büyükelçisi, Sovyet Büyükelçisine, Türk hükümetinin böyle bir öneriyi kesinlikle reddedeceğini belirtmesine rağmen, Sovyet Büyükelçisi, Türkiye’nin Sovyet baskısı altında siyasi pozisyonunu değiştirebileceğini ima ederek, “belirli koşullar altında” bu durumun değişebileceğini söyledi (FRUS, 1945, Belge No: 1248). Türkiye’nin ABD ile ilişkileri güçlendikçe, Sovyet baskısına ve genişlemesine direnmeye devam ettikçe, ince örtülü tehdit 1940’ların sonları boyunca daha olağan hale gelecekti.

1945 yılının sonlarına doğru Sovyetler Birliği, Türkiye’yi ve Ermeni nüfusunu doğrudan etkileyen bir program başlattı. SSCB, Sovyet Ermenistan’ı dışındaki Ermenileri, Sovyet Ermenistan’ına yerleşmeye davet etti. Başvuruların büyük çoğunluğu Türkiye ve İran’da yaşayan Ermenilerden geldi. Yine de Türk hükümeti bu gelişmeden pek endişeli duymadı

(FRUS, 1945, Belge No: 1261). ABD Büyükelçisi Wilson, bu politikanın arkasında, Sovyet Ermenistan'ını kalabalıklaştırmak ve potansiyel olarak SSCB'nin Kars ve Ardahan üzerindeki iddialarını güçlendirmek olduğunu tahmin etti (FRUS, 1945, Belge No: 1258). 1945 Aralık ayının sonlarına doğru, Türkiye'den gelen yaklaşık 1500 Ermeni, Ermenistan'a yerleşmek için başvuruda bulunmuşlardı (FRUS, 1945, Belge No: 1261). Bu politikanın Türkiye'nin toprak egemenliği üzerinde ciddi sonuçları olabilecek olsa da Türk hükümeti, kitlesel bir Ermeni göçü konusunda fazla endişeli değildi. Ancak bu olayın akabinde Gürcülerin, Türkiye topraklarının bir kısmına ilişkin iddiaları onları çok endişelendirdi. 1945'in sonlarına doğru Sovyet basını, Sovyet Gürcistan adına Türkiye'nin Karadeniz kıyısı için bir hak iddiasında bulundu (FRUS, 1945, Belge No: 1260). Bu durum yeni bir toprak iddiasını gündeme getirdiği için, Türk hükümeti bu gelişmeyi endişeyle karşıladı. Bu iddia, Türkiye'ye Boğazlar üzerindeki tek kontrolünden vazgeçmesi için baskı yapmak amacıyla Sovyetlerin, Türkiye üzerindeki gerginlik savaşını sürdürdüğünün kanıtıydı.

2.1.2. Kars, Ardahan ve Boğazlar Meselesine Dair

Sovyetlerin Montrö Sözleşmesini yenilemeye yönelik baskılarına yanıt olarak ABD, uluslararası bir konferansın ideal olabileceğini ve böyle bir konferansa davet edilirse ABD'nin isteyerek katılacağını öne sürdü (FRUS, 1946, Belge No: 628). Türkiye, Sovyetlerin Kars ve Ardahan'daki Türk toprakları üzerindeki iddiaları nedeniyle endişeli kaldı. SSCB bu iddiaları daha önce ortaya atmış olsa da Sovyet hükümeti 1946'da Dostluk Antlaşması'nın yenilenmesi ile birlikte bu toprakların tartışılmasını açıkça gündeme getirdi (FRUS, 1946, Belge No: 630). Bununla beraber Sovyetler Birliği, Kars ve Ardahan'ın Azerbaycan ile benzerlikler taşıdığına dair iddialarda bulundu. Ancak Türk hükümeti, söz konusu iddiaların doğru bir değerlendirme olduğunu düşünmüyordu. Türkler, Kars ve Ardahan'da Türkçe konuşan ve Türkiye'nin merkezi hükümetiyle sorun yaşamayan Türklerin yaşadığını iddia etti ki bu Güney Azerbaycan İran'dan ayrılmak istediğinde de böyle değildi (FRUS, 1946, Belge No: 630).

Bu durum, Türkiye'nin Sovyet yayılmacılığını reddetme kararlılığında tutarlılık gösterdi. Türk-Amerikan ilişkileri gelişmeye devam ederken, Amerikalı diplomatların Türk diplomatlara saygı ve güvenmeye duymaya başladığı bir aşamaya gelindi. Dostluk Antlaşması'nın yenilenmesiyle ilgili devam eden tartışmalarda, gündem Kars ve

Ardahan’a döndü. Türk hükümeti ise bahsi geçen iller üzerindeki sınırların 1921’de belirlendiğini ifade etti. Sovyet Büyükelçisi Sergey Vinogradov, Türkiye ile SSCB arasındaki sınırın 1921 yılında belirlenmiş olduğu gerçeğiyle karşılaşınca, SSCB’nin o dönemde zayıf olduğunu, bu nedenle antlaşmanın yeniden dikkate alınması gerektiğini ileri sürdü (FRUS, 1946, Belge No: 636). Türk Dışişleri Bakanı Sümer ile yaptığı bir sonraki görüşmede Vinogradov, Sümer’in Sovyetlerin Boğazların savunmasına katılmasına ilişkin önerilerini reddetmesinin ardından Sümer’i açıkça tehdit etti. Vinogradov, SSCB’nin kendi güvenliğini düşünerek ve Boğazlar üzerindeki ortak denetim talebini geri çekemeyeceğini vurgulayarak, “Polonya ile istediğimiz düzenlemeyi uzun süre bekledik ve sonunda aldık; Türkiye ile ilgili olarak bekleyebiliriz” dedi (FRUS, 1946, Belge No: 637).

Türk hükümeti ABD ile Montrö Sözleşmesi’ndeki revizyonları görüştüğten sonra, ABD’nin önerisiyle hemfikir olduklarını ifade etti ve bu revizyonlara devam etmek istediklerini belirtti (FRUS, 1946, Belge No: 630). Ayrıca ABD, özellikle Stalin’in, Türkiye ile olan sınırını çizmişti (FRUS, 1946, Belge No: 638). Müzakereler sırasında Türkiye ve SSCB, Batum ve Kars bölgeleri konusunda tartışmıştı. Antlaşmada belirtilen iki bölge arasındaki sınırı da Stalin çizdi. Mart ayı başında Sümer ve Vinogradov, Türk-Sovyet ilişkilerinin durumunu tartıştıkları bir başka toplantı daha yaptılar. Vinogradov, İngiltere ve Türkiye’nin SSCB’ye karşı ittifak kurduklarını ileri sürdü. Sümer’e göre İngiltere, üç ülke arasındaki olumlu ilişkilere katkıda bulunacağı için, Dostluk Antlaşması’nın yenilenmesi de dahil olmak üzere, Türkiye ile SSCB arasında daha iyi ilişkiler görmek istiyordu (FRUS, 1946, Belge No: 639). SSCB’nin hangi koşullar altında müzakere etmeye istekli olacağı zaten belliydi. Sümer, Türkiye’nin bir Dostluk Antlaşması istemediğini, ancak SSCB ile komşu oldukları için dostane ilişkiler kurmak istediğini açıkladı. Bu noktadan sonra Vinogradov, Türkiye’nin Kars ve Ardahan’dan vazgeçmesi halinde bunun “gereğinin fazlasıyla ödeneceğini” belirten bir açıklama yaptı (FRUS, 1946, Belge No: 639). Sümer, Türkiye’nin ticaret bölgeleriyle ilgilenmediğini açıkça belirtti ve konu kapandı. Tartışma profesyonelce ancak çözümsüz bir şekilde sona erdi (FRUS, 1946, Belge No: 639). Bu noktada Türkiye ile SSCB arasındaki tartışmaların bu örneği, Türkiye’nin içinde bulunduğu zor durumu aydınlatır nitelikteydi. SSCB’nin ulaşmaya çalıştığı net hedefleri olduğu ve bunlardan vazgeçmek gibi bir nedeni olmadığı açıktı. SSCB, beklemeye ve gelecekte konuyu yeniden gündeme getirmeye istekliydi.

1946 yılı Nisan ayı boyunca SSCB, ABD'ye Türkiye'ye saldırmak gibi bir niyeti olmadığına dair güvence verdi (FRUS, 1946, Belge No: 494). Ancak tüm taraflar, Boğazlar üzerinde kontrol sahibi olamamanın Sovyetler Birliği için oluşturduğu riskin farkındaydı. ABD, SSCB ile yaptığı görüşmelerde, BM'nin Boğazlar ve Çanakkale Boğazlarındaki güvenliğini yönetmesi olasılığını önerdi. Ancak SSCB buna olumsuz yanıt verdi (FRUS, 1946, Belge No: 494). SSCB'nin isteği Boğazlar üzerinde kendi kontrolünü almaya yönelik öncelikler verilmesiydi. Ayrıca bu dönemde Türkiye'ye baskı uygulamaya devam etti. Stalin, Akdeniz'de bir Rus üssü olmadan Boğazlardan geçiş özgürlüğünün, Sovyetler için çok az değer taşıdığı konusunda ısrar etti (FRUS, 1946, Belge No: 647). SSCB, Türkiye ile Boğazlar konusunda ikili müzakereler istemeye devam etti. Türkiye bunu kabul etmekte tereddüt etti (FRUS, 1946, Belge No: 649).

Ağustos ayına gelindiğinde, Sovyet-Türkiye ilişkileri hakkında yenilenmiş konular gündemdeydi. Montrö Sözleşmesi'ni protesto etmeye devam eden Sovyetler Birliği, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sırasında sözleşmeyi sürdürmekte başarısız olduğu tüm yolları ayrıntılarıyla anlatan bir raporu Türk hükümetine gönderdi. Sovyetler, bu raporun söz konusu sözleşmenin mevcut haliyle ilgili endişeleri için makul bir açıklama işlevi görmesini amaçladı. Bu raporda Sovyetler üç özel örnek sundu:

- I. Temmuz 1941'de bir Alman devriye botunun, Boğazlardan Karadeniz'e girmesine izin verildi;
- II. Ağustos 1941'de bir İtalyan yardımcı savaş gemisinin, Boğazlardan Karadeniz'e geçmesine izin verildi;
- III. Ticaret gemisi kılığına girmiş Alman savaş gemilerinin, Boğazlardan Karadeniz'e geçmesine izin verildi (FRUS, 1946, Belge No: 650).

SSCB, bu örneklerin her birinin Montrö Sözleşmesi'nin ihlali olduğuna karar verdi. Türkiye'nin bir savaş sırasında sözleşmeye uymaması, Boğazda ortak denetime sahip olunması gerektiği yönündeki Sovyet perspektifini sağlamlaştırdı. Ancak ABD, Sovyet raporunun nasıl yanlış temsil edilmiş olaylar olduğunu detaylandırarak yanıt verdi. ABD'ye göre, bu gemilerin tümü sözleşmenin savaş gemisi tanımları kapsamında değildi ve hepsi ticari gemi kılığına girmişti. Bununla beraber ABD yetkilileri şu açıklamayı yaptılar:

“Mihver üstünlüğü döneminde Türkler genel olarak hiçbir tarafı desteklemiyorlardı. Müttefiklerin talihi arttıkça Türkler, Montrö Sözleşmesini giderek daha fazla Müttefiklerin lehine yorumladılar” (FRUS, 1946, Belge No: 650).

ABD, Türkiye’nin sözleşmeyi uygulamasını savunarak, Türkiye’nin Boğazlar üzerindeki tek kontrolüne verdiği desteğe devam etti. Amerikalıların bu öne sürülen olaylarda Sovyetlerden farklı bir bakış açısına sahip olması nedeniyle, Türk-Amerikan ittifakı güçlendi. Ayrıca, sözleşmenin yenilenmesi konusunda devam eden Sovyet baskıları nedeniyle Türkiye, artık SSCB ile Boğazlar veya Sovyetlerin Boğazlar konusunda Türkiye’ye gönderdiği rapor hakkında konuşmamaya karar verdi (FRUS, 1946, Belge No: 681). Çünkü Sovyetler amaçlarından taviz vermiyorlardı. Türk hükümeti ise mevcut koşullarını Sovyetlerle tartışmaya devam etmeyi verimli bulmadı ve konuşmama kararı ile kapattı. Ancak Türkiye, Montrö Sözleşmesi konusunda SSCB ile görüşmelerinin bittiğini düşünse de Sovyetler farklı bir bakış açısına sahipti (FRUS, 1946, Belge No: 698). Ayrıca SSCB tartışma kapılarını açık tutma niyetindeydi. Yeni bir Türkiye Büyükelçisinin Boğazları tartışmaya açık olacağı konusunda da iyimserdi. Fakat Türk hükümeti, ABD’ye boğazlar hususunun konuşulmasını istemediğini açıkça beyan etti (FRUS, 1946, Belge No: 700).

2.1.3. Montrö (Montreux) Sözleşmesi

Montrö Sözleşmesi, Çanakkale Boğazı’ndan geçiş için kurallar koymuş ve Türkiye’nin Boğazı yeniden askerileştirmesine izin vermişti (Armaoğlu, 1991:128-129). 1945 yılındaki Potsdam Konferansı’nda Stalin, Montrö Sözleşmesi’nin şartlarını Sovyet savaş gemilerinin her zaman serbest geçişine izin verecek şekilde gözden geçirilmesini istedi. Stalin gerekçe olarak ise Türkiye’nin SSCB’nin boğazında bir eli olduğunu ileri sürdü. Çünkü Türklerin boğazlar üzerinde tam kontrole sahip olduğunu ve her an boğazları kapatabileceklerini belirterek tereddütlerini paylaştı (Armaoğlu, 1991:129). Fakat hem Türkiye hem de Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetlerin isteklerine karşı temkinliydi. Potsdam Konferansı’nda ABD tarafından kabul edilen Montrö Sözleşmesi’ndeki Sovyet revizyonları ise aşağıdaki gibiydi:

- I. Boğazlar her zaman tüm ülkelerin ticaret gemilerinin geçişine açık olmalıdır.
- II. Boğazlar her zaman Karadeniz Devletlerinin savaş gemilerinin geçişine açık olacaktır.

III. Karadeniz Devletlerine ait olmayan savaş gemilerinin Boğazlardan geçişine, özellikle öngörülen durumlar dışında izin verilmeyecektir (Armaoğlu, 1991:133).

Ancak ABD, iki önemli noktada SSCB ile aynı fikirde değildi. Bunlar;

I. Boğazların yalnızca Karadeniz güçlerinin kullanımına açık olması,

II. Boğazların savunmasından kimin sorumlu olduğu hususuydu.

ABD, Türkiye'nin Boğazların korunması üzerinde tek kontrol sahibi olmasını savunurken, SSCB ortak kontrol istiyordu (Armaoğlu, 1991: 149). Potsdam Konferansı'nda üçlü güçler (Churchill-İngiltere Başbakanı, Truman-ABD Başkanı ve Stalin-Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri ve SSCB Halk Komiserleri Kurulu Başkanı), Montrö Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesi ve her bir gücün Türkiye ile revizyonun şartları hakkında ayrı ayrı konuşması gerektiği konusunda anlaştılar (FRUS, 1945, Belge No: 1200).

Amerika Birleşik Devletleri, Montrö Sözleşmesi'nin revizyonunu düşünmeye başladı. Revizyon için olası seçenekler konusunda Türk görüşünü almaya çalıştı. Türkiye, Amerika'nın Türkiye'ye olan ilgisinin azaldığını iddia ederek yanıt verdi. Amerika'nın SSCB'nin Türkiye'ye yönelik talepleri konusunda İngilizlerle çalışmayı reddetmesi gibi örneklere atıfta bulundu. Türk hükümetinin sorunlu bulduğu SSCB ile Amerika'nın görüşmelerini “dostane” olarak nitelendirdi (FRUS, 1945, Belge No: 1203).

Türk hükümeti, SSCB'nin Türk toprakları üzerindeki iddiaları konusunda daha güçlü bir pozisyon almasını istemiyordu. Bu nedenle mevcut görüşmeyi ABD'nin Sovyetler Birliği'ni yatıştırması olarak yorumladılar. Nitekim bu görüşmeyi Hitler'in toprak taleplerinin yatıştırılmasına benzettiler. Ayrıca ABD'nin boğazlarda “her türden geminin sınırsız ticaretine” izin verme savunuculuğu, Türkiye'nin “SSCB'nin herhangi bir zamanda Karadeniz filosunun tamamını Marmara Denizi'ne açarak” SSCB'den topraklarını korumasına olanak verilmediği şeklinde yorumladı. Bu durum SSCB'nin silahlarını İstanbul'a doğrultarak, Türkiye'ye talepler sunması demekti (FRUS, 1945, Belge No: 1203). Türkler için bir başka endişe de ABD Başkanı Truman'ın Potsdam Konferansı'ndan sonra yaptığı konuşmaydı. Konuşmasında uluslararası su yollarından bahseden Truman, Ren, Tuna, Kiel Kanalı ve Boğazlar gibi örnekleri sıralayarak bu su yollarını sözde bencilce kullanan devletleri eleştirdi. Üç Eksenli su yollarına sahip Boğazları dahil etmesi nedeniyle, Türk Hükümeti, Türkiye'nin Hitler'in Kafkasya'ya ve

Süveyş Kanalı'na girmesini engellemesine rağmen, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu açıklaması ile ittifaklarını kaybettiklerini düşündü (FRUS, 1945, Belge No: 1203). Türk hükümetinin Truman'ın açıklamalarına karşı verdikleri tepkilerden sonra, Amerikan Büyükelçisinin, ABD'nin Türkiye'ye yönelik politikasının ve görüşünün değişmediğine dair güvence vermesi gerekti (FRUS, 1945, Belge No: 1203).

Sovyetler Birliği, Boğazların uluslararasılaşması fikrine şiddetle karşı çıktı ve konuyu o anda zorlamaktansa, Türkiye'de rejim değişikliğini beklemeye karar verdi (FRUS, 1945, Belge No: 1221). Sovyetlerin bu konuda kendi taraflarında zamanları vardı. Mevcut haliyle Montrö Sözleşmesi kapsamında faydalı bir konuma sahipti. Sovyetler, Türkiye'de sözleşmenin şartlarını ve diğer ikili meseleleri yeniden müzakere etmeye istekli olacak daha dostane bir hükümeti teşvik edebilirse, bu SSCB için ideal senaryoyu oluşturacaktı. Bu nedenle, tercih ettikleri strateji, meseleyi gündeme getirmek için daha uygun bir anı beklemektir. Bununla birlikte, sözleşmeden hoşnutsuz olmaya devam ettiler.

Amerika'nın Sözleşme konusundaki konumu, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne desteği garanti etmesi, Boğazların etkisiz hale getirilmemesi veya askerden arındırılmaması gerektiğini gösterdi. ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson, boğazları etkisiz hale getirmek veya silahsızlandırmak için kongrenin desteğinin oluşmasına inanıyordu (FRUS, 1945, Belge No: 1205). Türkiye'nin kendini savunma kabiliyetinin, ABD bir garanti vermeye istekli olmadığı sürece yetersiz olduğuna inanıyordu. Ancak garanti vermek ABD için de büyük risk oluşturuyordu. Bu nedenle ABD'nin Boğazların tarafsızlaştırılmasını veya silahsızlandırılmasını önermeyeceği belirlendi. Ayrıca ABD'nin, SSCB'nin genişlemesini engellemekte menfi çıkarı vardı ve bunu harekete geçmek için bir fırsat olarak gördü. ABD Genelkurmay Başkanlarına göre:

“SSCB şimdiye kadar taleplerini elde etmeyi başardı. Çünkü her zaman haklı olmasa da kudreti sayesinde Polonya, Baltık Devletleri, Besarabya ve Ruthenya örneğinde olduğu gibi zorla ele geçireceğine ikna etmektir. Ancak SSCB'nin mevcut talep ve önerileri tam olarak aynı kategoride değildi. ABD ve İngiltere'nin, (Boğazı ve Türkiye'nin kuzeydoğusundaki bazı Türk bölgelerini) zorla ele geçirmeye yönelik kararlı bir SSCB çabasına karşı koyamayacakları doğrudur. Fakat SSCB'nin talepleri zaman geçtikçe önemini yitiriyor, hedeflerini ele geçirmesi giderek azalıyordu... Ayrıca SSCB'nin savaşımlardan yorgun olduğu ve ekonomisini yeniden kurmak için yıllara ihtiyacı olduğu

gerçeğine tam ağırlık vermeliydi. Kazanımlarını pekiştirmek ve kayıplarını telafi etmek için, bu süreçte ABD'nin önemli desteğine ve yardımına SSCB'de ihtiyaç duyuyordu" (Armaoğlu, 1991: 138).

Türk Dışişleri Bakanlığı, İngiltere ve SSCB'nin Türkiye'ye yaklaşmak için ABD'yi bekleme niyetinde olduklarını anladı (FRUS, 1945, Belge No: 1208). ABD önerisini Türkiye'ye sunmaya ve eylemlerini İngiltere ve SSCB'ye bildirmeye karar verdi (FRUS, 1945, Belge No: 1212). ABD'nin önerisi, Amerikan stratejistlerinin Sovyetlerin Boğazlar ile ilgili niyetleri hakkında öngördüklerine yanıt verdi (FRUS, 1945, Belge No: 1210).

Türkiye'de rejim değişikliği, Sovyetler Birliği'ne arzu ettiği nüfuz ve güvenlik alanını sağlamaya hizmet edecekti. 1945 yılı boyunca ABD, Sovyetler Birliği ile çatışma yaratmamakla birlikte Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumaya büyük önem verdi. ABD, SSCB'nin İstanbul Boğazları, Kars ve Ardahan üzerindeki iddialarına şiddetle karşı çıktı. Nitekim bu noktada ABD'nin Türkiye ile doğrudan ittifak kurmak gibi güçlü bir siyasi çıkarı da yoktu. ABD, Türkiye'yi görece tarafsız tutmayı ve Amerika'nın Boğazlar ve Doğu Akdeniz'e girişini sürdürmeyi çok daha verimli buldu.

2.2. SSCB ile Yaşanan Gerginliklere İlişkin Türk Görüşü

1946 yılında Moskova'da düzenlenen Üçlü Güç Konferansı'nın hazırlıkları sırasında ABD, Türkiye'ye Boğazlar konusunun gündemde olmadığına dair güvence verdi (FRUS, 1946, Belge No: 623). Türkiye, Sovyetlerin bir Türk temsilcisi olmadan Boğazlar konusundaki konumları hakkında talepte bulunmasından endişe duyuyordu. Türkiye'ye karşı gerginlik savaşı devam ederken, Türk Dışişleri Bakanlığı, SSCB'nin saldırganlığını önlemek adına Türkiye'nin elinden gelen her şeyi yaptığını ileri sürdü (FRUS, 1946, Belge No: 624). Oysaki bu senaryoda, SSCB'ye yönelik saldırganlığa karşı Türk hükümeti yalnızca kaçınmıştı. Bu durum mevcut gerilimleri arttırdı. Böylece ABD'ye, Türkiye'nin Sovyet taleplerine karşı tamamen birlik içinde durduğuna dair güvence verdi. Şükrü Saraçoğlu, SSCB'nin Türkiye'deki ajanlarından Türkiye'nin sözde Sovyet taleplerini yumuşatmaya hazır olabileceğine dair yanlış bilgiler aldığına inanıyordu (FRUS, 1946, Belge No: 626). Ancak Saraçoğlu bu spekülasyonun anlamsız olduğunu ve Türkiye'nin Sovyet baskısına boyun eğmeyeceğini keskin bir dil ile vurguladı.

SSCB'nin saldırısı durumunda Türkiye'nin ne yapacağı sorusuna Saraçoğlu, "Eğer Türkiye Sovyet saldırganlığının bir sonucu olarak yok olmaya mahkûm olsaydı, bağımsız bir Türkiye yeniden doğardı. Yatıştırma girişiminin ve Sovyet uydusu olmanın bir sonucu olarak ortadan kaybolmaktansa, direnir ve onurlu bir şekilde yeniden bir devlet oluştururuz. Zira Ruslar tarihsel olarak bu ivmeye sahip olduğumuzun bilincindedirler" şeklinde bir cevap verdi (FRUS, 1946, Belge No: 646).

SSCB ile Türkiye arasındaki gerilim 1946 yılı Eylül ayına kadar devam etti. Türk Hükümeti, Sovyetler Birliği'ni Türkiye'nin egemenliğine meşru bir tehdit olarak görüyordu. Eylül 1946 yılında ABD Büyükelçisi Wilson ile Türk Dışişleri Bakanı Saka arasında yapılan bir görüşmede Saka, Sovyetlerin Türkiye ile ilgili olarak üç siyaseti arzu ile izlediğini sıraladı. Bunlar;

- I. Türkiye'ye saldırmak,
- II. Montrö Sözleşmesini gözden geçirmek için uluslararası bir konferans toplamaya çalışmak,
- III. Mevcut konuları bastırmak için daha iyi bir fırsat beklemek (FRUS, 1946, Belge No: 677).

Saka, üçüncü seçeneği Sovyetlerin izleyeceği en olası yol olarak gördü. Türk egemenliğine ve güvenliğine yönelik devam eden Sovyet tehdidi nedeniyle ABD, 1946 yılı boyunca Türkiye ve Türk güvenliği ile ilgili yeni bir politika geliştirmeye çalıştı (FRUS, 1946, Belge No: 157). ABD Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'de en verimli şekilde hareket edebilmek için, Genelkurmay Başkanlarından gelen mevcut muhtıranın ötesinde, Türkiye'deki ekonomik ve askeri mülahazalar gerçekleştirdi. Gerginlik devam ederken, SSCB Türkiye aleyhindeki propaganda kampanyasına geri döndü. Türkiye hakkında söylentiler yayarak ve sözleşmeyi uygulamadaki başarısızlıklarını vurgulayarak, Türkiye'nin bölgedeki güvenilirliğini baltalamaya çalıştı (FRUS, 1946, Belge No: 684).

2.3. Amerikan İlişkilerinde Türkiye'nin Durumu

1946 yılında Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Münir Ertegün vefat etti ve ABD, Türkiye ile Amerika'nın dostluğunun bir göstergesi olarak, rahmetli büyükelçinin naaşını Türkiye'ye götürmek için Karadeniz'e açıldı (Yılmaz, 2014: 17-21). Bu durum Türk-Amerikan ilişkilerinin psikolojik yönlerini de etkiledi ve diğer bölgesel aktörler üzerinde

güçlü bir etki yarattı. Özellikle SSCB'ye ABD'nin Türkiye ile daha güçlü bir ittifak kurma niyetinde olduğunun sinyalleri verildi (FRUS, 1946, Belge No: 644).

ABD, Türkiye ile ilişkilerine öncelik vermeye devam etti ve ABD'li diplomatlar, Amerika'nın Türkiye ile bir dostluk geliştirmeye olan bağlılığını yinelemek için fırsatlar yakaladı. Örneğin, ABD Sekreteri Byrnes ile Türkiye'nin Paris Büyükelçisi arasında tesadüfi bir görüşmede Byrnes, ABD'nin Türkiye'nin sorunlarına duyduğu derin ilgiyi ve Türkiye ile dostluk niyetini sürdürdüğünü belirtti. Türk Büyükelçisi de bu tutuma olumlu yanıt verdi (FRUS, 1946, Belge No: 645). ABD'nin muhtemelen Yunanistan ve Türkiye ile daha önemli iş birliği yapacaklarını, Türkiye'yi çevreleyen devletlerin Akdeniz'de, Yunan ve Türk limanlarında Amerikan savaş gemilerini görmelerinin faydalı olacağı yönünde kanaati vardı. ABD'nin varlığı, belirli bir siyasi veya diplomatik jest olarak değil, düzenli bir siyasi atılım olarak görüldü (FRUS, 1946, Belge No: 686).

Genel olarak, 1946 yılı Amerika'nın bir Sovyet saldırısı durumunda Türkiye'yi savunmak için adım atmaya istekli olup olmadığına karar verme girişimiyle karakterize edildi (FRUS, 1946, Belge No: 1). Aynı yıl İngiltere ve SSCB, çelişkili amaç ve arzuları nedeniyle Orta Doğu'da siyasi olarak temelden çatıştı. Soğuk Savaş gelişmeye başladığında ABD kendisini bu çatışmanın içinde buldu ve Orta Doğu'daki rolünü sadece Birleşmiş Milletler ilkelerini desteklemek olarak gördü (FRUS, 1946, Belge No: 1). Sonraki yıllarda ABD, Türkiye'nin ekonomik ve askeri durumuna müdahil oldukça, bir Sovyet saldırısı durumunda Türkiye'yi savunma politikasını netleştirdi. Böylece Türkiye'nin NATO'ya katılımıyla sonuçlandı. Ancak, 1946 yılının sonunda, gelecekte kurulacak bu ittifak ABD'li devlet insanları tarafından tahmin edilemezdi.

2.3.1. Türk-Amerikan Bağlarının Güçlendirilmesi

ABD'nin Türkiye'ye yardım etme misyonunun birincil amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin stratejik topraklarında olası SSCB'nin egemenliğini engellemektir. 1947 yılına gelindiğinde İngiltere, Türkiye'yi bir Sovyet işgalinden koruyamayacak ve savunamayacaktı. Nitekim Sovyet işgalini engelleyen, Türkiye halkının, özellikle de direnme iradesinin ve yeteneğinin ta kendisiydi. Çalışmamızın da gösterdiği gibi, Türk hükümeti ve kamuoyunda Sovyet baskısına karşı direnme iradesi son derece önemliydi. ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Edwin C. Wilson, SSCB hakimiyetine direnme iradesinin kaynağını "Türkler tarafından nesiller boyu babadan oğula aktarılan Ruslar ile savaşma

stratejisi” olduğunu ifade etti. (FRUS, 1947, Belge: 260) Fakat teorik bir yaklaşımla gelecekteki bir Rus-Türk savaşı, Türklerin direnme iradesine sahip olmasına değil, ülkelerini savunma yeteneğine sahip olmasına bağlı olacaktı. Bittabi Kurtuluş Savaşı’nın derslerini ilk elden hatırlayan Türk halkı için, Türk Ordusu milleti koruyabilecek en önemli yapıydı.

Amerikalı siyasetçiler için bu durum, Türk Ordusunu çağdaştırmanın Türkiye’ye yardım için *Ortak Amerikan Askeri Misyonu*’nun ana hedefi olduğu anlamına geliyordu. Nitekim Amerikan menfi çıkarları bu kadar basit kalsaydı, misyonun tarihi önemi de olmazdı. JAMMAT’ın (The Joint American Military Mission For Aid to Turkey) oluşumundaki ilk adım iyi bir başlangıçtı. Ayrıca ABD Başkanının 12 Mart 1947’de talep ettiği 400 milyon doları sağlayan Kamu Hukuku 75, 22 Mayıs’ta Kongre’den nispeten hızlı bir şekilde geçerek yasalaştı. Ancak o tarihe kadar Türkiye’ye tahsis edilen 100 milyon dolarlık kısmi harcama yetkisine sahip bir kuruluş henüz mevcut değildi. *Truman Doktrini* tarafından yaratılan söz konusu emsalin, Truman yönetimi açısından önemli siyasi meyveler verdiğini de ifade etmek önemlidir (Munson, 2012: 70).

Kamu Hukuku 75’in kabul edilmesinden sadece birkaç hafta sonra, 5 Haziran 1947 yılında Dışişleri Bakanı George C. Marshall, ABD yönetimin Avrupa’yı yeniden inşa etme planını açıkladı. *Marshall Planı* olarak da bilinen Avrupa Kurtarma Programı (ERP/ European Recovery Program), her iki misyon da henüz işleme konulmadan önce, Washington’da önemli bir mesele olarak, esasen Yunan ve Türk yardım misyonlarını devraldı. Bazı ERP fonları nihayetinde Yunanistan ve Türkiye’ye gidecek olsa da yeni programın çok daha büyük ölçeği Başkan Truman ve yönetiminin gerçek uluslararası odak noktasının Doğu Akdeniz değil, Batı Avrupa ülkeleri olduğuna işaret etti. ABD’nin Batı Avrupa’daki ekonomik önceliklerinin gölgede kalmasına rağmen, Türkiye misyonu devam etti. Türkiye’ye yönelik yardım programının fiili açılışı, Türkiye’nin ihtiyaçlarını belirlemek olan Araştırma Misyonunun raporunu üç gün sonra yayınlamasıyla 12 Temmuz 1947’de gerçekleşti (Munson, 2012: 70).

Araştırma Misyonu, Mayıs’tan Temmuz 1947’ye kadar Türkiye’yi gezdi ve bulguları, yardım misyonunun gerçekleştirmeye çalışacağı ilk hedefleri sağladı. Rapor, insan gücü ağır ancak teçhizat eksikliği olan ordusundan, cılız ve az gelişmiş Deniz ve Hava Kuvvetlerine, Türk silahlı kuvvetlerinin alt ve üst seviyelerde verimsiz örgütlenmesine

kadar Türkiye'nin askeri zayıflıklarına dikkat çekti. Nitekim hazırlanan raporda "Türk silahlı kuvvetlerinin tüm teçhizatının genel olarak yetersiz ve modası geçmiş" olduğu gözlemlendiğinden, "Türk silahlı kuvvetlerinin tüm unsurlarının daha modern silah ve teçhizatla eğitime ihtiyacı var" şeklinde sonuçlandı. Ayrıca rapor, "Türlere sağlayabileceğimiz herhangi bir malzemenin teknik kullanımı ve bakımı konusunda eğitim vermek üzere Türkiye'ye bir Birleşik Devletler misyonu gönderilmelidir" tavsiyesinde bulunuyordu. Türklerin daha modern teçhizatın teslimi ve bunların kullanımıyla ilgili talimatlar yoluyla kendilerini savunmaları hususunda bilgilendirilmeleri gerekiydi.

ABD Ordu ve Donanma personelleri, raporun toplam beş yıl boyunca her yıl 100.000.000 dolarlık sürekli bir yardım programı başlatma tavsiyesini kaldırdı. Bunun yerine, ABD Kongresinin siyasi muhalefetinden kaçınmak için, fon her yıl yeniden belirlenerek devam edecekti (Livingston, 1994: 788-825). En fazla beş yıllık bir yaşam süresi bağlamında bile, Türkiye'ye yapılacak yardım misyonunun başlangıçta kısa olması gerekiyordu. Böylece vadeli modernizasyon programı süreci başlatıldı.

Amerikan misyonunun hedefleri ve çalışması bu kadar sınırlı olmayacaktı. Rapor, Türkiye'nin bir Rus saldırısına karşı kendisini başarılı bir şekilde savunabileceği olasılığına ilişkin açıklamalarına rağmen, "silahlı kuvvetlerinin tamamen modern teçhizatla donatılması şartıyla" ve "ABD veya İngiltere'nin" Türkiye'ye askeri olarak derhal yardım etmemesi durumunda, "Mevcut program kapsamında Türkiye'ye sağlanacak yardım, Türk silahlı kuvvetlerinin SSCB'nin bir saldırısı durumunda dış yardım gelene kadar dayanmasını sağlamak için tamamen yetersiz olacağı" kanaati vardı (Gardner, 2009: 62-87).

Türk halkının Rus baskısına direnmeye devam etmesi için Türk ordusunun halka açık bir modernizasyon programına son derece ihtiyacı vardı. Araştırma Misyonundaki Amerikalı devlet insanları, Türkiye'nin eksiksiz bir modernizasyon programı ve ABD veya İngiltere'nin dış askeri yardımı ile bir SSCB işgaline karşı başarılı bir şekilde savunma yapabileceğine dair inancı tamdı. Yine de modernizasyon programının yetersiz olacağına ve dışarıdan yardımın zamanında gelmeyeceğine dair endişeler mevcuttu. Gizli Anglo-Amerikan acil durum savaş planlarının içeriği ve ABD'nin Türkiye ve Orta Doğu'ya yönelik politikasındaki dalgalanmalarla birlikte Amerikan yardım misyonunun gerçekte

neler başardığının incelenmesi, bu çelişkilerin ardındaki oluşuma en yakın görünümü sağlayacaktır.

23 Temmuz'da ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Edwin C. Wilson, bu misyonun genel misyonundan sorumlu ilk şefi oldu. Aslında, büyükelçinin bu göreve atanması, Dışışleri ve Savunma Bakanlıkları arasındaki ilk misyonların politika ve askeri yapılanmanın ortak doğasına hizmet ediyordu. Büyükelçinin şef olarak atanmasına rağmen, misyon için hâlâ gerekli personel yoktu. Dışışleri Bakanlığı'nın Yunanistan ve Türkiye'ye yardımdan sorumlu ilk Koordinatörü olan George McGhee daha sonra, "Kamu Hukuku 75'in (Yunan-Türk Yardımı) onayını alma çabası sırasında, bunun nasıl yönetileceği konusunda çok az düşünüldüğünü anlattı" (Brands, 1994: 8). Bu nedenle, Türkiye misyonunun ABD personeli, sistem ilerledikçe misyonu icat edecek ve kurulan sistem süreç içerisinde oturacaktı.

McGhee ve yardım misyonları için "savaşlara katılan çok sayıda eski ABD askeri personeli göreve istekli ve hazır" (Hogan, 1998: 53). Mevcut misyonun II. Dünya Savaşı'nın ardından gelişmesi önemliydi. Amerika Birleşik Devletleri, yalnızca savaşın gerekliliklerinin sağlayabileceği paha biçilmez deneyime sahip sivil, askeri ve eski askerlerden oluşan geniş bir birey havuzunu bu süreçte elinde tuttu. Misyonu yöneten generaller, savaş sırasında edindikleri beceri ve uzmanlıktan yararlanmanın ve bunları başkalarına aktarmanın bir yolunu hevesle arıyorlardı. Bu generaller, yalnızca mesleklerinin teorisini bilmekle kalmıyor, aynı zamanda savaşa ve özel olarak muharebeye eşlik eden hazırlıklara ve kaosa karşın tecrübeliydiler. Böylece ABD'li generaller, idealden çok daha az koşullar altında, bu mesleğin kapsamlı uygulamasında ustalaşmışlardı. Nitekim misyonda görev alan personellerin çoğu yakın zamandaki "gerçek" yaşam deneyimlerini kullanacaklardı.

ABD Başkanının konuşmasından altı ay sonra nihayet Türkiye'ye yardım için Ortak Amerikan Askeri Misyonu organizasyonu başladı. Anketin belirlediği endemik ihtiyaçları karşılamak için, askeriye'nin her şubesine yol yapımından sorumlu bir sivil grup olmak üzere JAMMAT'ın dört temel bileşeni olacaktı. Bunların en büyüğü misyonun genel şefi olan Türkiye Birleşik Devletler Ordusu Grubu (TUSAG) idi. Bütçe önceliğinde ikinci sırada Türkiye Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri Grubu (TUSAFG) yer alırken, onu Türkiye Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri Grubu (TUSNG) izledi.

1947 yılının Ağustos ayında her birlik kendi görevi için bir şef seçti ve ilk personel Türkiye'ye gelmeye başladı. Dördüncü ve son grup Kamu Yolları İdaresi (PRA) idi (Munson, 2012: 73).

Ocak 1948 itibarıyla Türkiye'de Ordu Grubu'nda 53, Hava Grubu'nda 19, Donanma Grubu'nda 16 ve Yol Grubu'nda 20 olmak üzere toplam 108 misyon için görevli askeri personel bulunuyordu. Fakat henüz hiçbir ekipman gelmemişti. Bu nedenle eğitim de başlamamıştı. Misyonun üyeleri, daha önce aşına olmadıkları bir kültürde ve İngilizce konuşmayan 600.000 kişilik bir orduyu çağaştırmaya çalışmak gibi göz korkutucu bir görevle karşı karşıya kaldı (Cohen, 1997: 173-175). Bu gecikmeli başlangıca rağmen, misyonun nihai başarıları, Amerikan dış politikasında Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da önemli bir dönüşümü kolaylaştırmada etkili olacaktı.

Misyonun gelecekteki uygulanabilirliği ve uzun vadeli önemi açısından, Amerika'nın tedarik ettiği teçizatlar bir Ramazan Bayramı'nda geldi (Lewis, 1972: 253-254). İlk büyük ölçekli yardım sevkiyatları Mart ayında Türkiye'ye ulaştı. Varsayımsal olarak, eyalette toplama için iki hafta, yükleme için bir hafta ve nakliye için gereken iki hafta vererek, bu sevkiyatların çoğu muhtemelen General McBride ve Dışişleri Bakanı Marshall'ın ortak çabalarının sonucuydu. Motivasyon ne olursa olsun, önemli olan maddi ve anlamlı yardımın gelmesiydi. Türk ordusu gerçek atış tatbikatlarını yaz aylarında yaptığından, 1948 yılında önemli bir ilerlemenin gerçekleştirilmesi için bahar eğitim programı son derece önemliydi. Bu nedenle eğitimler 1 Nisan 1948'den önce başlatılamazdı. Ayrıca Türk Ordusu'nun Amerikan tekniklerini aşılması zaman alacaktı. Fakat misyon personelleri ve Türk askerleri yoğun bir programla çalıştı. Üç askeri grup da hemen eğitime başladı, PRA en öncelikli dört yol projesinden üçünün temelini attı ve ilk 28 uçak Türk hava meydanlarında uçtu (Zürcher, 2003: 170-171).

Türk hükümeti, misyonun devam eden çalışmalarının eskimiş ordularını modern bir güce dönüştürmekte olduğunu farkındaydı. Öyle ki söz konusu misyon, Avrupa devletlerine Türk ordularının ne kadar güçlü hale geldiğini kanıtladı. Türkiye'nin katılmayı çok istediği bir ittifak olan NATO için önemli adımlardı. Öte yandan, Türkiye'nin NATO'ya üye devlet olarak davet edilmeyeceği en başından itibaren Amerikalı devlet adamları tarafından açıkça ifade edildi. Türkiye ise NATO'ya üye olma konusunda son derece kararlı ve inatçı bir politikadan vazgeçmedi. Türk hükümeti Türk ordusunun başarılarına

inanıyordu ve bir şekilde bu örgüte gireceklerine de inançları tamdı. Ayrıca, Amerikan yardımlarının sadece Türk ordusunu modernleştirmesine katkı da bulunduğunu değil, Türk-Amerikan ilişkileri için de bir bağ oluşturduğunu düşünüyorlardı.

2.3.2. Türkiye'nin ABD tarafından Çağdaştırılma Hususuna Dair

ABD, Türkiye'yi yalnızca Orta Doğu'nun güvenliği için hayati bir konumda değil, aynı zamanda Orta Doğu için bir test vakası olarak görüyordu (FRUS, 1947, Belge No: 78). Türkiye, Sovyet baskısına dayanma ve Batı demokrasileriyle olumlu bir ilişki sürdürme kabiliyeti kazanırsa, o zaman diğer Orta Doğu devletlerinin de ittifakı hususunda bir umut mümkün olacaktı.

Dışişleri Bakanı Saka, Türkiye'nin silahlı kuvvetlerinin durumunu daha fazla iyileştirmek için ABD Büyükelçisi Wilson'a ulaştı. Türkiye'nin yeni bir silahlı kuvvetler sınıfı çağırıp çağırmamaya karar vermesi gerekmekteydi (FRUS, 1947, Belge No: 241). Türk hükümeti nasıl yanıt vereceği konusunda bölünmüştü. Bazı hükümet üyeleri kuvvetlerin azaltılmasının ekonomik olarak gerekli olduğuna inanırken, bazıları uluslararası siyasi durumun silahlı kuvvetleri azaltmak için çok tehlikeli olduğunu ileri sürdü. Büyükelçi Wilson'ın konuyla ilgili görüşü, Türklerin silahlı kuvvetlerini korumaya devam etmesi ve bir yıl sonra azaltmayı düşünmesi gerektiği yönündeydi (FRUS, 1947, Belge No: 241).

1947 yılı Eylül ayında Türkiye, ekonomik durumunu iyileştirmek için mevcut bir sınıfı ordusundan terhis etmeye karar verdi (FRUS, 1947, Belge No: 291). Ancak terhis, Türkiye'nin bütçe açığını çözmedi. Bu durum, Türkiye'yi ABD'den ek yardım istemeye sevk etti (FRUS, 1947, Belge No: 295). Dışişleri Bakanlığı talebi onayladı. Bu talep sonucunda Truman Doktrini kapsamında Türkiye'ye 45.420.000 dolarlık yardım daha iletildi (FRUS, 1947, Belge No: 298). Ekim ayına gelindiğinde ABD, Türkiye'ye yakın bir savaş tehlikesi beklemediği konusunda güvence verdi. Nitekim kuvvetlerin terhis edilmesiyle bile, SSCB'nin Türkiye'ye karşı herhangi yeni bir saldırma eylemini canlandırması muhtemel değildi (FRUS, 1947, Belge No: 301).

2.3.3. Kamu Hukuku 75 ve Uygulaması

Amerika'nın Türkiye'nin egemenliği ve bağımsızlığına ilişkin endişesi 1948 yılı boyunca artarak devam etti. 1948'in başlarında Milli Güvenlik Konseyi, Doğu Akdeniz'in ve özellikle Türkiye'nin güvenliğinin Amerikan güvenliği için hayati önem taşıdığını onayladı. Bu nedenle ABD, bu bölgedeki devletleri mümkün olduğu ölçüde desteklemeliydi (FRUS, 1948, Belge No: 2). Kamu Hukuku 75 kabul edilmiş olmasına rağmen, lojistik sorunlar nedeniyle uygulanması gecikti. Bu durum Türk hükümetini ve kamuoyunu endişelendirdi. Uygulama ile ilgili sorunlar, Türk ve Amerikan denizcilik şirketleri arasındaki farklı standartlardan ve deneyimsizliklerden kaynaklanmış olabilirdi. Özellikle Türk kamuoyundaki bu gecikmenin, bazı Türkleri Komünizme teşvik edebileceği korkusuyla, Türkiye'de ABD hakkında olumlu bir kamuoyu oluşturmak zorunlu bir hale gelmişti (FRUS, 1948, Belge No: 8).

ABD, Amerikan kamuoyuna, Türkiye'nin kendisine yardım etmek için elinden geldiğince çalıştığını ifade etti. Ayrıca Türkiye'nin kendisini koruması için Amerikan yardımının gerekli olduğuna dair güvence vermeyi gerekli gördü (FRUS, 1948, Belge No: 8). Türkiye'ye yapılan yardım ABD vergilerinden geldiği için, olumlu Amerikan kamuoyu son derece önem teşkil ediyordu. Amerikan yardımının birincil odak noktası, Türk ordusunun modernizasyonu ve güçlendirilmesi olmaya devam etti (FRUS, 1948, Belge No: 20).

SSCB yayılmacı politikaları, Türkiye ve bir bütün olarak Doğu Akdeniz için en büyük tehdidi oluşturuyordu. ABD, yardımı yönetirken, tehlikeli bir duruma yol açmamak adına ve Sovyetlerin bu misyonu yanlış yorumlamasını önlemek için Yunanistan ve Türkiye ile ilgili niyetlerini tamamen netleştirmeyi önemli buldu. Türk hükümeti ise ABD'nin Türkiye hakkındaki niyetlerini SSCB'ye bildirmesini destekledi. Böylece ABD, Sovyetlere ciddi olduğunu kesin olarak gösterdi (FRUS, 1948, Belge No: 8). Türk kamuoyunun Amerikan yardımı hakkındaki olumlu görüşünü sağlamlaştırmak için Türkiye'ye daha fazla para yardımının yapılması önemliydi (FRUS, 1948, Belge No: 20). Amerikalılar, Türkiye'nin Sovyet ilerlemelerini reddetme yeteneğine olan güvenini, onları reddetme isteğiyle doğrudan ilişkili olarak gördüler. Bu nedenle Amerika'nın Türkiye'ye desteğini yinelemek büyük değer taşıyordu.

ABD, Doğu Akdeniz'i destekleme niyetindeydi. Üstelik İngiltere'nin geri çekilme niyetini beyan etmesine rağmen, ABD İngiltere'nin bölgeye destek sağlamasına devam etmesini gerekli gördü (FRUS, 1948, Belge No: 28). Yunanistan'a yardımın devam etmesini savunduğu Kongre'deki bir konuşmasında Başkan Truman, "Silahlı azınlıkların veya dış baskıların boyun eğdirme girişimlerine direnen özgür halkları desteklemenin, ABD'nin politikası olması gerektiğine inanıyorum... Bu tarihi zamanda Yunanistan ve Türkiye'ye yardım etmezsek, mevcut etki, Doğu'yu olduğu kadar Batı'yı da etkileyecektir. Derhal ve kararlı adımlar atmalıyız" dedi (FRUS, 1948, Belge No: 28).

1948 yılı Haziran ayında, Ev Ödenek Komitesi, Yunanistan'daki gerilla savaşının sona ereceği algısı nedeniyle Yunanistan ve Türkiye'ye sağlanan fonların 200 milyon dolara düşürülmesini tavsiye etti (FRUS, 1948, Belge No: 76). Türk Dışişleri Bakanlığı, yardım programlarının garanti altına alınması için 275 milyon dolarlık bir talepte bulundu. Ancak bu yardım talebi 225 milyon dolarla sona erdi (FRUS, 1948, Belge No: 80). Yunanistan'daki iç meseleler, Yunanistan ve Türkiye için en acil sorunu oluşturduğundan ABD Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan'ın ek finansmana ihtiyacı olması halinde bu kaynağın Türkiye'ye tahsis edilen fonlardan sağlanacağını belirledi (FRUS, 1948, Belge No: 80).

Ekim ayında ABD Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan ve Türkiye bütçesinde kalan 25 milyon doları Yunanistan'daki gerilla savaşındaki gelişmelere kadar erteleme gerektğine karar verdi (FRUS, 1948, Belge No: 116). ABD, Türkiye'deki uzun vadeli çıkarlarını değerlendirirken, askeri gücünü azaltılması gerektğine karar verdi. Ayrıca, Kongre onayı olmadıkça 1948'den sonra Türkiye'ye yardım için fon sağlanmayacağını da belirtti (FRUS, 1948, Belge No: 117).

2.3.4. ABD Ekonomi Yardım Paketleri ve Soğuk Savaş'a Giden Yol Süreci

12 Nisan 1945 Franklin Delano Roosevelt'in (FDR) ölümünün ardından yerine Başkan Yardımcısı Harry S. Truman'ın Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığı'na geçti. Bu durum dış politikada birçok Amerikan ortaklığında olan devlet için yeni belirsizlikleri meydana getirdi. Öte yandan diğer devletler için en önemli endişe, Harry S. Truman'ın Sovyetlere karşı tutumunun değişip değişmeyeceği yönündeydi. Truman'ın Sovyet Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov ile ünlü fırtınalı ilk görüşmesine rağmen, ABD'nin SSCB'ye yönelik politikası büyük ölçüde FDR döneminde olduğu gibi kaldı. Truman,

zamanla ve Sovyet eylemlerinin yol açtığı artan kızgınlık ve dehşet nedeniyle daha çatışmacı politikalara yöneldi (Gaddis, 2000: 98-243).

1945 yılının sonundan 1946 yılına kadar, ABD ile SSCB arasındaki ilişkiler, çatışan güvenlik çıkarlarının, ideolojik farklılıkların ve karşılıklı anlayışsızlığın bir bileşimi olarak önce gerginliğe, ardından saldırgan tavırlara dönüştüğü için kötüleşmeye devam etti. San Francisco’da düzenlenen Birleşmiş Milletler Konferansı, Sovyetlere karşı güdülen siyasetin kaldığı yerden devam edeceğinin sinyallerini verdi (Gaddis, 2000: 224-230). Potsdam Konferansı’ndaki zorlu pazarlık ve atom bombasının ilk kez kullanılması, her iki tarafın da birbirlerinin niyetlerine olan güvensizliğini artırdı (Feis, 1960:155-324).

Eylül 1945 yılında Londra Dışişleri Bakanları Konferansı, esasen hiçbir anlaşmaya varılamadığında bu eğilimleri şiddetlendirdi (Gaddis, 2000: 263-268). Aralık 1945 Moskova Konferansı’nda, yüzeysel tavizlerle bazı uzlaşmalara varıldı. Ancak ABD’deki siyasi atmosfer geçen yazdan bu yana değişmişti. Dışişleri Bakanı Byrnes, Moskova’daki başarılarının hem basın hem de Kongre tarafından saldırıya uğradığını gördü (Gaddis, 2000: 279-283). Nitekim sendeleyen 1945 konferansları, ilave gerilimler ve anlaşmazlıklar yoluyla, 1946 yılında Soğuk Savaş’ın ortaya çıkmasına yol açtı. Mart 1946’dan itibaren, Truman Yönetimi, iç baskıya yanıt olarak, Sovyet davranışlarını, George Kennan’ın “Uzun Telgrafi”nı, İran krizini gözlemledi. Söz konusu dinamikler, SSCB’yi çekişmeli müttefik yerine artık potansiyel düşman olarak belirledi (Gaddis, 2000: 283-315).

Almanya’daki çelişkili Sovyet müzakere davranışı, Birleşmiş Milletlerdeki her iki taraftaki uzlaşmazlık ve SSCB’nin Türkiye’ye yönelik yenilenen tehditlerle ilgili deneyiminden sonra, ABD kendisini daha iddialı tek taraflı faaliyete teslim etti:

“...Amerikan liderleri, 1946 yazına gelindiğinde, artık Ruslara güven hususunda istekli değillerdi” (Gaddis, 2000: 316-337).

Bununla birlikte Truman Yönetimi, Sovyetlerle tam ikili iş birliği ihtiyacını bir kenara bıraktıktan sonra, ABD’nin savaş sonrası hedefleri konusunda aynı gerçeği görmeyen veya aynı görüşü benimsemeyen bir Amerikan halkı ve kongre temsilcileriyle karşı karşıya geldi. Truman Yönetimi, Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanları, 1946 yılında Sovyetlerin küresel nüfuz için bir rakip olarak anlaşılması gerektiğine karar verdiler. Ancak ABD kamuoyu dış politikayı önemli bir mesele olarak görmedi (Leffler,

1992: 140). 1946 seçimlerinden ve bunun sonucunda Kongre'nin Cumhuriyetçi kontrolünden sonra, Truman Yönetimi'nin ABD kamuoyunu ve Kongre'yi SSCB'nin caydırıcılık için gerekli harcamaları garanti edecek kadar ciddi bir tehdit oluşturduğuna ikna etmesi gerekiyordu (Leffler, 1992: 141-142). Daha sonra, İngiliz hükümeti Şubat 1947 yılında Amerikalı mevkidaşlarına İngiliz hükümetinin artık Doğu Akdeniz güvenliğinin faturasını ödeyemeyeceğini bildiren bir beyanı oldu. ABD'li yetkililer, barış zamanı SSCB'yi hedefleyen yeni ve daha aktif bir dış politika oluşturma fırsatına ihtiyaç duydu. Truman Doktrini, Amerikan kamuoyunu daha aktivist bir dış politikayı ve zorunlu kılacağı harcamaları desteklemeye yöneltmeyi amaçlıyordu (Gaddis, 2000: 337-352).³

Batı Avrupa'daki güncel ekonomik kriz ve Sovyet müttefiklerinin bu krizden yararlanma potansiyeli, ABD Kongresi'nin Yunanistan ve Türkiye'ye yardıma ihtiyaç olduğuna ikna olmasının ardından Truman'a daha geniş bir yardım programı oluşturma fırsatı verdi. Batı Avrupa ekonomilerinde ihtiyaç duyulan yardımı sağlamak ve işgal altındaki Almanya'da Sovyet olmayan bölgelerin dış politika için birleştirilmesi elzemdi. George Marshall Haziran 1947 yılında Harvard Üniversitesi mezunlarına yaptığı konuşmada Truman'ın aktivist dış politikasına ilişkin ikinci bir açıklama yaptı (Leffler, 1992: 157-164).

Marshall Planı, ABD'li politika yapımcılar için stratejik bir başarıydı çünkü Sovyet liderliği programı kabul ederken veya reddederken gerçek niyetlerini artık sergilemek zorundaydı. Nitekim Sovyetler, planı reddettiğinde ve ardından uydu ülkelerin aynı eylemi gerçekleştirmeye ikna etmek için sert bir kampanya başlattığında, ABD ve Sovyet niyetleri arasındaki çatışma aşikâr hale geldi. Batı Avrupa'nın hala karşı karşıya olduğu ekonomik ve siyasi meselelere yönelik müzakere politikasıyla, ABD yetkilileri artık ilgilenmeyecekti. Bununla beraber, Sovyetler ellerinden geldiğince uydularıyla ilgilenmek zorunda kalacaklardı. Ancak Batı bölgesindeki herhangi bir Sovyet müdahalesi reddedilecekti (Leffler, 1992: 182-186). Nihayetinde, Marshall Planı ve onun Batı Avrupa'da ilan edilmesi, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) yolunun açılmasına neden oldu.

³ Truman'ın konuşmasından önceki günlerde başta Michigan Senatörü ve Senato Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Arthur Vandenberg olmak üzere Kongre'nin kilit üyelerinin desteği sağlanmıştı. Vandenberg'in desteği, her iki Kongre Meclisindeki daha keskin izolasyonist unsurların üstesinden gelmek için yeterli olacaktı.

ABD yetkilileri Marshall Planı'nı formüle etmeye iten Avrupa'daki ekonomik kaygıların önceliği, aynı zamanda askeri birlik paktına da dönüştü. 1947 yılının ortalarında ABD'li yetkililer, Almanya'daki ABD, İngiliz ve Fransız işgal bölgelerinin ekonomik toparlanmasını canlandırmak için birleşmeye ihtiyaç duyduğunu ileri sürdü. Fransız yetkililer, Alman ekonomisinin yeniden canlanmasını kötü bir senaryo olarak gördüler ve bu fikre karşı çıktılar. Fransızların bu tutumu ise iki ülkenin tarihsel olarak birbirleri ile olan mücadelelerinden ileri gelmekteydi. İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin, Fransa'nın endişelerini gidermek için birkaç ay içinde ABD ve Kanada'ya da içine alacak bir Batı Avrupa güvenlik paktı fikrini geliştirdi. Bu kavram, 1948 yılının başlarında Fransız ve Benelüks hükümetlerine resmen sunuldu ve NATO'nun habercisi olan *Brüksel Antlaşması* ile sonuçlandı (Leffler, 1992: 202-208).

ABD başlangıçta yerel seçim yılı siyasi atmosferi nedeniyle yavaş tepki verdi. Ancak Haziran 1948'de *Berlin Krizi* patlak verdikten sonra, ABD'li yetkililer 1949 yılında NATO'yu resmen kuran anlaşmaları formüle etmek için hemen harekete geçti (Leffler, 1992: 202-208, 217-218). NATO, özünde Batı Avrupa'da güven oluşturmak için tasarlandı. ABD'de varsayımsal bir Sovyet işgaline karşı savunmak için Avrupa'da kalmaya karar verdi. Bununla birlikte, Batı Avrupa toplumlarının dirilişi için gerekli olan Alman ekonomik toparlanmasının, Fransız güvenliğini ve egemenliğini tehdit ettiğine dair Fransız endişelerini yatıştırmayı da amaçlıyordu. Böylece NATO, ABD'nin Batı Avrupa'daki çeşitli ekonomik, askeri ve stratejik bilmecelerini çözüme kavuşturarak, somutlaştırdı (Leffler, 1992: 217-218).

Öte yandan, NATO'nun bir askeri ittifak olarak oluşumu başlangıçta psikolojik ve stratejik boyutları kadar önemli olduğundan, son derece mantıklı tasarlanmalıydı. Özellikle İtalya ittifaka kabul edildikten sonra, Batı Avrupa çevresi için çok önemli olan diğer bölgesel aktörlerin dahil edilmesi göz ardı edilemezdi. ABD'li yetkililer genel olarak Türkiye'nin NATO'ya dahil edilmesinin stratejik gerekliliğini görmelerine rağmen, sınırlı ABD kaynakları böyle bir adımı 1951 yılına kadar uygulanamaz hale getirdi (Leffler, 1992: 237-239).

1951'in başlarında ABD'li yetkililerin Doğu Akdeniz'de tarafsızlık duygusundan korkması, bölgenin petrolünü korumaya yönelik stratejik ihtiyaç olan rezervleri gözardı edememesi ile sonuçlandı. NATO'nun güney kanadı ve ABD'nin devam eden *Kore*

Savaşı neticesinde daha büyük tehdit tahminine yönelik genel eğilimi, Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya kabulünü uygun hale getirdi. ABD Dışişleri Bakanı Acheson, Temmuz 1951'de iki ülkenin dahil edilmesini teklif ettikten sonra, Türkiye ve Yunanistan Şubat 1952'de resmen NATO'ya kabul edildi (Leffler, 1992: 425, 476).

2.3.5. Truman, Stratejik Planlama ve Türkiye Cumhuriyeti

Truman'ın silahlı kuvvetleri yeniden düzenlemeye yönelik çabalarının birkaç farklı hayati amacı vardı. Ancak tarihsel olarak geriye bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti için en önemlisi, stratejik planlama işlevlerinin koordinasyonunun arttırılması olacaktı. Truman'ın anılarında öne sürdüğü gibi, 1947 Ulusal Güvenlik Yasası temel bir askeri ve istihbarat reformuydu. Kanun, JCS ve NSC'yi resmen kurdu. Ayrıca ulusal güvenlikle ilgilenen çeşitli hükümet kolları arasındaki iletişime büyük ölçüde yardımcı oldu (Truman, 1955: 62-64).

II. Dünya Savaşı sırasında, ABD askeri planlaması, dar ve izolasyonist tutumlardan modern savaşın küresel doğasının farkındalığına doğru bir başkalaşım geçirdi. ABD savaşlara katıldığında askeri planlamasının karşılaştığı başarısızlıklar, zorluklar ve engeller ve aynı zamanda ABD ordusunun ilk kez gerçekten dünya çapında bir ölçekte plan yapmak zorunda olması gerçeği, bu geçişe aciliyet kazandırdı. JCS ve JSSC tasavvurlarına göre hem askeri hem de siyasi alanları ilgilendiren konularda tavsiyelerde bulunmakla görevli planlama ve koordinasyon organlarıydı. Savaşın son yıllarında JCS, siyasi sonuçları da olan çeşitli konulara yönelik ordunun görüşünü formüle eden stratejik çalışmalar üretmeye başladı (Gregory, 1997: 7).

Savaş zamanı JSSC planlama ve strateji çalışmalarında ilginç bir olay ise Sovyetler Birliği ile iş birliğine verilen onaydı. Sovyetlerle olumlu ilişkiler ve SSCB'ye Güneydoğu Avrupa'da bir ilgi alanı verilmesi, başlangıçta hem savaşı sürdürmek hem de savaş sonrası barışı güvence altına almak için gerekliydi. 1945 yılının başlarında, bu yorum, JSSC'nin Avrupa'daki Sovyet kontrolünün, ABD siyasi çıkarlarıyla uyumlu olmadığını iddia etmesiyle değişmeye başladı (Gaddis ve Lewis, 1989: 242-255).

II. Dünya Savaşı'nın sonundan 1947 Ulusal Güvenlik Yasası'na kadar JCS, resmi olarak tanımlanmış bir rolleri olmamasına rağmen, siyasi konuların askeri yönleri konusunda Truman Yönetimine danışman olarak işlev görmeye devam etti. Ayrıca askeri ve siyasi

konularda danışmanlık rolü oynayan SWNCC, Avrupa'ya yönelik politikada yaşanan örgütsel zorluklara yanıt olarak 1944 yılının sonlarında oluşturulmuştu. II. Dünya Savaşı'ndan sonra hem JCS hem de SWNCC, görevlerinde ve boyutlarında genişleme yaşadı. Soğuk Savaş resmileştikçe, ordu, istihbarat ve politika konularında daha kapsamlı koordinasyon ihtiyacı acil hale geldi. Algılanan Sovyet tehdidi, Truman Yönetiminin askeri-politik koordinasyon için yasal baskısını büyük ölçüde motive etti. Bu durumda daha önce bahsedilen 1947 Ulusal Güvenlik Yasası ile sonuçlandı (Etzold ve Gaddis, 1978: 5-8).

Askeri-politik karar verme hiyerarşisinde resmi statü verildikten sonra hem JCS hem de SWNCC hayati işlevleri sürdürdü. JCS, teknik olarak artık Savunma Bakanlığı'na bağlı olmasına rağmen, ABD Başkanına doğrudan erişimini sürdürdü. JSSC ayrıca JCS'ye politika planlama danışmanı olarak rolünü korudu. SWNCC, ABD askeri şubelerinin yeniden düzenlenmesi yoluyla meydana gelen değişiklikleri yansıtmak için bir isim değişikliğine uğradı. Böylece Hava Kuvvetleri eklendi ve grup Devlet Ordu-Donanma-Hava Kuvvetleri Koordinasyon Komitesi (SANACC) haline geldiğinden "W" düştü. SANACC, CIA ile birlikte doğrudan NSC'ye bağlandı (Etzold ve Gaddis, 1978: 14-17).

1947 yılından sonra, MGK tarafından hazırlanan politika tavsiyelerinde siyasi ve askeri hedefler daha başarılı bir şekilde dengelenirken, hizmetler arasındaki rekabet hala JCS'de verimliliği engelledi. Sonuç olarak MGK, Başkan Truman'ın ABD askeri operasyonlarını yürütmek için daha fazla yardım aramaya zorlandığı 1950'ye ve Kore Savaşı'nın patlak vermesine kadar politika öneren bir kurum olarak potansiyelini fark edemedi (Sander, 1972: 369, 387-388).

Başkan Truman'ın izlediği örgütsel girişimler, birleşik ve koordineli askeri şubelerin yanı sıra siyasi karar vericiler ile hükümetin askeri-istihbarat şubeleri arasında daha fazla iletişim ile sonuçlandı. Bu girişimlerde Truman, sürecin başlattığı iç çatışmalara ve bölge savaşlarına rağmen organize ve verimli bir siyasi-askeri iletişim aygıtı oluşturmada genel olarak başarılı oldu.

II. Dünya Savaşı sonrası askeri-politik eşgüdüm çabalarının ABD'nin Türkiye Cumhuriyeti anlayışı üzerinde de etkileri oldu. Genel olarak, ABD planlamasında meydana gelen en önemli değişiklik, ABD güvenliği için daha küresel bir kaygının geliştirilmesiydi. Hava gücünün, uzun mesafeli güç projeksiyonunun, silah dağıtımının

ve uçak gemilerinin Ağustos 1945'te atom silahlarının sonuçlarının farkındalığı, ABD'nin stratejik düşüncesinde yeniden bir tanımın zorlanmasına hizmet etti. Daha önce çalışmamızda belirtildiği gibi, JSSC, 1945 yılı boyunca, II. Dünya Savaşı'ndan çıkan diğer ana güç olan Sovyetler Birliği ile ilgili olarak ABD çıkarlarını yeniden tanımlamaya başladı. ABD planlamacılarının SSCB anlayışındaki bu değişiklik, doğrudan doğruya ABD ordusunun Türkiye Cumhuriyeti'ne ilişkin stratejik muhakemesi üzerinde de etkili olacaktı. Böylece, resmi ABD planlamasının askeri yönü, Türkiye'nin ABD'nin stratejik amaçları için önemli olduğunu ve Sovyetlerin baskısına direnme kapasitesini geliştirmek ve Türkiye'nin ABD öncülüğündeki Batı bloğuna bağlılık oluşturmaktı (Rearden, 1984: 169).

1943 gibi erken bir tarihte, JSSC tarafından yapılan araştırmalar, Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili konuları ele aldı. Ayrıca, genel ulusal savunma planlaması açısından ABD'nin uluslararası üslere olan ihtiyacını tespit etti. Daha sonra, JCS, II. Dünya Savaşı'nın Avrupa aşamasının sona ermesinden hemen sonraki aylarda, Türkiye ile ilgili taktiksel meseleleri incelemeye başladı. JCS'nin rollerinden biri, ABD askeri stratejisinin ve beklenmedik durum planlamasının geliştirilmesine yardımcı olmaktır. Bu sıfatla JCS, Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra ABD için stratejik olarak hayati bir ülke olarak tanımladı. Örneğin, Potsdam Konferansı için, JCS ve JSSC, Türk Boğazlarının stratejik önemine ilişkin birtakım görüşler ortaya koymuştu. Ekim 1945'te, JCS'nin bir alt komitesi olan Müşterek İstihbarat Kurmay Başkanlığı (JIS), Sovyet davranışını, Türk egemenliğini ve jeostratejik önemini ve ABD güvenliğini açıkça birbirine bağlayan bir rapor hazırladı. Aynı endişeler, 1946'nın başlarında JCS raporlarında ve iletişimlerinde yinelendi (Cass, 1980: 204-207).

ABD askeri planlamacılarını ilgilendiren konulardan biri, yabancı askeri yardıma ve deniz aşırı üslere olan ihtiyaçtı. 1945'in sonlarında, Deniz Kuvvetleri ve Savaş Departmanlarının talebi üzerine SWNCC, birbiriyle ilişkili askeri yardım ve üs hakları sorularını incelemeye başladı. Ocak 1946'da raporunu SWNCC 202/2 olarak sundu. Bu rapor, "Almanya ve Japonya hariç hemen hemen her bağımsız ulus" için silah yardımını onayladı. ABD'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik endişelerini kaydetti. Söz konusu rapor, genel stratejik hedef veya çerçeve sunmaması nedeniyle zayıftı. Bu başarısızlık, Truman Yönetiminin Batı Yarımküre dışındaki uluslara çeşitli türlerde askeri yardım göndermeyi haklı gösterebileceği bir sorunun belirtisiydi. Küçük değişikliklerden sonra SWNCC

202/2, Mart 1946'da Deniz Kuvvetleri, Devlet ve Savaş Bakanlıkları tarafından onaylandı. Truman yönetiminin yabancı askeri yardıma ilişkin II. Dünya Savaşı sonrası ilk politika açıklaması bu oldu. Ancak, Ankara'ya gelen tek yardım, 1945'in sonlarında ve 1946'nın ilk yarısında ABD ordusunun Türkiye'ye askeri yardım sağlamak için gönderdiği birkaç küçük Eximbank kredisiydi (Pach, 1991: 22-25, 28).

Ortak Savaş Planları Komitesi (JWPC) de yeni bir dünya savaşını ateşleme olasılığı en yüksek olan bölge olarak Doğu Akdeniz'e odaklanan kapsamlı savaş planları geliştirmeye başladı. Bu raporlar başlangıçta JCS'ye sunulmadı. Ancak daha sonra JWPC ile JCS arasındaki bağlantıyı sağlayan komite olan Müşterek Kurmay Plancıları tarafından Türkiye'nin olası rolünü tartışan stratejik savaş tahminleri oluşturmak için kullanıldı. Mart 1946'da JCS, Dışişleri Bakanı Byrnes'e Türkiye'nin ABD ulusal güvenliği için önemini açıklayan bir not gönderdi. Aynı ay, JWPC, PINCHER adlı bir dizi savaş planına başladı. Bu, JCS tarafından geliştirilmiş ilk savaş planıydı. Mart-Nisan 1946'da derlenen bu serinin ilk bölümü, ABD askeri planlamacılarının, başlıca Sovyet sanayi bölgelerine yönelik varsayımsal ABD saldırıları için bir üs olarak Kafkas Dağları ve Karadeniz bölgesindeki artan önemi gösteriyordu. Türkiye'yi konu alan başka haberler de çıktı. 26 Temmuz 1946 tarihli bir JCS raporu, Sovyet davranışını ve SSCB'nin işgal etmesi durumunda Türk ordusunun gösterebileceği direnci tahmin etmeye çalıştı. JCS'nin Ağustos 1946 tarihli "Griddle" çalışması da Türkiye'ye odaklandı (Pach, 1991: 95).

1946'nın ortalarına kadar, 7 Ağustos'ta Sovyetlerin Türkiye'ye Montrö Anlaşması ile ilgili notasının ardından, ABD Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'ye askeri olduğu kadar ekonomik olarak da yardım edilmesinin aciliyetini kabul etti. Truman ile çeşitli askeri ve sivil yetkililer arasında 15 Ağustos 1946'da yapılan görüşme, ABD'nin Türkiye'ye yönelik tutumunda kritik bir dönemeç gibi görünse de bu geçişle sonuçlanan eğilimler, özellikle askerî açıdan çok daha önce başlatılmıştı. JCS, bu tarihi görüşmeyi 23 Ağustos 1946 tarihli bir nota ile takip ederek, Doğu Akdeniz'deki "en önemli askeri faktör" olarak tanımlanan Türkiye'ye silah satışı çağrısında bulundu. Sovyetler Türk Boğazlarında bir üs kazanırsa, bu durum Türkiye'nin Sovyet "askeri egemenliği" ve sonunda Doğu Akdeniz'deki ABD etkisinin azalması anlamına gelirdi. Aynı JCS muhtırası, sivil yetkililere Türkiye'ye askeri yardım sağlama zorunluluğu konusunda baskı yapılmasına da yardımcı oldu (Pach, 1991: 98-101).

1946 yılının başlarında ABD askeri planlamacıları, sivil yetkilileri Türkiye'nin ABD güvenliği için hayati öneme sahip olduğuna ikna etme başlamışlardı. Genel olarak, askeri planlamacılar stratejik kavramlarını geliştirirken ve 1946 yılında ABD-Sovyet ilişkileri kötüleşirken, ABD ordusunun tavsiyeleri, Türkiye'nin genel ABD güvenlik planlamasındaki önemini ABD'li sivil yetkililerin dikkatine sunmada merkezi bir rol oynadı.

Belirtilmesi gereken nokta, Montrö Sözleşmesi, Türk Boğazları ve üsleri, Kars, Ardahan ve üsleri ile ilgili olarak 1945 ve 1946'da Sovyet notalarında yapılan vurguya rağmen, bu ilginin Türkiye'ye doğrudan Sovyet kuvveti tehdidinden kaynaklanmadığıdır. Bunun yerine, ABD askeri planlamacıları, gelecekte bir noktada SSCB tarafından askeri avantaj için sömürülebilecek "güç boşlukları" içeren bir bölgede Türkiye'nin sahip olduğu stratejik önemi kabul ettiler. JCS, olası bir stratejik ortak olarak Türkiye'ye ekonomik ve askeri yardım için baskı yapmaya başladı (Leffler, 1992: 122, 124-125).

Bir sonraki önemli dönüm noktası, Şubat 1947'de İngiltere hükümetinin Dışişleri Bakanlığı'na Britanya'nın artık Doğu Akdeniz'i denetlemek için gerekli kaynaklara sahip olmadığını bildirdiği zaman gerçekleşti. İlginç bir şekilde, İngiliz notasından önceki haftalarda, ABD askeri planlamacıları, Türkiye'nin ABD askeri stratejisindeki önemini vurgulayan daha ileri çalışmaları tamamladı. Örneğin, JCS komitesi Ortak Lojistik Planları, ABD'nin askeri amaçlarına uygun Türk hava limanlarının genel bir görünümünü oluşturdu. Müşterek Kurmay Planlayıcıları ayrıca JCS'ye, ABD ile Sovyetler Birliği arasında düşmanlık çıkması durumunda Türkiye'nin potansiyel rolünü yeniden öne çıkaran bir savaş planı taslağı sağladı (Rubin, 1980: 225).

Genel savaş planlaması açısından, ABD askeri yetkilileri kendileriyle Türk meslektaşları arasındaki stratejik düşünce farklılıkları konusunda endişeliydi. Bu nedenle ABD'li askeri danışmanlar, Türk kuvvetlerinin sadece planlarının değil, stratejik kavramlarının ve hatta askeri zihniyetinin ABD'ninkilerle daha uyumlu olması için adımlar attılar. ABD'nin kullanabileceği kaynakların eksikliği ve ayrıca Türkiye ile daha yakın bir ittifakı sağlamlaştırmak için JCS ve Dışişleri Bakanlığı'nın tam desteğine ihtiyaç vardı. 1950 ve 1951 yıllarında, Dışişleri Bakanlığı ve alt düzey ABD askeri yetkilileri, sonunda Türkiye'nin NATO'ya kabulüyle sonuçlanan Türkiye ile ittifakın geliştirilmesinde daha

güçlü bir rol oynadılar. Üst düzey ABD askeri yetkilileri, özellikle de JCS, Mayıs 1951'e kadar boyun eğmedi (Leffler, 1984: 817-818).

Kore Savaşı, politikacılarda ABD'nin savunmasızlığına dair yeni bir farkındalık uyandırdı. 1950'de Truman Yönetimi yetkilileri, Kongre'nin ERP'yi (Marshall Planı) dört yıllık ömrünün ötesine uzatmayacağını hissetti. Kore Savaşı bu endişeye aciliyet kattı. Esasında savaş, Sovyet niyetlerini daha da saldırgan gösterdi. Bu durum, Batı Avrupa savunma yeteneklerinin oluşturulmasında daha büyük bir aciliyete ihtiyaç olduğu anlamına geliyordu. ABD yardımı olmadan, askeri hazırlıktaki bu artan hız imkânsız görünüyordu. Truman Yönetimi tarafından geliştirilen çözüm, ekonomik yardımı askeri yardımla ilişkilendirmektir. Böylece, ekonomik, askeri ve teknik yardıma izin veren ve hükümlerinin ikinci maddesi uyarınca Yunanistan, Türkiye ve İran'a 400 milyon dolarlık yardım sağlayan 1951 Karşılıklı Güvenlik Yasası onaylandı. Esasında, Karşılıklı Güvenlik Yasası, Marshall Planı ile MDAA'yı birleştirdi ve her türlü ABD dış yardımını denetleyen bir kurum oluşturdu (Brown ve Opie, 1987: 505-539).

ABD askeri planlamasının, ABD'nin hem sivil hem de askeri resmi endişelerini Türkiye Cumhuriyeti'nin küresel ABD güvenliği için ayrılmaz önemine odaklamada oynadığı rol açıktır. ABD hükümetinin hem sivil hem de askeri taraflarının Türkiye'nin potansiyel güvenlik rolünü kabul etmesinde ABD askeri planlamacılarının rolü büyüktür.

BÖLÜM 3: 1950-1955 TÜRKİYE-ABD SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

3. İç Kargaşa ve Dış Politika: CHP'den DP'ye Geçiş

Türkiye'nin kuruluşundan bu yana Türkiye'yi yöneten CHP hükümeti, 1946-1950 yılları arasında iç siyaset üzerindeki kontrolünü sürdürmek için mücadele etti ve bu mücadeleler, 1949-1950 yılları arasında daha da yoğunlaştı. CHP ile rakibi DP arasındaki rekabet, 1949-1950 döneminde daha yoğun hale geldi. CHP'nin ekonomi politikaları, ekonomik büyümenin yavaşlamasına yol açtı. Bazı sosyal politikalar (sendikaların bastırılması ve basının denetimi dahil), DP'nin 1950 seçimleri kampanyasına etki etti. DP kendisini CHP'ye daha açık ve modern bir alternatif olarak seçmene sundu. DP'nin kampanyası CHP liderlerini rahatsız edecek kadar başarılıydı, ancak ülke içindeki ve yurtdışındaki gözlemciler, DP'yi çoğunlukla yetkin bir azınlık partisi olarak gördüler. Örneğin ABD, CHP'nin iktidarını koruyacağını varsaydı. CHP, 1946 ile 1950 yılları arasındaki başarısını, süper güçle bir savunma anlaşması sağlamayı ve Türkiye'nin güvenliğini SSCB'den garanti etmeyi amaçlayan ABD ile ortaklığına dayandırdı. DP ise bu garanti olmadan CHP'nin politikalarının başarısız olduğunu iddia etti. Bu durum CHP diplomatik teşkilatının sayısız başarısını göz ardı ederken, nihayetinde Türk halkı için ikna edici olan bir iddiaydı.

3.1. CHP Ekonomik Durgunluğu, DP'nin Yükselişi ve 1950 Kampanyası

CHP'nin ekonomik ideolojisi, devletçilik etrafında dönüyordu ve CHP liderliğinin değer verdiği yavaş ve pahalı sanayileşme sürecinde ona rehberlik etmek için Türkiye ekonomisini sıkı bir şekilde kontrol etti. Dünya Savaşı sırasında, bu ideoloji çoğunlukla etkiliydi ve (yavaş da olsa) tutarlı ekonomik büyümeye yol açtı (Herslag, 1988: 16-17). Yine de bu büyüme 1940'ların ikinci yarısında, 1946'dan başlayarak önemli ölçüde yavaşladı (Birttek, 1985: 407). DP'de bulunan üyeler, 1946 yılında bu ekonomik yavaşlamadan duyduğu hayal kırıklığı ve eski emsallerini gereksiz yere külfetli düzenlemelerle Türkiye ekonomisini boğmakla eleştirmeleri nedeniyle CHP'den ayrıldı. Ayrıca, ekonominin birçok sektörüne hâkim olan Kamu İktisadi Teşebbüslerine (KİT) öncelik verildi.

DP'nin eleştirileri, madencilik ve tarımsal genişlemeyi kısıtlayan belirli CHP yasaları, CHP'nin diğer sektörlerle yeterli bütçe ayırmama pahasına sanayileşmeye yoğun vurgusu ve KİT'lerin aşırı etkisi etrafında dönüyordu. DP liderleri Celal Bayar ve Adnan Menderes, 1946-1950 dönemi boyunca bu birleşik sorunların ekonomiyi felç ettiğini savundular. 1949'a gelindiğinde, CHP'nin tarımsal kalkınmaya öncelik vermemesini ve endüstriyel yatırımlara odaklanma konusundaki ısrarını eleştirenler, CHP'yi daha fazla tarımsal üretimi finanse etmek için açık harcamalara dayanmaya başarıyla ikna etti. Ancak CHP, tarımsal kalkınmayı uzun süre ihmal etti ve bunu yapamadı. KİT'ler 1948 ile 1950 arasında sıçradı ve DP'nin CHP'nin ekonomi politikalarının yalnızca modası geçmiş olmakla kalmayıp, CHP'nin değerli KİT'lerinin fiili üretiminin de eski olduğu yönündeki eleştirilerini körükledi. Bu eleştiriler, 1949'da bir önceki yıla göre yaklaşık %10 artan Türk vatandaşlarının yaşam maliyetindeki istikrarlı artışla daha da güçlendi (Hershlag, 1988: 14). CHP ekonomiyi canlandırmak ve eleştirileri savuşturmak için, 1948'in sonlarında *Yeni Devletçilik* geliştirme konulu bir konferans da dahil olmak üzere, bazı ekonomik reformlar girişiminde bulundu. Bu planların tümü, CHP'nin kalkınma planları nedeniyle önemli ölçüde ABD'nin siyasi ve ekonomik destekleri ile ölçülendiriliyordu. CHP'nin değer verdiği inşaat ve sanayileşme projelerini finanse etmek için artan miktarlarda Amerikan yardımı bekleniyordu (Hershlag, 1988: 137-138). Türkiye ekonomisi 1949 ile 1950 yılları arasında yavaşlamaya devam ederken, CHP'nin genişletilmiş yardım için ABD'ye yaptığı çağrılar daha umutsuz bir boyut kazanmaya başladı.

Marshall Planı, Türk ekonomisinin büyümesine yardımcı olmak ve bu sorunlardan bazılarını ele almak için tasarlandı, ancak ilk önerilerinin çoğu CHP'nin planlarıyla çelişiyordu. Marshall Planı Avrupa'yı rehabilite etmeyi amaçladı. Bu amaçla, Ekonomik İş Birliği İdaresi'nin Türkiye vizyonu, Avrupa'ya gıda maddeleri ve diğer hammaddeleri tedarik eden bir üretici, kendi endüstriyel üretimlerini yeniden inşa eden Avrupa ülkeleri için çok önemli bir ortak olarak hareket etmektir. ECA, çağdaştırılmış bir altyapı sistemi oluştururken Türkiye'nin tarım ve madencilik sektörlerini yenilemek için fon, makine ve uzmanlık sağladı. ECA, ülkeyle ilgili Şubat 1949 raporunda tarıma yaklaşımını şu şekilde tanımladı:

“Türkiye’ye tarımsal ekipman alımı için verilen ECA kredileri, öncelikle Türkiye’nin diğer (Marshall Planı) katılımcılarına daha fazla miktarda tarım ürünü ihraç etmesini sağlamak için kullanılacaktır... Nihai kriter her durumda Türkiye’nin genel Avrupa toparlanmasına katkıda bulunacağı olmalıdır” (ERP/Avrupa İyileştirme Programı: Türkiye Ülke Araştırması, 1949: 30).

Bu plan Türkiye için en mantıklı olanıydı, çünkü ECA’ya göre, Türkiye’nin tarımını ve altyapısını iyileştirmek, Türkiye’ye odaklanmak yerine daha acil faydalar (faydalar önümüzdeki 1-2 yıl içinde, tarımsal üretim en hızlı şekilde gelişecek) sağlayacaktı. Sanayileşme yatırımları ise tarıma göre çok daha uzun süreli getirilere sahipti. Diğer taraftan, tarım destekleri Avrupa için mantıklıydı çünkü Türk ihracatı Avrupa’nın toparlanmasına doğrudan katkıda bulunabilirdi.

ECA, 1948’in sonlarında Türkiye’ye malzeme, fon ve danışman göndermeye başladı ve 1949’un başında makineler geldi. ECA’ya Dışişleri Bakanlığı daha fazla yardımı hak ettiğini söyledi. 19 Şubat 1949’da Dışişler Bakanı Sadak ECA Büyükelçisi Averell Harriman ile bir görüşme yaptı. Bu görüşmede “ECA’nın Kongre’ye yaptığı son sunumlarda Türkiye’ye yapılan yardımın azaltıldığı ifade edildi ve yardımların azalmasıyla Türk hükümeti yaşadığı hayal kırıklığını dile getirdi”. Dışişleri Bakanı Sadak, Türkiye’nin “devam eden savunma yüküne” yardımcı olmak için 30 milyon dolarlık ek askeri yardım istediğini ve Türk özel teşebbüsüne de ayrı bir 70 milyon dolarlık kredi istediğini belirtti ama bu isteklerin her ikisi de reddedildi (FRUS, 1949, Belge No:1147). ECA’nın Türkiye hakkındaki raporunun 1949’un sonlarında yayınlanmasıyla DP, CHP’yi ABD’ye yanlış bilgi sağlamakla suçladı ve bu da beklenenden daha düşük yardım rakamlarına yol açtı (Çalış, 2000: 3).

ECA yardımı Türkiye’ye geldiğinde, CHP hükümeti ECA yetkilileriyle çatıştı ve genellikle tahsis edilen fonları endüstriyel veya askeri projelere ve ECA çevresinde çalışmaya yönlendirmeye çalıştı. 1949-1950 dönemi boyunca, Bakan Sadak’ın 29 Nisan’da ECA’yı Türkiye’nin yardım paketini yeniden gözden geçirmeye zorlamak için elçilik personeline ulaşmasıyla birlikte, CHP (hem üstü kapalı hem de açık bir şekilde) Plan fonlarını askeri bütçesine yönlendirme girişiminde bulundu. Elçilik personeli, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak’ı ECA yetkilileriyle iş birliği yapmaya çağırdığında, Sadak ve ekibi itiraz etti, ABD’nin sarf malzemelerini askeri kalemlerle göndererek ECA

ile ödemeler dengesi üzerinde çalışacağını öne süren bu öneri reddedildi. Dışışleri Bakanlığı zaman zaman ECA fonlarını yeniden yönlendirmeye yönelik arka kanal girişimlerinde Türkiye'yi desteklemek için çalışsa da bu süreç CHP'nin umduğu kadar başarılı olmadı.

1949 sonlarında 1950 yılında yaşanacak seçim kampanyasının yoğunlaşması, CHP'yi, Türkiye'nin seçim kampanyasını güçlendirmek için aldığı Plan fonlarını politize etmeye çalışacak kadar zorladı. Yaklaşan seçim, Plan yardımını ECA'yı şaşırtacak şekilde siyasallaştırdı. ECA Türkiye Misyon Şefi Russell H. Dorr, Türkiye'nin fonları artırmaya yönelik başka bir talebi sırasında, Türk meslektaşlarını siyasi mülahazaları göz ardı etmeye ve Plan fonlarını verimli bir şekilde kullanmaya odaklanmaya davet etmeye çalıştı. Dorr, CHP'nin talebi üzerine ECA fonlarını genişletmeyi açıkça reddetmesinden bir hafta sonra, "mevcut projelere yeterli para tahsis edildiğini" ileri sürerek, Devlet Bakanlığı yetkilisi Hüseyin Kunter ile Plan fonlarının siyasallaştırılmasını görüştü (Keskin Kozat, 2007: 141). Kunter, Dorr'a şunları söyledi:

"İki siyasi parti arasında yoğunlaşan çatışma, CHP'nin siyasi çıkar sağlamak için "bazı ekonomik ve haklı projeleri (geri çekmesine)" yol açmıştı" (Keskin Kozat, 2007: 142). Dorr'un direnişine rağmen, CHP bu dönemde diplomatik baskısını sürdürdü.

1950 yılının Şubat ayına gelindiğinde, Türkiye bir yılı aşkın bir süredir Marshall Planı yardımını aldı, ancak ECA'da yardım fonlarını öngörülen limitlerin çok üzerine çıkarmak için lobi yapmada başarısız oldu. Böylece, Türk halkı ve hükümeti bu sınırlı başarıyı bir başarısızlık olarak algıladı. ECA ve Dışışleri Bakanlığı liderlerinin hazır bulunduğu Paris'te 1 Şubat'ta yapılan bir toplantıda Sadak, Türkiye'yi diğer Plan alıcılarıyla karşılaştırarak ve süreçteki Fransa ve Belçika'nın⁴ politikalarını eleştirerek daha agresif bir argüman ortaya koydu:

"Örneğin Belçika, bütçesinin %8'ini milli savunmaya harcıyordu. Fransa önümüzdeki yıl savunmaya %18 ile %20 arasında harcayacaktı. Türkiye örneğinde, bu harcama ulusal bütçenin yarısından fazlasına tekabül etmekteydi".

⁴ Belçika, NATO müzakereleri sırasında Türkiye'nin NATO'ya dahil edilmesini oldukça eleştirdi ve 1948'in sonlarında ve 1949'un başlarında konuyla ilgili ABD'ye güçlü açıklamalar yaptı. Türkiye'nin destekleyici olmayan bir müttefik ortağına örnek olarak savunma harcamalarını seçme kararı tesadüf değildi.

Amerikan temsilcileri, Kongre'nin görüşünü bir hevesle değiştirmenin imkansızlığına işaret ederek kayıtsız kaldılar. 15 Şubat'ta, Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Feridun Erkin, iki hafta sonra CHP'nin çaresizliğini ortaya koydu. Amerikalı mevkidaşı yeniden anlatırken:

(Erkin) daha sonra Türkiye'ye böyle bir (savunma paktı) güvencesinin verilmesinin önemli olmasının yanı sıra mevcut hükümetin konumunu güçlendirebilmesi için bunun önümüzdeki Türkiye seçimlerinden önce yapılması gerektiğini gözlemledi. Büyükelçi Feridun Erkin, ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerin en iyi şekilde Cumhurbaşkanı İnönü başkanlığındaki hükümetin iktidarda kalmasıyla sürdürülebileceğinden emin olduğunu söyledi (FRUS, 1950, Belge No: 684).

DP'nin kampanya baskısı o kadar yoğundu ki, CHP ABD'den güvenlik güvencesi veya destekçilerine daha sonra söyleyebileceği bir yardım artışı talep etti. CHP, umduğu yardım miktarını karşılayamasa da sürekli lobi faaliyetleri ve kısmen de Türkiye'nin stratejik önemi nedeniyle Marshall Planı'ndan artan miktarlarda yardım almaya devam etti. Türkiye, Marshall Planı aracılığıyla yurt dışına gönderilen toplam yardım fonlarının yalnızca %2,6'sını (yaklaşık 350 milyon \$) aldı, talep ettiği miktarın (yaklaşık 615 milyon \$) çok altındaydı, ancak bu pay her yıl arttı. Türkiye'nin her yıl dağıtılan toplam Plan fonları içindeki payı, 1948-1949'da %0,8'den 1949-1950'de %3,7'ye, 1950-1951'de %4,1'e ve 1951-1952'de %4,8'e yükseldi. Türk hükümeti, Ankara Büyükelçiliği'ndeki Büyükelçi Wilson'a ve diğer ABD Dışişleri Bakanlığı yetkililerine baskı yaptı. Büyükelçi Wilson ve Dışişleri Bakanlığı'ndaki üstleri, Türkiye'nin stratejik önemine karşı duyarlıydılar ve Türkiye için bazı ek fonlar sağlayabildiler (Keskin Kozat, 2007: 117). Ancak Türkiye'nin iddialı önerilerini kabul etmediler. O halde Türk lobiciliği ne CHP'nin istediği ölçekte ne de 1950 seçimlerini kendi lehine çevirecek düzeyde başarılıydı.

İki parti arasındaki kampanya, DP'nin CHP'nin kötü yönetimine yönelik eleştirilerinin her iki tarafın da beklediğinden daha etkili olmasıyla birlikte, halkın ilgisini iyi bir seviyeye getirdi. Mayıs 1950 seçimlerinde kayıtlı seçmenlerin %88'inin oy kullanması ile halkın katılımı son derece yüksekti (McCally, 1956:301). İlginç bir şekilde Joseph Syliowicz, CHP üzerindeki baskıyı artıran tek şeyin DP eleştirisi olmadığını ileri sürmekte ve CHP yönetiminin yorgunluğunun da bu seçimi kaybetmede payı olduğunu savunmaktadır. Syliowicz'e göre, 27 yıldır iktidarda olan CHP'den memnuniyetsizliklerini

toplumun tüm kesimleri dile getirdi. Entelektüeller demokrasi istedi, iş insanları devletçi ekonomi politikasına içerlediler, toprak sahipleri kırsal alanlarda değişim yaratmaya yönelik girişimlerden -başarısız olsalar da- rahatsız oldular ve köylüler duyarsız bir yönetim tarafından ihmal edildiğini ve istismar edildiğini hissettiler (Szyliowicz, 1966: 266).

Oyların sayımına kadar iki parti arasında nispeten yakın bir yarış gibi görünen 1950 seçimleri, tam tersine ezici bir yarışa dönüştü. Seçimin sonucunda 408 sandalyeyi DP kazanırken 69 sandalyeye CHP oturdu. Bu netice Türk siyasetinin statükosunu tamamen alt üst etti ve DP'yi muhalif bir azınlık partisinden baskın bir iktidar partisine dönüştürdü.

Hükümetin beklenmedik denetimiyle karşı karşıya kalan DP, taraftar çekmek için verdiği birçok sözü yerine getirmek üzere harekete geçti. DP, 1950'nin ikinci yarısını tarım ve maden üretimi için kullanılan alanı genişletmek, CHP'nin yıllarca engellediği bölgeleri ve madenleri açmak için kullandı. Özellikle tarım sektöründe, ECA hedeflerini tutturmayı amaçladı. Ayrıca ECA'nın bütünleşmiş bir Avrupa ekonomisi içinde kilit bir üretici olarak Türkiye'ye yönelik vizyonuna hitap etmek DP'nin odak noktasıydı. 1950'lerin başındaki Türkiye ekonomisine ilişkin analizinde Hershlag, DP'nin devralınmasını karakterize eden iki özel ekonomik değişikliğin olduğunu iddia etti:

- I. Özel teşebbüs ulusal ekonominin desteklenen ve teşvik edilen bir sektörü olarak, devlet teşebbüsüyle yan yana kabul gördü.
- II. Sanayileşmenin eski hipertrofisini başlatan tarımsal kalkınmaya daha fazla önem verildi (Hershlag, 1968 :142).

Diğer ekonomik değişiklikler 1950'lerde gelgitler yaşadı, ancak bu iki yaklaşım DP'nin ekonomiye yaklaşımını karakterize etti. DP, CHP'nin geniş ölçüde tanımlanmış ekonomik ideolojisine sahip değildi, ancak özelleştirme ve tarımsal üretim, DP'nin inşa etmeye çalıştığı şeyin temel taşlarıydı. DP, bu unsurlara ek olarak, CHP'nin ülkeye Amerikan yardımı akışını artırma, bütçe açığı harcamalarını yeni projeleri finanse etmek için kullanma ve ülke içindeki para arzını artırma çabalarını sürdürmenin yollarını aradı.

3.1.1. Türk Dış Politikası, Kore Tugayı ve NATO

CHP ve DP hükümetleri için, Türk Boğazları konusunda SSCB'nin Türkiye üzerindeki baskısı 1946-1947'de gerçekleşen zirveden 1949-1950'ye kadar bir miktar hafiflemiş olsa da potansiyel bir Sovyet işgali korkusu hiçbir zaman tam anlamıyla ortadan kalkmadı. Bu varoluşsal korku, Türkiye'nin ABD ile aradığı ilişkiyi canlandırdı. Çünkü Sovyetler Birliği'nin bir istilaya girişmesi durumunda hem CHP hem de DP hükümetleri (doğru bir şekilde), yalnızca kararlı bir ABD'nin Türkiye'nin güvenliğini garanti edebileceğinin farkındaydı. Bununla birlikte, ABD'nin sürekli olarak Türkiye'ye böyle bir taahhütte bulunmayı reddetmesiyle, CHP ve DP hükümetlerinin büyük üzüntüsüne rağmen Türkiye, sınır güvenliğini yükseltmek için başka bölgesel savunma paktları oluşturmak için komşularıyla ilişkiler geliştirdi. Bu nedenle, Türkiye'nin dış politika hedefleri, 1950 seçimlerinin sismik değişimi öncesinde ve sonrasında esasen sabit kaldı. CHP ve DP dış politikası arasındaki fark, DP'nin CHP'nin başarısızlıklarından çıkardığı temel derste yatmaktadır: Özellikle ABD ile ilişkiyi sürdürmek büyük ölçüde rahat görüldüğünden, Türkiye'nin kendisini ABD'ye gerçek bir ortak olarak kabul ettirmesinin tek yolu cesur hamlelerdi.

Savaş sonrası dönem boyunca, Türk hükümeti hem komşularla hem de büyük güçlerle savunma anlaşmaları inşa etmeye çalıştı. Türkiye için ideal pakt, diğer pakt üyelerinin güvenliğinin garantörü olarak hareket eden ABD'yi veyahut İngiltere'yi içeriyordu. Nitekim Amerikan taahhüdü için sık sık ve tutarlı çağrılara ek olarak, Türk hükümeti bir miktar güvenlik sağlayabilecek başka düzenlemeler aradı. 1946 gibi erken bir tarihte CHP, Mısır, Yunanistan ve Türkiye'yi İngiltere'ye bağlayacaktı. Böylece daha küçük güçleri daha büyük bir güce bağlayarak, Sovyetler Birliği'nin herhangi bir saldırısını engelleyebilecek bir Balkan Paktı fikrini gündeme getirdi. Bu anlaşma, onu çok riskli gören İngilizler tarafından reddedildi. Yine de daha önemli savunma ittifakları ortaya çıksa bile, bir "Akdeniz" bölgesel paktı fikri Türk liderleri için önemliydi.

1948'in başlarından itibaren İngiliz ve Amerikan liderliği tarafından bir tür "Atlantik Paktı" tartışılmıştı (Smith, 1983:140). Ancak Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üzerindeki müzakereler o yılın sonlarına doğru hız kazandı. 4 Nisan 1949'da kurulması, onu dünyadaki en güçlü Batı savunma paktı haline getirdi. Bu nedenle Türkiye için cazip hale geldi. Pakt, 1948 ile 1949 yılları arasında kurulmasına ilişkin ilk müzakereler

sırasında açıkça bölgeseldi. Paktın “Kuzey Atlantik” niteliği, bu ilk aşamalarda kapsamını belirledi. Türkiye, Yunanistan ve İtalya gibi daha çok “Akdenizli” güçleri dışladı. NATO müzakereleri erken aşamalardan (1948’in başları) geç aşamalara (1949’un başları) doğru ilerlerken, Türkiye ve İtalya’nın katılımı konusundaki tartışma giderek daha karmaşık hale geldi.

Türkiye, 1948’in başlarında kendisini NATO tartışmalarına dahil etmeye çalışırken, aynı anda 1946’da reddedilen Akdeniz paktı fikrini NATO’ya paralel olarak yürütmek için Yunanistan ile ortaklık kurdu. Bu hamle, Türkiye’nin coğrafi olarak NATO’dan çıkarıldığını kabul ettiğini, ancak yine de ona bağlı olmayı istediğini ima ediyordu. Bu ayrı ama bağlantılı pakt, teorik olarak, ortak güvenlik sağlamak ve Sovyetler Birliği ile uydularını daha fazla kuşatmak için diğer bölgesel güçleri NATO ile ilişkilendirerek “çevreleme” kavramını genişletecekti. Akdeniz paktı önerisi, Türkiye’nin NATO’yu Kuzey Atlantik’te başlayıp Akdeniz’e bağlanan ve daha sonra potansiyel olarak Orta ve Doğu Asya’ya ilerleyen karşılıklı savunma üzerine inşa edilmiş bir dizi birbirine kenetlenmiş savunma paktının merkezi olduğu anlayışına açıklık getirdi. Bu açıdan bakıldığında, Kuzey Atlantik Paktı ile sınırlı kaldığı sürece Türkiye, kendisine ve NATO’ya en iyi şekilde çalışarak hizmet edebilirdi.

Nisan 1948’de Dışişleri Bakanlığı, önerilen Akdeniz paktına resmi yanıtını şekillendirdi. Türkiye ve Yunanistan’daki Amerikan büyükelçilerine, böyle bir paktın sonunda bir amaca hizmet edebilecek olsa da ABD’nin 1948’e doğrudan katılmakla ilgilenmediğini açıklamaları talimatını verdi (FRUS, 1948, Belge No: 58). ABD, Nisan ve Temmuz 1948 arasında Türkiye’nin NATO’ya katılma yönündeki birkaç talebini “coğrafi” gerekçelerle reddetti ve CHP, ret konusundaki Amerikan mantığını büyük ölçüde kabul etti (Yılmaz, 2012: 489). CHP’nin boyun eğmesine rağmen, Türkiye’nin dikkate alınmasına yönelik tekrarlanan önerileri, diğer potansiyeller arasında bir miktar şaşkınlığa yol açtı.

1948’in sonları ile 1949’un başları arasında, Türkiye’nin katılımı; paktın amacı ve kapsamı konusunda bir referandum işlevi gördüğünden, Türkiye’nin NATO’ya katılma çabalarına ilişkin tartışma oldukça canlı bir hal aldı. Yunanistan ve Türkiye hem kendi hükümetleri hem de Avrupalı hükümetler tarafından güvenlik anlaşmalarında ve NATO tartışmalarında sık sık aynı kefeye konuldu. Belçika’dan, Hollanda ve Norveç’ten Türkiye’nin dahil edilmesine yönelik Avrupa eleştirisi, her zaman Yunanistan’ı dahil etti.

Çünkü Türkiye'nin dahil edilmesine uygulanan mantık görünüşe göre Yunanistan'ın da dahil edildiğini varsayıyordu (Avcı, 2005: 422-423). İronik bir şekilde, Türk ve Yunanistan'ın dahil edilmesine yönelik bu eleştiriler (ayrı bir pakt oluşturma önerisi de dahil olmak üzere), Türkiye ve Yunanistan'ın, en faydalı rollerinin Atlantik müttefikleri için hayati bir ortak olmak olduğu varsayımıyla NATO'ya katılmak yerine tam da böyle bir pakt oluşturmaya teşebbüs etmelerinden sonra gerçekleşti. Belçika, Türkiye'nin paktta yer almasının başlıca eleştirmeni olduğundan, diğer ülkeler de sohbete dahil olsalar da Belçika'nın itirazları tartışmayı alevlendirdi. Türkiye hakkındaki bu tartışmalara paralel olarak, diğer yandan giderek karmaşılaşan ve bir dizi sonuca yol açan, İtalya'nın dahil edilmesi konusunda da gelişen müzakereler vardı.

İtalya'nın NATO'ya dahil edilmesi Eylül 1948'e kadar ciddi bir seçenek değildi; bu noktada ABD, İtalyan hükümetini İtalyan komünist partisinin İtalya'nın dışlanmasıyla cesaretlendirilmiş artan etkisinden korumaya yardımcı olma girişimi olarak bu olasılığı değerlendirdi. Söz konusu hedef, değerli olmakla birlikte, çok farklı nedenlerle Türk ve Belçika hükümetlerini kızdırdı. Türkiye'nin başka bir Akdeniz ülkesinin girmesine izin verilirken NATO dışında bırakılmaktan duyduğu hayal kırıklığı, ABD'yi ve diğer NATO üyelerini Türkiye'nin de dahil edilmesi gerektiğine ikna etmek için elinden geldiğince çok diplomatik sermaye harcamasına yol açtı. Öte yandan Belçika, "İtalyan sorununun" Avrupa güvenliği pahasına NATO müzakerelerini raydan çıkardığını öne sürerek Türkiye ve İtalya'nın (ve buna bağlı olarak Yunanistan'ın) ayrı bir Akdeniz paktına katılması gerektiği yönündeki iddiasını iki katına çıkardı (FRUS, 1949, Belge No: 30).

Türkiye ve İtalya'nın NATO'ya dahil edilmesiyle ilgili tartışmalarda Belçika ve İran yer alıyordu. Nitekim iki ülkeninde kendi açısından öne sürdüğü önemli argümanları mevcuttu. Diğer taraftan, İngiltere ise Türkiye ve İtalya'nın pakta dahil edilmeleri için ağırlığını koydu. Tartışma, NATO'nun hedefleri -karşılıklı savunma yoluyla Sovyet saldırganlığına direnme- ve ittifakın genişletilmesinin bu tür çabalara yardımcı olup olmadığı etrafında dönüyordu. Belçika hükümeti, Türkiye veya İtalya'nın potansiyel katılımını özellikle eleştirdi. Paktı zayıflatacakları ve yeni üyelerin "kaygan bir eğime" yol açacağı gerekçesiyle NATO müzakere sürecinin birçok aşamasında bu duruma karşı çıktı (FRUS, 1949, Belge No: 10).

İran da bu görüşe müdahil oldu. Belçika'nın Türkiye'nin dahil edilmesinin sürekli genişleyen bir anlaşmaya yol açacağı yönündeki görüşünü ironik bir şekilde kanıtlıyor ve ABD'ye zorlu bir zincirleme reaksiyon başlatmadan Türkiye'yi tatmin edemeyeceğini hatırlatıyordu. İran, Türkiye'nin olası katılımını eleştiren çağrılar gönderdi. İran'ın da dahil edilmemesi durumunda Türkiye'nin katılımına ilişkin tartışmanın önemsiz olduğunu ifade ederek, ABD'nin İran'la büyüyen ilişkisini sürdürmek için hasar kontrolü yapmasına yol açtı. Öte yandan, İşçi Partisi hükümeti Britanya'da, özellikle İtalya'nın dahil olma olasılığı Aralık 1948 ile Ocak 1949 arasında hız kazanmaya başladıktan sonra, Türkiye'nin stratejik konumu ve NATO'nun koruyucu etkisini Akdeniz'e kadar genişletmenin değeri dikkate alınarak Türkiye'nin dahil edilmesi için baskı yaptı (Hoskins, 1953 :191).

Dışişleri Bakanlığı 1949'un başlarında İtalya'nın NATO'ya dahil edilmesi fikri etrafında birleşirken, Türkiye hem stratejik değeri nedeniyle hem de İtalya'nın katılıma fikri ile üyelik durumunu güçlendirdiği ve potansiyel olarak NATO'ya yeni bir karmaşıklık katmanı eklediği için tartışmalara sıklıkla dahil edildi. Türkiye'den farklı olarak İtalya, diğer pakt üyeleriyle komşu olduğu gerçeğine ve Müslüman bir ülke olarak Türkiye'nin sahip olmadığı bir "Avrupa kültürünü" paylaştığına işaret edebilirdi. Amerika'nın, İtalya'nın komünist partisinin artan etkisine ilişkin kaygısı da önemli bir faktördü. Ancak, İtalya'nın katılımı, ABD'nin Türkiye'ye dışlanması konusunda sunduğu argümanı zayıflattığı için, ABD için diplomatik bir zorluk oluşturdu (FRUS, 1949, Belge No: 23). Başkan Truman, bu ve diğer nedenlerle İtalya'yı dahil etme konusunda tereddütlüydü. Ancak Dışişleri Bakanlığı içindeki fikir birliği ve Truman'ın ekibinin kilit üyeleri, Mart 1949'a kadar onu fikrini değiştirmeye ikna ederek, esasen İtalya'nın katılımını garanti etti (FRUS, 1949, Belge No: 83). Türkiye'yi memnun etmek için, Mart ve Nisan 1949 arasında, NATO'nun resmî açıklamasına giden yolda bir uzlaşma uyduruldu: Ortak üye olarak Türkiye'ye, özellikle Akdeniz bölgesinde, yalnızca NATO'nun askeri planlama yönlerine katılma izni ve daveti verildi.

Türkiye'nin bu konudaki hayal kırıklıklarının büyük kısmını taşıyan Yakın Doğu ve Afrika İşleri Ofisi Müdürü, uygun bir şekilde, Türkiye'nin yanı sıra Yunanistan ve İran'ın güvenliğine Amerika'nın desteğini ifade eden bir bildiri yayınlanması için bastırdı (FRUS, 1949, Belge No: 94). Bu ifade, Truman'ın 8 Nisan 1949'da NATO'nun kuruluş anısına yaptığı konuşmada bir pasaj olarak yer alacak ve aynı gün resmi olarak yazılı bir açıklama

olarak yayınlanacaktı. Amerikan bakış açısından, ortak üyelik teklifinin Türk liderlerini hayal kırıklığına uğratacağı açıktı. Türkiye'nin önemine ilişkin kamuoyu açıklamasının ardındaki amaç, NATO'dan dışlanmanın ABD'nin Türkiye'nin güvenliğiyle ilgilenmediği anlamına gelmediğini göstermekti (FRUS, 1949, Belge No: 142).

CHP, ABD'yi Türkiye'nin katılımı konusundaki tutumunu yeniden gözden geçirmeye ikna etmek için birçok yol kullandı. Önce 16 Mart 1949, sonra 14 Nisan 1949'da kararın açıklanmasının ardından, Büyükelçi Erkin ve Dışişleri Bakanı Sadak, Amerikalı mevkidaşlarına, Türk halkı olarak bir Sovyet işgalinden endişelendiklerini ve daha fazla Amerikan desteğine ihtiyaç olduğunu ısrarla vurguladılar. Nisan 1949'un sonlarında, Dışişleri Bakanı Sadak, *Foreign Affairs* dergisinde Rus Çarları dönemine kadar uzanan, Türkiye'ye yönelik Sovyet saldırganlığının tarihini özetleyen ayrıntılı bir makale yayınladı. Sadak'ın argümanı, Türkiye zaten Sovyet saldırganlığının tehlikelerinden mustarıptı ve bu baskıya tek başına karşı koymuştu. NATO, Sovyet saldırganlığına güç kullanarak karşı koymayı amaçladığından, Türkiye'nin SSCB'ye tek başına direnmeye istekli bir ülke olarak konumunun onu NATO ve ABD'nin bir müttefiki yapması açısından mantıklıydı. Nitekim Türkiye'nin ABD'ye Sovyetler Birliği ile düşmanca ilişkisini açıklamak için dışişleri bakanını göndermesi, NATO'ya girmek için ne kadar enerji harcamaya istekli olduğunu göstermekteydi.

CHP hükümeti için ABD Başkanı Truman'ın 8 Nisan konuşması ve Türkiye'nin önemine ilişkin açıklaması en azından olumluydu. Ancak İtalya'nın anlaşmaya dahil edilmesi Türk liderlerinde ihanet uğradığı algısı oluşturdu ve onları hüsrana uğrattı. ABD ise eleştirilerden payını aldı (Smith, 1983: 489). Türkiye akdeniz ülkesi olduğu için NATO'ya giremeyeceği belirtilmişti ama bir başka akdeniz ülkesinin NATO'ya dahil edildiğini görünce hayal kırıklığı yaşadı. 26 Nisan 1949'da ABD Başkanı Truman, Türkiye'nin hayal kırıklığını hafifletmek adına Türk hükümetini öven coşkulu bir mektup gönderdi. Mektupta NATO konusunun Eylül 1948 ile Nisan 1949 arasında ne kadar karmaşık hale geldiğinin altını çiziyordu. Türkiye'nin dışlanmasının ABD'nin Türk güvenliğine değer vermediği anlamına gelmediğini yineliyordu (FRUS, 1949, Belge No: 1149).

NATO'ya girememe, 1950 kampanyasında DP tarafından CHP aleyhine yeni bir delil olarak kullanıldı. CHP ülke içindeki konumunu güçlendirmek ve DP'yi savuşturmak için ABD'den yardım veya savunma anlaşması yoluyla destek aramaya yöneldi. 1947 ile 1949

yılları arasında CHP, Amerikan desteğinin hem yardım hem de savunma paktı açısından bir zorunluluk olduğunu ve bunları gerçekleştirmenin CHP'nin birincil dış politika hedefleri olduğunu açıkça kamuoyuna savundu. Bu hedeflere ulaşamadığı zaman, CHP hükümeti kamuoyu ve DP tarafından aşırı vaatlerde bulunan ve ülkeyi savunmasız bırakan yönetim olarak görüldü ve böylece DP'nin daha fazla eleştirmesine kapı açıldı (Ahmad, 2002: 106-110).

DP, 1950 seçimlerini kazandığında, CHP'nin dış politikasına ilişkin bazı eleştirilerinden hemen geri adım attı. Aslında DP 1950 seçimlerinden önce, ekonomik ve siyasi sistemin gidişatından memnun değildi. Nitekim her fırsatta CHP'nin Amerikan politikalarını da eleştirmekteydi. DP'ye göre, CHP dışişlerinde ABD yardımı almak ve savunma sanayisini güçlendirmek için agresif çabalar gösteriyordu. Esasında DP bu durumu bir seçim propagandası olarak kullanmış olsa da o dönemde ABD siyasi ittifakının ne derece önem taşıdığının farkındaydı. Bu nedenle, DP'nin iktidara gelir gelmez acil önceliği, ABD'ye Türkiye'nin dış politikasının daha önce CHP döneminde olduğu gibi kalacağına dair güvence vermektir. Ayrıca DP, ABD'nin endişelerini giderme hedefine ulaşmak için Türkiye Enformasyon Bürosu'ndan (TİÖ) da yararlandı. Türk hükümeti tarafından New York'ta işletilen TİÖ, ABD'de politika yapıcılara ve ABD'deki nüfuzlu liderlere dağıtılmak üzere Türk haber makalelerini o dönemde itina ile tercüme etti.

1950 seçimlerinden bir ay sonra TİÖ, Amerikalı milletvekillerine “1950 Türkiye Seçimleri ve ABD Tepkisi” başlıklı özel bir broşür dağıttı. Broşür, Türk liderler hakkında temel ve gurur verici bilgilerin yanı sıra sempatik Amerikan kongre üyeleri ve Dışişleri Müsteşarı James Webb ile Senatörler J. William Fulbright ve Karl Mundt gibi liderlerin olumlu tepkilerini topladı. TİÖ, kitapçığa başlarken seçimin koşullarının iki paragraflık kısa bir özetinin ardından, Başbakan Menderes'in seçilmesinin ardından Meclis'te yaptığı konuşmanın bazı noktalarını dahil etti:

“Türk dış politikası değişmeyecektir” diyerek, “İngiltere ve Fransa ile geleneksel ittifaka ve ABD ile yakın dostluk ve iş birliğine dayanan dış politikamızın barışçıl karakteri dünyada herkes tarafından bilinmektedir” (New York Turkish Information Office, 1950: 4).

Menderes, konuşmasında özellikle Türkiye'nin ABD ile çok yönlü ilişkilerine üç kez daha değinerek, Marshall Planı'na, Amerikan teknik yardımına ve iki ülke arasındaki bağın gücüne vurgu yaptı. Menderes'in meclisteki ilk konuşmasında ABD'nin bu kadar

ön planda yer alması, DP hükümetinin dış politika önceliklerini açıkça ortaya koyuyordu. Bu ilişkiler, Kore Savaşı'nın patlak vermesinden sonra daha da netleştirildi. Haziran 1950'nin sonlarında, Türkiye seçimlerinden sadece bir ay sonra, Kuzey Kore Güney'i işgal etti bunun hemen akabinde ABD ve BM'den hızlı bir askeri yanıt aldı.

Türk bakış açısına göre, Kore'deki çatışma fiziksel olarak sınırlarından çok uzakta olsa da komünizmin dünyanın dört bir yanındaki demokratik ülkelere oluşturduğu tehdide karşı Batı direnişinin bir sembolü olarak hizmet eden komünist işgal, kesin bir yanıtı hak etti. Türk basını, Kuzey Kore'yi kınayarak ve demokratik ulusları güçlü bir şekilde karşılık vermeye çağırarak olayları ayrıntılı bir şekilde aktardı (Von Zur ve Tekindor, 2012: 527-528). BM Güvenlik Konseyi'nin 25 Haziran'da saldırıyı kınamasının ardından, iki gün sonra, üye ülkelerinden mümkün olan her türlü askeri gücü göndermeye çağırان ayrı bir karar geldi. ABD 27 Haziran'da Kore'ye kuvvet gönderme taahhüdünde bulunduğu, DP hükümeti kendini kanıtlamak için bir fırsat gördü. 25 Temmuz'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar, BM ve ABD müşterek komutası altında hizmet vermek üzere Kore'ye bir Türk Tugayı'nın gönderileceğini duyurdu, bu duyuru Türk basını tarafından oybirliğiyle övgüyle karşılandı.

Türk Tugayı, Kore Savaşı'nda birçok muharebeye katıldı. Türk Askerleri *Kunu ri Muharebesi*'nde ABD müşterek komutanlığından övgü toplayarak, DP hükümetine sembolik bir zafer kazandırdı ve gerçek bir isim yaptı (Brockett, 2004: 109-142). Bu arada CHP'den eleştiriler gecikmedi. CHP Türk Tugayı'nın Kore Savaşı'na gönderilmesinin gereksiz bir risk teşkil ettiğini, Türk birliklerini garantili bir getiri olmaksızın tehlikeye sokan aceleci bir karar olduğunu savundu. Ama bu eleştiriler aslında CHP'nin daha sabırlı ve kavgacı olmayan dış politikasıyla çeliştiğini gösteriyordu. Basından gelen destek, CHP'nin olumsuz yorumlarını büyük ölçüde bastırdı. Fakat 25 Kasım 1950'de Türk Tugayı, geri çekilen ABD 8. Ordusunu korumak için *Kunu ri Muharebesi*nde harekete geçtiğinde, zaten olumlu olan medya ve halkın desteği karşısında CHP'nin eleştirileri son buldu (VanderLippe, 2000: 98).

Türk Tugayı, ABD 8. Ordusu'nun geri çekilmesini korumak için kurulmuştu. Fakat Kunu ri'de kuşatılacak ve Türk basınının hayal gücünü yakalayan kahramanca bir şekilde Çin ordusunu yarıp geçmeye zorlanacaktı. Günlerce süren savaşın ardından cephanesi biten Türk askerleri süngüler takıp Çin hatlarını yararak geri çekilen Müttefik kuvvetlerini

korudu ve ABD komutanlarının övgüsünü kazandı (Uyar ve Güvenç, 2016: 1117-1147). Savaş o dönemde Türk medyasında bir sansasyon yarattı ve Türk kamuoyunun dikkatini çekti. ABD’li komutanlarda Türk ordusu hakkında da olumlu izlenimler bıraktı.

Türkiye’nin Kore’ye yolladığı birliğin önemi ve Kunu ri’deki itibar oluşturma başarısı iki yönlüydü. Birincisi, DP hükümeti, Türk askerlerinin fedakarlıklarının -başlangıçta Kore’de konuşlandırılmış 4.500 askerden; 767 kayıp, 218 çatışmada ölü, 94 kayıp ve 455 yaralı- ve antikomünizmin ABD’yi etkileyeceğini umuyordu. Bu taahhüt, Türkiye’nin aldığı ve hala aradığı Amerikan yardım paketlerine ve savunma anlaşmalarına layık olduğu anlamına geliyordu. İkinci olarak, eleştirmenler Türkiye’nin NATO’nun tam üyesi olarak ağırlığını taşıyamayacağını savunduklarından, Türk ordusunun geri kalmış bir savaş gücü olarak ünü NATO müzakereleri sırasında peşini bırakmamıştı (Uyar ve Güvenç, 2016: 1125). Kore’de başarı sağlayan Türk tugayları, NATO’ya tam üye olmak isteyen Türkiye’yi, Kuzey Atlantik Pakt’ına daha da yakınlaştırdı. DP hükümetinin Türk tugayları Kore’ye gönderme konusundaki cesur kararı, Türkiye’nin ABD ile ilişkilerinde çok önemli bir adım olarak görülmelidir.

3.2. ABD Ekonomi Yardımlarından sonra Türkiye’nin İç ve Dış Siyaseti

ABD Türkiye’ye yapılan yardımların nasıl kullanıldığını görmek için ayrıntılı bir rapor istemeye karar verdi (FRUS, 1950, Belge No: 683). Bu dönemde Türk bütçesi, ekonomik kalkınma ve ulusal savunma olmak üzere iki ana başlığa ayrıldı. Öte yandan ABD, Türkiye’ye verdiği yardım paketinin önemli kalkınma politikaları için kullanılması gerekliliğini ifade etti. Çünkü Türk hükümetinin isteklerinin tam anlamıyla karşılanamayacağı düşünülmekteydi. Türk hükümeti için ise bu yardım miktarları son derece önemliydi. ABD o dönemde Türkiye’ye ekonomik hibe yardımı sözü veremedi (FRUS, 1950, Belge No: 683).

Türkiye’nin finansmanı belirlenirken, 1950 mali yılında yaklaşık 81 milyon dolar alacağı doğrulandı. Türk silahlı kuvvetleri ödeneği 500.000’den 300.000’e düşürüldü ve buna rağmen Türk bütçesinin %35-40’ı savunma sanayiye ayrılmaya devam etti. Türk hükümetinin iç siyasetine göre halkın demokratik bir hükümeti desteklemeye devam etmesi için Türk kamuoyunda yaşam standartlarının artması gerekiyordu. Ayrıca, SSCB tehlikesine karşı Türk hükümeti Amerikan ittifakında güçlenecekti. 1950 yılında ECA’nın Türkiye’ye yaptığı yardımın toplamı 59 milyon dolardı. Bununla beraber,

1951’de Türkiye’nin ECA’dan 30 milyon dolar alması önerildi (FRUS, 1950, Belge No: 688). Söz konusu 1950 fonları öncelikle tarım ekipmanlarına, kömür madenlerinin modernizasyonu ve genişletilmesine, iç ulaşımın ve enerji kaynaklarının geliştirilmesine harcandı.

Dışışleri Müsteşarı James Webb’in belirttiği gibi ABD, Türkiye’ye yardım sağlamaya devam etti:

“Türkiye’nin Sovyet baskısına direnme kararlılığı askeri yardımla büyük ölçüde güçlendirildi. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri’nin güvenliğine ve bütünlüğüne olan ilgisinin periyodik olarak kamuoyunda yinelenmesiyle genişletildi.” Geçen yıl boyunca, SSCB Türkiye üzerinde uyguladığı baskının bir kısmını serbest bıraktı, ancak basın propagandasını sürdürdü (FRUS, 1950, Belge No: 688).

Türkiye’nin devam eden ekonomik yükü nedeniyle ABD, Türkiye’ye mali yardıma devam etmeye karar verdi. ABD, Türk kuvvetlerinin eğitimine dahil olurken, Türk ordusu mensuplarının kendi kuvvetlerini eğitmeye devam etmesini istedi (FRUS, 1950, Belge No: 693). ABD, Türkiye’ye yapılacak yardımın bir kısmının, Türk Hava Kuvvetleri’ndeki büyümeyi sürdürmek için üç üstün pistlerin yeniden yüzeye çıkarılmasına ve iki ek üs geliştirilmesine tahsis edileceğine karar verdi (FRUS, 1950, Belge No: 694).

ABD, büyük filo ziyaretlerini yılda üç ziyaretle sınırlamak ve yalnızca İzmir ve İstanbul’daki limanları kullanmak üzere gayri resmi bir anlaşma yaptı (FRUS, 1950, Belge No: 698). Bu anlaşmanın amacı, ABD’nin Türkiye ve diğer Akdeniz ülkelerine desteğini ileri süren büyük filo ziyaretlerine izin vermektir. ABD ile iş birliği ve eğitime rağmen, Türk ordusu muharebede etkili olmak için üstesinden gelmesi gereken eksiklikler göstermeye devam etti. Nitekim devam eden iş birliği bu eksikliklerin giderilmesine yardımcı olacaktı (FRUS, 1950, Belge No: 712).

3.2.1. SSCB’ye Yönelik Geliştirilen Politika

ABD, SSCB’ye yönelik politika geliştirmeye devam ederken, SSCB’nin geçemeyeceği bir çizgi belirlemenin “bağımsız güçler” açısından önemli olduğunu belirtti. Öte yandan ABD, NATO’ya yönelik SSCB’den bir saldırı beklediğini de ifade etti. Bu saldırı bizzat NATO’nun kendisine gerçekleştirilmeyecek olsa bile Türkiye’ye yönelik bir saldırının

varlığı da ittifak için bir gözdağı oluşturacaktı (FRUS, 1950, Belge No: 65). ABD, SSCB'nin atom bombası stoğuna sahip olmadığından, donanmasının yetersiz olduğundan ve uzun menzilli hava kuvvetleri oluşturmaya yeni başladığından şüpheleniyordu (FRUS, 1950, Belge No: 691). Bu nedenle ABD, SSCB'nin bu dönemde savaşa girme ihtimalinin düşük olduğunu belirledi.

ABD donanmasından General Collins, Türk hükümetinin üyeleriyle yakın zamanda yaptığı görüşmeleri anlatırken, “Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye için iş birliği gerekliydi ve iyi bir şekilde yürütüldü. Öyle ki çalışmak birlikte ulusal politikalarımız olarak belirlenmelidir.” Türkiye Cumhurbaşkanı tarafından Türkiye'ye yönelik bir Sovyet saldırısına Amerika'nın tepkisi sorulduğunda, General Collins, Kongre'nin savaş ilan ettiğini varsayarak, ABD'nin SSCB'yi “bombalayacağı” yanıtını verdi (FRUS, 1950, Belge No: 691).

ABD, Sovyetlerin Balkanlar'daki niyetlerinin ne olduğunu kesin olarak belirleyemedi (FRUS, 1950, Belge No: 682). Türkiye'ye yönelik bir saldırı için en olası senaryo Bulgaristan'dan geleceği için, ABD böyle bir saldırıya karşılık vermek için bir strateji planlamayı ihtiyatlı buldu. ABD, açık Sovyet yardımı olmadan Bulgaristan'ın Türkiye'nin batısındaki küçük bir alandan fazlasını alma ihtimalinin düşük olduğu sonucuna vardı. Bu durum, Bulgarlara veya Sovyetlere pek fayda sağlamayacağından, ABD, onların bu tür bir saldırıyı başlatmalarının pek mümkün olmadığını düşündü (FRUS, 1950, Belge No: 719). Bulgaristan ile Türkiye arasındaki gerilim, 1950 yılında Bulgaristan'ın Bulgar Türklerini ve Pomakları Türkiye'ye iade etmesiyle belirginleşti. Bulgaristan'ın mevcut girişimi neticesinde, 250.000 bin kişi Türkiye sınırından geçecekti ve Türkiye ekonomisi bu kadar kalabalık bir göçü kaldırabilecek bir ortama sahip değildi. Türkiye'ye büyük bir insan akışı giriş yapması Türkiye'nin mali durumunu zorlamaya devam edeceğinden, Türk hükümeti ABD'den ek yardım talep etti (FRUS, 1950, Belge No: 721).

3.2.2. İstanbul Boğazında Mayın Paniği

Montrö Sözleşmesi (1936), imzalandıktan 15 yıl sonra hazırlanan maddelerin revizyonuna izin veren bir şarta sahipti. Nitekim sözleşmenin şartlarının yeniden gözden geçirilmesi 1951 yılına bırakılmıştı. Bu nedenle, SSCB Türkiye üzerindeki baskısını yeniden artırmaya başladı. Türk hükümeti bir Akdeniz güvenlik paktının gerekliliğin

inanıyordu. Çünkü Montrö Sözleşmesi'nin potansiyel revizyonu ciddi bölgesel sorunları da beraberinde getirecekti (FRUS, 1950, Belge No: 696). Türk hükümeti, İstanbul Boğazı'na mayın döşemeği değerlendirdi. Türkiye, Montrö Sözleşmesi uyarınca İstanbul Boğazı'na mayın döşenmesinin yasal olup olmadığını hem ABD'ye hem de İngiltere'ye sormaya karar verdi (FRUS, 1950, Belge No: 697). Savaş zamanında harekete geçirilmedikçe Boğazlardan geçen ticari gemiler için Türk hükümetinin boğaza döşemeyi düşündüğü mayınlar herhangi bir tehlike oluşturmuyacaktı. Bir mayın patlasa bile âtıl kalacak ve Boğazlardaki hiçbir gemiye zarar vermeyecekti. Söz konusu mayınlar ticari gemilerin geçiş güzergahından uzak biir noktaya konumlandırılacaktı.

Türkiye'nin Boğazlara mayın döşemesine Montrö Sözleşmesi engel değildi. “Türkiye, Montrö Sözleşmesi'nin girişinde tanımlandığı şekilde “Boğazlar bölgesini derhal yeniden silahlandırabilirdi” (FRUS, 1950, Belge No: 707). Bu hüküm, özellikle Türkiye için savaş durumunda kullanılmak üzere tasarlandı. Bununla beraber Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'ye bir dizi jet vermeyi düşünüyordu. Fakat bu plandan Türklere ne zaman bahsedeceğini belirlemesi gerekiyordu (FRUS, 1950, Belge No: 709). Nitekim Türklerin eğitime daha erken başlaması önemliydi. Bu durum Türkiye'nin NATO'ya alınmamasıyla ilgili yaşadığı hayal kırıklıklarını da hafifletebilirdi. İngiltere ise Montrö Sözleşmesi'ne göre Boğazlara mayın döşenmesini yasa dışı olarak değerlendiriyordu (FRUS, 1950, Belge No: 724). Bu görüş ayrılığı Türkiye'nin hareket aralığını kısıtlıyordu. Bu nedenle Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ile İngiltere'nin nevcut konuda ortak bir paydada buluşması gerektiğini vurguladı.

ABD, Türkiye'nin İstanbul Boğazı'na mayın döşeme konusunda ne yapacağına kendisinin karar vermesi gerektiğini belirtiyordu çünkü bir şeyler ters giderse mayınların sorumluluğunu paylaşmak istemiyordu. Ayrıca ABD bu hususta teşvik verirse, Türklerin SSCB'yi önemli bir tehdit olarak yorumlayabileceğinden korkuyordu (FRUS, 1950, Belge No: 729).

Mayıs 1950 Türkiye seçimlerinde Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi'ni yendi (FRUS, 1950, Belge No: 704). Bu gelişme, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Atatürk'ün partisi olması ve Türkiye'nin kuruluşundan bu yana iktidarda olması nedeniyle önem taşıyordu. ABD Başkanı Truman, Başkan Bayar'a gönderdiği bir mesajda Bayar'ın

zaferinden dolayı tebriklerini dile getirdi ve ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerin devam etmesini dört gözle beklediğini ima etti (FRUS, 1950, Belge No: 705).

Türkiye Dışişleri Bakanı Mehmet Fuat Köprülü, Büyükelçi Wadsworth ve diğer Amerikalı yetkililerle yaptığı görüşmede, “Batı demokrasilerine yönelmemizi sürdüreceğiz. Bizim çıkarlarımız sizinledir” (FRUS, 1950, Belge No: 714). Türk halkı, Türkiye’nin Kore Savaşı’na katılmasından çok memnundu. Öte yandan Türk silahlı kuvvetlerinin başarısını göstermek için mevcut çatışma bir fırsattı. Ayrıca Türk hükümeti Kore Savaşı ile hem SSCB’ye gücünü gösterecek hem de ABD ittifakındaki kararlı duruşunu ortaya koyacaktı. Türkiye Başbakanı, “Kore savaşı, ortak hedefler doğrultusunda daha çok çabalamamız ve daha hızlı çalışmamız gereken yeni bir dönem açtı” dedi (FRUS, 1950, Belge No: 718).

3.2.3. Değişen Jeopolitik Manzara

1951 yılının başında ABD, SSCB’nin bu yıl boyunca Yakın Doğu’yu bozma çabalarını genişletebileceğini tahmin etti (FRUS, 1951, Belge No: 3). Bunun nedeni kısmen ABD’nin Batı Avrupa ve Asya’ya müdahil olduğunu göstermesiydi; Yakın Doğu ise siyasi ilişkiler konusunda Amerika’yı daha az ilgilendiriyordu. ABD ayrıca, Yunanistan ve Türkiye’ye yapılan askeri ve ekonomik yardımın 1947’den bu yana tutarlı kaldığını yineledi ve bu yardımın bir sonucu olarak, Türk ordusunu geliştirebildi. Bu durum Kore Savaşı’nda Türk birliklerinin performansı ile net bir şekilde görüldü (FRUS, 1951, Belge No: 72). Türkiye’nin Kore Savaşı’na katılması, Amerika’nın Türkiye’ye olan yardımını ve desteğini sürdürmesini teşvik etti.

Türkiye’nin Bulgaristan ile Bulgar Türklerinin geri çekilmesine ilişkin gerilimi devam ederken, Türkiye sınırı Ekim 1950 yılında kapattıktan sonra yeniden açma isteğini dile getirdi. Ocak 1951 itibarıyla sınır bir aydır açıktı ve 18.847 göçmen, Bulgaristan’dan Türkiye’ye taşındı (FRUS, 1951, Belge No: 634). Bu büyüklükteki bir nüfus hareketi, Türkiye için artan ekonomik güçlükler için yol açtı. 1951 yılı başlarında ABD, Yugoslavya’yı Yunanistan ve Türkiye ile birlikte değerlendirmeye başladı. Üçünün de ortak coğrafi yakınlığı ve Sovyet alanına katılma isteksizliği, ABD’nin bölge için politikalar geliştirirken bunları birlikte değerlendirmesini mümkün kıldı. ABD, 1951 yılında Avrupa’da ordu oluşturabileceğine karar verdi. Ayrıca aynı yıl Avrupa’da SSCB ile herhangi bir askeri çatışma beklemediğinden, Avrupa’nın askeri hazırlığını mümkün olan

en geniş ölçüde güçlendirmeyi amaçladı. 1951 yılında Amerikalı stratejistlere göre, herhangi bir Avrupa devleti SSCB tarafından bir saldırıya uğrayacak olursa bu Yunanistan veyahut Yugoslavya olacaktı. ABD, Sovyetlerin Yugoslavya'ya saldıracağını fakat Yunanistan ile Türkiye'yi girmekten kaçınacağını öngördü (FRUS, 1951, Belge No: 207).

Türkiye'nin devam eden NATO ısrarı ve ABD ile bir güvenlik stratejisi arayışı, Büyükelçi Erkin'i, Amerika'nın, 1939 tarihli İngiliz-Fransız-Türkiye Karşılıklı Yardım Antlaşması'na katılmasını teklif etmeye sevk etti (FRUS, 1951, Belge No: 637). Amerika'nın Pakta katılması Türkiye'ye istediği güvenlik garantisini sağlayacağından, bu öneri Türkiye'nin endişelerini ortadan kaldırabilirdi. ABD NATO dışında doğrudan güvenlik anlaşmalarından kaçınma politikasını sürdürmeye devam etti. Amerikalılar, Orta Doğu'nun geri kalanının istikrarlı kalması için Orta Doğu savunmasının güçlendirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini anladılar (FRUS, 1951, Belge No: 6). Bu durum kısmen, ABD'nin Yunanistan ve Türkiye yardımını güvence altına almak istemesinden geldi. Eğer Orta Doğu bir bütün olarak istikrarını kaybederse, diğer devletlerin bölgede istikrarlarını sürdürmeleri de çok zor olacaktı.

ABD Türkiye'yi bölgedeki en güçlü potansiyel ortağı olarak görüyordu ve Türkiye'nin gücünü, bölgenin bir bütün olarak istikrara kavuşmasına yardımcı olmak için kullanmayı amaçlıyordu. ABD, Orta Doğu'da birincil lider haline geldiğini fark etti ve bu konumu korumanın önemli olduğunu düşündü ve İngiltere'nin bölgedeki varlığını yeniden savunmasına izin vermedi. 1950'lerden önce, Orta Doğu'daki Amerikan müdahalesi ihmal edilebilir düzeydeydi. Orta Doğu, büyük miktarda petrole, önemli nüfus boyutlarına ve coğrafi öneme sahip olduğu için hem Batı hem de Sovyetler Birliği için stratejik olarak önemliydi. ABD, bölgede daha fazla lider olma fırsatına sahip olduğunu anladığında, bu fırsatı heba etmek istemedi. Böylece bu faktörleri göz önünde bulundurarak, Türkiye'deki çabalarını arttırması gerektiğini ileri sürdü (FRUS, 1951, Belge No: 7). ABD, Türkiye'yi bir Orta Doğu Devleti olduğu kadar bir Avrupa Devleti olarak da görüyor ve bu nedenle Türkiye'nin her iki bölgenin savunmasında yer almasını istiyordu. ABD donanması, Türkiye'nin İstanbul Boğazı'na mayın yerleştirme önerisini yeniden değerlendirdikten sonra, girişimi kesin bir şekilde destekledi ve İngiltere'den gelen anlaşmazlığa ve olası bir olumsuz Sovyet tepkisine rağmen Türkiye'nin ilerlemesini istedi (FRUS, 1951, Belge No: 639).

3.2.4. Amerikan Politikasında Değişim

Şubat 1951’de, Büyükelçi McGhee tarafından organize edilen ve yönetilen *Orta Doğu Misyon Şefleri Konferansı*⁵, üzerinde anlaşmaya varılan sonuçları ve tavsiyeleri yayınladı. Söz konusu konferans her yıl yapılıyordu ve Orta Doğu’daki tüm Amerikan diplomatlarını kapsıyordu. Konferans, bu diplomatların ABD Dışişleri Bakanlığı için politika önerileri belirlemesine olanak sağladı. 1951 konferansındaki tavsiyeler, bu davet olmadan Türkiye’nin tarafsız hale gelebileceği korkusuyla, Türkiye’nin NATO’ya katılması için derhal davet edilmesini savundu (FRUS, 1951, Belge No: 12). Bu konferansın üyeleri, ABD istihbarat kaynaklarından alınan, Türkiye’nin stratejik ve tarihsel değerini açıkça gösteren ek bilgilerden etkilendiler. Konferansta ABD’nin çıkarlarına ve Türkiye’nin tarafsız kalması durumunda ortaya çıkabilecek tehlikelere temas edildi. 26 Şubat 1951 yılında yayınlanan *Milli İstihbarat Tahmini*’nde Türkiye sadık bir müttefik olarak resmedildi. Tahmin, Türkiye’nin yetenekleri ve eksiklikleri hakkında çok fazla ayrıntıya girdi. Ekonomi büyük bir sorun olarak sunuldu. Ancak ekonomiye rağmen, bir Sovyet işgali durumunda Türkiye’nin aşılmaz bir güç olduğunu kanıtlayacağı sürekli olarak vurgulandı (FRUS, 1951, Belge No: 642).

Tahmin, Türkiye’nin var olan en sadık anti-komünist ülkelerden biri olduğunu ve savaş çıkmadıkça Batı ile olan uyumunun değişme ihtimalinin düşük olduğunu yineledi. O zaman, ABD’nin yardımına geleceğine dair resmi güvenceler olmaksızın, bir tarafsızlık olasılığı kendini gösterecekti (FRUS, 1951, Belge No: 642). Bu bilgi, hem Türkiye’yi Amerika Birleşik Devletleri’nin bir müttefiki olarak resmettiği hem de Türkiye’nin tarafsız kalması durumunda Batı’nın güvenliğine yönelik doğasında var olan tehlikeleri ortaya koyduğu için, konferansa katılan pek çok kişinin fikrini değiştirdi. Türkiye olmadan Orta Doğu’nun Sovyetler tarafından işgal edilme şansı vardı. Bu noktada Türkiye önemli bir askeri güce sahipti. Büyükelçi McGhee’ye göre, o dönemde Türkiye’nin ordusu diğer tüm NATO üyelerinin ordularından daha büyüktü. Bu bilgi, bölgedeki diğer büyükelçilerin tutumlarının değişmesinde önemli bir rol oynadı. Türk ordusunun büyüklüğü ve gücü NATO’ya önemli bir güvenlik katacak ve NATO’nun bu

⁵ Orta Doğu Misyon Şefleri Konferansı, Amerika Birleşik Devletleri’nin bölgesel büyükelçilerini içeriyordu. Diğer büyükelçileri Türkiye’nin NATO’ya girmesinin gerekliliği konusunda ikna etmek amacıyla Büyükelçi McGhee tarafından davet edilen birkaç Türk diplomat dışında tüm taraflar ABD diplomatlarıydı.

kaynakları Sovyet saldırganlığına karşı mücadelede kullanmasına izin verecekti. Bununla beraber, coğrafi konum NATO'nun Doğu bileşenini sağlamlaştıracaktı ki Soğuk Savaş şiddetlendikçe daha çekici hale geliyordu (FRUS, 1951, Belge No: 288).

Türkiye'nin kabulü, NATO'ya değeri hafife alınmayacak ölçüde kayda değer bir kaynak artışı sağlayacaktı. Türkiye'nin silahlı kuvvetlerine yönelik takdir, ABD'yi Türkiye'nin NATO üyeliği fikrini kabul etmeye teşvik etmekle kalmadı. Aynı zamanda ABD'yi Türkiye adına Türkiye'nin üyeliğini savunmaya teşvik etti (FRUS, 1951, Belge No: 132). Daha önce, olası bir Sovyet misillemesi ABD için önemli endişeler yarattı. Ancak 1951'de istihbarat kaynakları, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin NATO üyeliğine diğer potansiyel ikili anlaşmalardan daha uygun olacağını belirtti (FRUS, 1951, Belge No: 284). ABD, NATO üyeliği başarısız olursa kendileri ile Türkiye arasında ek ikili anlaşmaların gerekli olacağını anladı. Sovyetler Birliği'nin ikili anlaşmalara açıkça karşı çıkması, ABD'nin Türkiye'nin üyeliğini savunma kararını sağlamlaştırdı. ABD, Türkiye'nin NATO'ya katılımının, Türkiye'nin olası katkılarına dayanması gerektiğini, Sovyetlerin beklenen tepkilerine değil, gerekçesine dayandırdı (FRUS, 1950, Belge No: 691).

ABD ve İngiltere, Orta Doğu'nun komünizme karşı sürekli istikrarını sağlamaya yardımcı olmak için Türkiye ve diğer Orta Doğu ulus devletlerinden yararlanacak bir Orta Doğu Komutanlığı (MEC/Middle East Concrete) oluşturmak istediler. Churchill'e göre Türkler, Eisenhower'ın komutası altında olsalardı MEC'e katılma olasılıkları daha yüksek olurdu. ABD, MEC hazırlıklarını ilerletmeyi gerekli gördü. Ancak bunu Yunanistan ve Türkiye NATO'ya kabul edilene kadar yapamadı. ABD'nin özellikle MEC'de Türkiye'ye ihtiyacı vardı çünkü önemli silahlı kuvvetler sağlayabilecek tek Orta Doğu ülkesiydi (FRUS, 1952-1954, Belge No: 56). İngiltere, Türkiye'nin Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı (SACEUR/Supreme Allied Commander Europe) komutası altına alınması konusunda hemfikirdi (FRUS, 1952-1954, Belge No: 57).

ABD, Türk-Amerikan ilişkilerinin derinliği, Türkiye'nin hem NATO'ya hem de MEC'e dahil edilmesi, ABD'nin Türkiye ile bağlarını derinleştirme yönünde çalışması için yollar sağladı. ABD ve İngiltere, MEC'in gelişimine öncelik vermek istediler ve hazırlıklara devam etme konusunda endişeliydiler (FRUS, 1952-1954, Belge No: 459). Büyükelçi McGhee, Türk Dışişleri Bakanına, ABD ve Türkiye'nin SSCB'ye yönelik eylem birliğine

ihtiyaç duyduğunu belirtti. Hem Avrupa'nın hem de Orta Doğu'nun önemli kırılganlıklara sahip olduğu alanlar vardı. Fakat Türkiye ve ABD iş birliği yaparsa bölgede daha fazla istikrar sağlayabilirlerdi. Türkiye'nin NATO'ya katılma daveti, birlikte hareket etme ve tepki verme konusunda Türk-Amerikan yeteneklerini sağlamlaştırdı (FRUS, 1952-1954, Belge No: 460).

İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'nun güney komutası altına alınmasını önerdi. "Orta Doğu Komutanlığı" tartışılmaya devam ederken, ABD, Türkiye'nin tüm MEC görüşmelerine dahil edilmesini çok önemli olarak gördü (FRUS, 1952-1954, Belge No: 59). Türkiye, MEC planlama ve uygulamasında ABD, İngiltere ve Fransa ile eşit bir ortak olarak düşünülmeliydi (FRUS, 1952-1954, Belge No: 60). ABD, İngiltere ile anlaştı, Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'nun güney komutası altına alınmasını istedi (FRUS, 1952-1954, Belge No: 61). Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya katılmaya davet edilmesi uzun bir süreç olduğundan, MEC üyelikleri için NATO'ya katılıma bağlı olmaması zorunluydu. ABD ve İngiltere Orta Doğu Komutanlığı'na öncelik verdiği için NATO'ya katılımları da ertelenemezdi. Bununla beraber, NATO ve Orta Doğu Komutanlıkları ayrı kalmalıydı. Komutanlıkların herhangi bir şekilde entegrasyonu, özellikle ilk yinelemede, Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya dahil edilmesinin değerini baltalayacaktı (FRUS, 1952-1954, Belge No: 63). Komutanlıklar bütünleştirilmiş olsaydı, Yunanistan ve Türkiye sanki MEC'e katılmayı kabul etmeleri için NATO'ya katılmaya davet edilmiş gibi görünürdü. Hem Yunanistan hem de Türkiye, NATO'ya katılımı siyasi açıdan önemli gördükleri için, MEC'e katılım şartına bağlı olarak dahil edilmeleri onları gücendirecekti.

Büyükelçi McGhee, 1952 yılında Başkan Bayar ile Türkiye'nin kalkınma potansiyeli, Türkiye'nin Orta Doğu'daki rolü ve Orta Doğu'daki olası bir Sovyet işgaline Türkiye'nin tepkisi hakkında kapsamlı bir görüşme yaptı. Bu görüşme boyunca, Büyükelçi McGhee ve Başkan Bayar, Türkiye'nin özellikle tarımsal üretimi artırmada önemli bir gelişme potansiyeline sahip olduğu konusunda hemfikirdi. Türkiye NATO'ya katılma çabalarında başarılı olduğu için McGhee, Türkiye'nin Orta Doğu ülkelerine yönelik politikasını yeniden gözden geçirmesinin ve potansiyel olarak bu ilişkileri güçlendirmeye çalışmasının ideal olacağını düşündü. Orta Doğu'ya potansiyel bir Sovyet saldırısıyla ilgili olarak, Türk perspektifi, yakınlığı nedeniyle Sovyetlerin Türkiye'ye saldırmadan İran veya Irak'a saldırmaya çalışmasını olası bulmadı. SSCB'nin Türkiye ordusunu yok

etmesi zor olacağından ve Türkiye, güvenliğini daha geniş bir şekilde Orta Doğu'daki güvenliğe bağlı olarak gördüğünden ve bu nedenle Orta Doğu savunmada kazanılmış bir çıkarı olduğundan, SSCB'nin saldırısı olası görülmedi. Türkiye'nin yeni keşfedilen NATO üyeliği ile ABD, Sovyetlerin Orta Doğu'ya saldırma olasılığının daha da düşük olduğunu düşündü (FRUS, 1952-1954, Belge No: 464).

18 Şubat 1952'de Türkiye resmen NATO'ya katıldı. Katılım, Lizbon'daki Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında gerçekleşti ve burada Türk hükümeti üyeleri, katılım ve zirvenin geri kalanı için tüm NATO üye devletlerinden diğer hükümet yetkilileriyle bir araya geldi. Sovyetler Birliği sürekli olarak NATO'nun genişlemesine karşı çıktı. Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya katılımı da farklı değildi. Ancak, Batı Almanya'nın 1955'te NATO'ya katılmasından sonra Varşova Paktı'nı oluşturmasının aksine, SSCB'nin bu genişlemeye somut bir misillemesi olmadı.

3.3. 1953 ve Sonrası Marshall Planının Mirası

Türk hükümeti jeopolitik çevresini inceleyebilir ve Amerikan dış politikasına bağlı olarak bölgedeki rolünün son üç yıl içinde Kore Savaşı'na katılımından yola çıkarak genişlediğine dair gözle görülür kanıtlar görebilirdi. 1950'den beri DP hükümeti Türkiye'nin NATO'ya girmesi için çaba sarfetti. Türkiye'nin ekonomisini ve ordusunu geliştirmek için Marshall Planı ve diğer Amerikan yardım fonlarını kullandı. Ayrıca Türkiye'yi Orta Doğu ve Güneydoğu Avrupa'da antikomünizm için bölgesel bir ileri karakol olarak kurdu. Amerika Birleşik Devletleri, kilit oyuncu olarak Türkiye ile Sovyetler Birliği'ni çevrelemesini engellemek adına Orta Doğu'ya nüfuz etmek için çalıştı, bölgede ortak manevralar için üsler inşa etti ve DP hükümetini bölgede savunma paktları oluşturma çabalarını sürdürmeye teşvik etti. Birleşik Devletler, bu paktları kendi başına başarılı bir şekilde organize etmekte başarısız olduktan sonra, görevi Türkiye'ye devrederek, Türk hükümetinin müzakerelerde başı çekmesine izin verdi (FRUS, 1953, Belge No: 137). Böylece hem Başbakan Menderes'e güçlü bir güven duyduğunu hem de bölgesel siyasetteki Türk etkisinin farkında olduğunu gösterdi. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1953'te Türk liderliğine bu güçlü güveni göstermesi, DP hükümetini gelecekte daha büyük Amerikan yardımlarının oluşacağına inandırdı. Bu durum, DP'nin yardımların artarak devam edeceğine yönelik aşırı hırslı davranmasına ve Marshall Planı'nın sağladığı olumlu ekonomik kazanımların kaybedilmesine yol açtı.

Türkiye'nin dış politikadaki başarılarına ve 1953'e kadar Türkiye'de görülen büyük ölçüde olumlu ekonomik kazanımlara rağmen, uzun vadeli sorunların işaretleri ve yüzeyin altında DP hükümetinin kötü yönetimine dair kanıtlar vardı. DP hükümetinin ekonomik planlama eksikliği, 1951-1952'de DP için başarılı olan sistemik sorunlara kısa vadeli çözümler tarzının devam etmesi görünür hale geldi. Türkiye ekonomisi 1953'e gelindiğinde Türk liderliği, dış politika planlarında ABD ile iş birliği yaparak Amerikan yardım paketlerinin zaman içinde büyümesini bekleyebileceğini varsayarak belirli bir model izlemeye başladı (FRUS, 1953, Belge No: 48). Ancak, 1953'te, daha muhafazakâr bir Kongre ile uğraşan Eisenhower yönetimi, bazı dış yardım paketlerini azaltmaya başladı. Bu durum, büyük inşaat projelerine imza atan ve sanayi yatırımlarını artıran DP hükümetini zor durumda bıraktı (Özer, 2014: 436-437).

DP hükümeti, ABD'den beklediği yardım artışı gelmeyince ortaya çıkan boşluğu hızla doldurmak için kısa vadeli kredilere ve bütçe açığı harcamalarına güvenerek, bir enflasyon krizine ve bir dizi başka soruna zemin hazırladı. Ayrıca Kore'ye kuvvet gönderme taahhüdünde bulunduğu, bunu ileride geri ödeneceğinin garantisi olmadan yaptı, ancak daha sonra NATO'ya giriş ve üyeliğin getirdiği güvenlikle ödüllendirildi. DP hükümetine göre bu başarı, "bakmadan sıçrama" dış politikasının uygulanabilirliğini gösterdi. Bu nedenle DP hükümeti, askeri seferberliğini ve Amerikan askeri planlamacılarıyla iş birliğini sürdürerek, ABD'nin diğer amacına, yani Amerikan yardım paketlerinin boyutunu artırmaya güvenebileceğini varsaydı. Bu ekonomi politikası, askeri ve tarımsal yatırımlarını sürdürürken daha fazla sanayileşme ve pahalı inşaat projeleri ile ilgili planlar yapmaya yöneltti.

3.3.1. Stalin'in Ölümü ve Kore Savaşı Sonrası Türk Dış Politikası

Türkiye, 1953 yılında ABD ve NATO ile iş birliğini devam ettirerek dış politika rotasını sürdürürken, karar alma sürecini doğrudan etkileyen iki olay olan Kore Savaşı'nın sona ermesi ve Stalin'in ölümü ile jeopolitik bağlam önemli ölçüde değişti. 5 Mart 1953'te Stalin'in ölümüyle, Sovyetler Birliği dış politika hedeflerinde değişiklik yaptı ve Türkiye'nin ani bir Sovyet işgali endişesi önemli ölçüde azaldı. Ayrıca, NATO üyeliği Türkiye'nin genel güvenliğini de artırdı. SSCB elbette bir süper güçtü, ancak iktidarın devri, Stalin'in ölümünün hemen ardından dış politikaya yaklaşımını etkiledi. Kore Savaşı'nın sona ermesi, Türkiye'nin bölgedeki asker taahhüdünün sonunu işaret etti ve

Kore tugayı, Türk basınında üç yıl boyunca nefes kesen haberlerin ardından kahramanlar olarak Türkiye'ye döndü (Von Zur ve Tekindor, 2012: 531-533).

Kore tugayının eylemleri, nispeten yüksek zayıat oranı ve bunları haber yapan Türk basınının coşkusu, ordunun ülke içinde zaten güçlü olan itibarını artırmaya hizmet etti. Böylece, Türk kamuoyunun komünizme karşı mücadelede ülkenin fedakarlığı konusundaki kolektif algısını artırdı. Aynı zamanda Türk tugayının başarısı, ABD'ye Türk ordusunun NATO komuta yapısına uygun olduğunu ve (Türkiye'nin NATO'ya girmesini eleştirenlerin korktuğu gibi) bir yükümlülüğten çok bir avantaj olduğunu teyit etti.

Türkiye'nin güvenlik durumundaki iyileşmeye ve 1953 ortalarında -Türkiye'nin ABD ile bağlantısının asıl itici gücü olan- Sovyet işgali riskinin düşük olmasına rağmen, Türkiye'nin ABD ile siyasi uyumu güçlü kaldı. Türk liderleri, uluslararası arenadaki prestijden bölgesel paktlardaki liderlik pozisyonlarına ve daha fazla yardım paketi taleplerinde kaldıraç sağlamaya kadar, bu ortaklığın birçok faydasını güvence altına almak için çalışırken, mevcut ortaklığın istikrarlı bir şekilde genişletilmesi, Türkiye'nin dış politika hedeflerinin özü olmaya devam etti. En önemlisi, DP hükümeti ABD'nin dış politika uyumunu sürdürmeye devam ederken artan miktarlarda yardım taleplerine olumlu yanıt vereceği yönünde bir beklenti oluşturdu.

Türkiye'nin ABD ile sıkı ittifakı ve aldığı yardım paketleri, Arap komşularının kıskançlığını ateşledi ve potansiyel olarak bölgesel ilişkilere zarar verdi. Amerikalı diplomatların, Türkiye'nin aldığı yardımlarla ilgili olarak komşularından şikâyetle bulunması ve kendi uyumu karşılığında benzer bir paket talep etmesi, dış yardım harcamalarını kısımaya çalışan Amerikan liderlerini hayal kırıklığına uğrattı. Diğer taraftan, ABD, Balkanlar ve Orta Doğu'daki savunma paktlarını başarılı bir şekilde müzakere etme konusunda Türkiye'ye güvendi ve bu müzakereleri Türk diplomatlara havale etti (FRUS, 1953, Belge No: 151). ABD, Türkiye'nin NATO'ya üyeliği yoluyla NATO'nun etkisinin Güney ve Doğu'ya yayılmasına yol açacak şekilde, Amerika liderliğindeki bir çabadan uzaklaşmanın daha başarılı olacağını umuyordu.

Türk hükümeti, Amerikan eylemlerini ve delegasyonunu yorumladı. Türkiye'de ortak kullanımlı askeri üsler inşa etmenin yanı sıra sorumluluklar, sıkı Amerikan desteğine sahip olduğunun ve ABD'nin Türkiye'nin genişletilmiş yardım paketleri taleplerini kabul

edeceğinin işaretleri olarak görüyordu. Pakistan, Irak ve Suriye gibi yakın ülkelerin, Türkiye'nin başarılı yardım için uyum düzeninden sonra kendi planlarını modelleme girişimleri, Türk hükümeti için böyle bir planın başarısını daha da teyit etti. DP hükümeti bu varsayım etrafında planlar yaptı ve Türkiye'nin sanayileşme ve tarımsal kalkınmaya yönelik hibrit yaklaşımını sürdürmek için pahalı projelere başladı.

3.3.2. Stalin'in Ölümünün Kore, Çin ve Türkiye Üzerindeki Etkisi

1953 yılı, Stalin'in vefatından sonra jeopolitikte büyük bir değişimi temsil ediyordu. Çünkü onun dış politikaya kendine özgü yaklaşımı, savaş sonrası erken dönemde eylemlerin çoğunu dikte etti. Stalin'in, Türkiye'nin savaş sonrası dönemdeki ittifakına rağmen, Türkiye'nin Sovyet nüfuz alanı içinde kaldığına dair süregelen inancı daimiydi. Bununla beraber, Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya katılmasına ilham verdi ve ölümünün küresel siyaset üzerindeki etkisinin anlaşılmasını sağladı. Nitekim Winston Churchill ile samimi bir tartışmaya dayanan Stalin, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Türkiye'nin Sovyet nüfuz alanı içinde olduğu ve Yunanistan'ın İngiliz alanına girdiği izlenimi altındaydı (Resis, 1978: 368-387). Ayrıca Stalin, Türk Boğazlarının kontrolünü ele geçirmek için doğrudan ve dolaylı baskı kullandı. Stalin, Türk topraklarını ele geçirme hedefinde başarılı olamazken, Sovyetler Birliği, 1953 yılına kadar Türk topraklarındaki iddialarını sürdürdü.

5 Mart 1953'te Stalin'in ölümünden sonra, Sovyetler Birliği'ndeki yeni liderlik, kilit alanlardan geri çekilerek, dış politikasında dikkatli bir şekilde taviz vermeye başladı. Yeni liderlik, Türkiye'nin kaybedilmiş bir dava olduğu gerçeğini kabul ederek, Stalin'in ölümünden sonraki iki ay içinde toprak taleplerini resmen iptal etti. Bölgedeki politikasının küresel "barış taarruzu"nun bir parçası olarak ileriye doğru değişeceğini teyit etti. Türkiye, Sovyet tehdidine karşı temkinli kalabilirdi; NATO'ya üyeliği Stalin'in ölümüyle birleşerek, savaş sonrası dönemin çoğunu karakterize eden Türkiye'ye yönelik doğrudan baskıya net bir son verdi. Sovyetler Birliği'ndeki belirsizlik Kore Savaşı'nı da etkiledi. Çünkü iki taraf birkaç ay sonra düşmanlıkları durdurdu ve bu yıl boyunca bir jeopolitik yeniden yönlendirme ve Sovyet taarruzu modeli oluşturdu.

Kore Savaşı 1953'e sürüklenirken, Amerikan liderliği, çatışmaya bir son vermek için Kuzey Kore ve Çin üzerindeki diplomatik ve askeri baskıyı artırmaya çalıştı. Ateşkes görüşmeleri, ABD'nin çatışmayı bir sonuca zorlamak için farklı taktikler kullanması ile

1951'den beri düzensiz bir şekilde devam etti. Amerika'nın savaşı sona erdirmeye çabalarının merkezi bir unsuru olarak tarihçiler tarafından sıklıkla tartışılan taktiklerden biri, Çin ve Kuzey Kore müzakere masasına gelmezse ABD'nin çatışmayı sona erdirmek için nükleer silah konuşlandıracağı tehdidiydi. Kore'de nükleer silahlar sorunu iki açıdan karmaşıktı. Çünkü bazı akademisyenler diğer faktörlerin çok daha önemli olduğunu öne sürerek bu tür bir baskının etkisinin abartıldığını öne sürdü. Bazıları ise ABD'nin hiçbir zaman gerçek anlamda nükleer silahının olmadığını savunarak tehdidin kendisini sorguladı. Ancak Cumhuriyetçi dışişleri bakanlığının olaydan sonra Demokratik Truman yönetiminin çabalarını küçümsemek için "nükleer tehlike"nin önemine odaklandığını öne sürdü (Friedman, 1975: 80-81). Nükleer tehdidin önemine ilişkin tartışma, değerliydi. Fakat analizlerin çoğu Dışişleri Bakanlığı ve Beyaz Saray'daki kilit devlet insanlarının bakış açısının gerçekliğine odaklanıyordu.

Kore yarımadasında veya çevresinde bir nükleer saldırı olasılığı ile karşı karşıya kaldıklarında, Sovyet ve Çin liderliği başlangıçta farklı şekillerde yanıt verdi: Sovyetler Birliği tehdidi bir blöf olarak görmezden gelirken, Çinliler durumu vatandaşlarına ve küresel medyaya gösterdi. Nitekim nükleer silahlar büyük bir tehditti ve herhangi bir güç tarafından kullanılmamalıydı (Ryan, 2018: 73-75). Buna rağmen, 1953'ün başlarında ikisi de tehdidi göz ardı ederek -ya Amerikan blöfünü görmeleri ya da bunu reddetmeleri gerekçesi ile- büyük ölçüde hemfikirdi. 1953'ün ilk aylarında Stalin ile Çin liderliği arasındaki iletişim, Stalin'in Mao'yu zımni Sovyet desteğiyle çatışmayı sürdürmeye teşvik ettiğini ve her iki tarafın da savaşı uzatmanın kendi çıkarlarına olacağı konusunda hemfikir olduklarını gösterdi (Lewis ve Xue, 1993: 213-217). Stalin'in ABD'nin Çin'e karşı nükleer silah kullanma taahhüdünde bulunmamak, Sovyet liderliğinin diğer üyelerinin herhangi bir tereddüdünü geçersiz kıldı.

Stalin'in ölümünün hemen sonrasında, Stalin'in güçlü liderliği dışında tutarlı bir yapının olmaması, dış politika kararlarının birçoğunun haleflerine geçici olarak çözülmesi için bırakıldığı anlamına geliyordu. Örneğin, Stalin'in ölümünden sonra Çin liderliği, Stalin'in aylar önce öne sürdüğü gibi, Amerikan nükleer blöfünü görürse Sovyetler Birliği'nin Kore'deki çabalarını desteklemeye devam edeceğini doğrulamaya çalıştı. Sovyetlerin tepkisi, net bir şekilde, SSCB'nin bu koşullarda desteğini geri çekeceğini açıklayarak, Stalin'in taahhütlerinin artık Sovyet liderlik grubunun önceliği olmadığına açıkça işaret ediyordu (Dingman, 1988: 87). Sovyetler Birliği'ndeki yeni liderlik grubu,

dış politikasını yeniden değerlendirecekti. Kore ve Türkiye gibi kilit alanlardaki yaklaşımını yeniden gözden geçirirken, jeopolitik iklimi değiştirirken, politika planlarını, acil hedeflerini ve kazanımlarını pekiştirmek için bir “barış saldırısı” ifadesi ile başladı.

Kuzey ve Güney Kore arasında ateşkesin imzalanmasının nedenleri literatürde tartışmalıdır. Ancak Stalin’in ölümü, Sovyet liderliğinin, Kore Savaşı durumunda seçim yaparak, geçmişteki vaatleri ve diplomasi yaklaşımı ile ilgili zor kararlar almak zorunda kaldığı anlamına geliyordu. Böylece Türkiye söz konusu olduğunda, önceki taahhütlerden çekilmek ve yeniden başlamak elzemdi. Sovyet liderliği, Türk büyükelçisini 30 Mayıs 1953’te Moskova’daki bir toplantıya davet etti ve burada Vyacheslav Molotov, iki taraf arasındaki dostluk adına Türkiye’ye yönelik tüm toprak iddialarını resmen feshettiklerine yönelik hazırlanmış bir bildiriye yüksek sesle okudu (Hasanlı, 2011: 369). Kore’de Sovyet desteği olmadan, Kuzey ve Güney Kore arasında barış müzakereleri ciddi bir şekilde başladı ve 7 Temmuz 1953’te iki taraf arasında bir ateşkes imzalandı. Kore Savaşı’nın sona ermesiyle daha fazla kanıt sağlandı. Sovyet tavrındaki bu değişikliğe rağmen Türkiye, ABD ile ittifakının maddi faydalarını gördü ve ilişkiyi 1953’e kadar genişletmeye devam etmeye çalıştı. 1953’e gelindiğinde, Türk kamuoyu ABD ile Türkiye arasındaki ilişkinin sağlam olduğuna inanmaya başladı.

3.3.3. Türk Dış Politikası: Başarılar ve Sınırlar

Türkiye’de ortak kullanımlı askeri üslerin inşası, iki ülke arasındaki ilişkinin fiziksel sembolleri olarak hizmet etti. Türk ve Amerikan ordularının iş birliği yapma yeteneklerinin de altını çizdi. Başlangıçtaki adıyla *Adana Hava Sahası*, Amerikan ve Türk ilişkileri tarihinde ilginç bir rol oynadı. Türkiye’nin “aktif tarafsızlık” stratejisini izlediği sırada, 1943-1945 yılları arasında Balkanlar ve Orta Doğu’daki Amerikan OSS misyonları için gizli bir operasyon ve iletişim üssü olarak kullanıldı (Cossaboom ve Leiser, 1998: 73-76). Bu dönemde Türkiye, İngilizlerin onları savaşa katılmaya ikna etme girişimlerine karşı direndi. Ancak bu misyonlar ABD’ye Türkiye’nin şartlar adil olduğu sürece, müttefik güçlerle iş birliği yapmaya istekli olduğunu gösterdi.

Yıllar sonra, 1949 yılında Truman yönetiminin Ulusal Güvenlik Konseyi, Sovyetler Birliği’nin kendi nükleer denemelerini tamamladığının ortaya çıkmasına bir yanıt tasarlarlarken, Türkiye’nin bölgedeki stratejik konumu, uzun süreli nükleer silah eksikliğini tamamlamanın bir yolu olarak gündeme getirildi. Sovyetler Birliği’nin derinliklerine

saldırmak için menzilli bombardıman uçakları gerekliydi. Adana Hava Sahası küçük ölçekli görevler için kabul edilebilirdi. Ancak ağır bombardıman uçakları, savunma uçakları, nükleer silahlar ve askeri personeli fırlatmaya uygun olması için önemli iyileştirmeler yapılması gerekiyordu. Türkiye'nin NATO'ya girişi garanti edilene kadar inşaat ertelendi. 1951'in sonlarına doğru bu nimeti elde eden Türk hükümeti benzersiz anlaşmayı imzaladı ve Amerikan şirketlerinin hava üssünün ana kısımlarını -pistleri ve ilkel hangarları- tamamlamasına izin vermeyi kabul etti. 1952'nin sonlarına doğru 15 milyon dolarlık maliyetle, genişletilmiş hangarların, depolama merkezlerinin ve yaşam tesislerinin inşaatı 1954 yılına kadar devam etti (Bölme, 2007: 82-83).

Adana Hava Sahası ileriye dönük olarak genişlemeye devam etti: 1955 yılının sonlarına kadar küçük bir savaş filosuna sahip 199 Amerikan askeri personeli vardı, ardından 1956'da askeri personel sayısı ikiye katlandı ve 1961'de nükleer silahlar geldi. Ayrıca Adana'daki ortak kullanımlı askeri üssün benzersiz doğası son derece önemliydi. Bu husus, II. Dünya Savaşı'ndaki gibi artık gizli olmayan, bunun yerine Türk kamuoyu tarafından oldukça görünür olan ve Menderes yönetimi tarafından Türkiye'nin stratejik gücünün kanıtı olarak trompet edilen bir iş birliğiydi. Bu stratejik önem hem Adana Hava Üssü hem de Kore tugayı açısından medyada sık sık tekrarlandı (Bölme, 2007: 83).

DP hükümetinin basın kısıtlamalarını zayıflatması nedeniyle bir patlama yaşayan Türk basını, Kore tugayının eylemlerini yerleşik gazeteciler aracılığıyla ve çok sayıda rakip gazete ve radyoda kapsamlı bilgiler aracılığıyla haber yaptı. Nitekim tugayın önemi, Türk halkı adına yaptığı fedakarlıklar ve tugayın ABD'den aldığı övgülerden sıkça bahsedildi (Brockett, 2004: 109-112). Ayrıntılı analizler alan Amerikalı komutanların övgü dolu sözleri, Türk basını tarafından açıkça kanıt olarak gösterildi. Bu durum, ABD ile Türkiye arasındaki bağın gücü ve Amerikan komutanlarının Türk ordusuna duydukları güvenin bir göstergesiydi (Brockett, 2004: 112-113). Türkiye'nin Kore'deki cüretkâr angajmanının sona ermesi, Türk halkı için bir muzaffer an oldu.

Türk medyası, sürekli olarak Türk tugaylarına ve iki grup arasındaki iş birliğine yönelik Amerikan övgüsünün altını çizerek, ülke içinde iki devlet arasındaki ilişkinin güçlü bir ortaklığa dönüştüğü iddiasını tekrarlayan bir yankı odası oluşturdu. Böylece Türkiye'nin yaptığı fedakarlıklar basında sıkça yer buldu. Nitekim savaş sırasında ABD tarafından bir ödülü hak edecek kadar önemliydi. Türkiye, doğudaki ve batıdaki komşularıyla

Amerika'nın ihtiyaçlarını karşılayan güvenlik paktları müzakere ederek, Kore'nin ötesinde Amerikan çıkarları için çalışmaya devam ederken bu zihniyet tutarlı kaldı.

Türkiye'nin dış politika başarılarına baktığımızda, 1949'dan beri Yugoslavya ve Yunanistan ile Balkan Paktı için müzakereler yürüttüğünü görmekteyiz. Nihayet şubat 1953'te üç ülke arasında "Dostluk ve İş birliği Antlaşması"nı imzalandı. Türkiye, Mayıs 1953'te yeni seçilen Eisenhower yönetimine kendilerinin bölgedeki Amerikan güvenlik müzakereleri için bir merkez olarak tasavvur ettiğini belirterek, güvenliğini güçlendirmenin ve ABD için Yugoslavya'ya bir kanal görevi görmenin mümkün olduğunu gösterdi. Ayrıca Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın tarihsel ve stratejik konumuna dikkat çekti. Nitekim Yunanistan'ın kendisini Sovyet işgaline karşı güvence altına alma girişimlerinden kaynaklanan ve 1940'ların sonlarında Tito'nun Stalin ile anlaşmazlığını açıklayan uzun bir tarihi vardı. Türkiye ve Yunanistan için bu söz konusu anlaşma, NATO dışında güvenliklerini güçlendirmek ve üç ülke arasında net bir askeri iş birliği kurmak gibi açık bir amaca hizmet etti. ABD,  ülke arasında artan yakınlığı, bölgedeki komünist yayılmaya karşı olumlu bir siper olarak gördü. Özellikle Sovyet nüfuzunu alt etmenin bir yolu olarak, Yugoslavya'nın pakta dahil edilmesini teşvik etti (Stone, 1994: 394-397).

28 şubat 1953 yılında Dostluk ve İş birliği Antlaşması imzalandığında Yugoslavya dolaylı olarak NATO'ya bağlıydı. Türkiye ve Yunanistan, bir Sovyet işgali durumunda güvenliklerinden artık daha da emindi. Stalin, antlaşmanın imzalanmasından sonraki bir ay içinde öldüğünde, antlaşmanın doğrudan itici gücü büyük lde ortadan kalktı. Ancak antlaşma,  ülke arasında iş birliği için güçlü bir temel olarak kaldı. Antlaşmanın imzalanmasından sonraki bir yıl içinde Tito, Yugoslavya'nın potansiyel olarak NATO'ya katılmasının habercisi olarak askeri iş birliği yoluna gitti. Bu süreçte güvenlik unsurlarını genişletmeyi araştırmak üzere, Türkiye ve Yunanistan liderleri ile görüşmeler gerçekleştirdi. Yugoslavya NATO'ya katılmasa da Yunanistan ve Türkiye, Haziran 1954'te Bled'deki anlaşmanın genişletilmiş bir versiyonu üzerinde anlaştılar. Bu durum resmi olarak "Balkan Paktı" olarak bilinen bir anlaşmaydı (Sfetas, 2011: 134-138).

Stalin; Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelerin birbirleriyle bir anlaşma yapmayı düşünmeye iten ana unsurdu. Ancak Türk hükümeti için, Stalin'in ölümünden sonra da NATO ile kapsamı dışındaki ülkeler arasında bir bağ görevi görmenin değeri,

daha fazla bölgesel etki için faydalı bir yol sağladı. Türkiye'nin emelleri, Amerika'nın bölgeyle ilgili planlarına tam olarak uyuyordu. ABD ve İngiltere, NATO'nun bölgedeki erişimini genişletmek için 1952'den itibaren bir Orta Doğu Savunma Teşkilatı (MEDO/Middle East Defense Organization) oluşturmak için yavaş yavaş çalışıyorlardı ve tartışmalar 1953'ün ilk aylarında canlanmaya başladı.

1953'ün ilk birkaç ayı boyunca Türkiye, ABD ile MEDO'nun kurulmasına ilişkin müzakerelerde güçlü bir liderlik rolü üstlendi ve dış politika hedefleri konusunda ABD ile çalışma isteğinin altını çizdi (FRUS, 1953, Belge No: 123). Arap ülkeleri özellikle Suriye, Irak ve Mısır, MEDO'nun şartları üzerinde tereddüt ederken, Türk diplomatlar erken aşamalarda MEDO'ya katılmaya kararlı olmayan ülkelerin süreçten tamamen çıkarılması ve olaydan sonra katılmaya davet edilmesi gerektiğini savundular. Bu durum, Amerikalı müzakerecilerle Türk hükümetinin konumu ve rolü hakkındaki görüşünü hatırlatan bir argümandı (FRUS, 1952, Belge No: 75).

Mısır ile İngiltere arasındaki çatışma, MEDO müzakereleri boyunca bir anlaşmazlık noktası olarak kaldı. İngiltere, Mısır'ın paktın gücü için dahil edilmesinin gerekli olduğunu savundu ve Mısır, Süveyş ile ilgili taleplerini yineledi. Hatta Türk diplomatlar inisiyatifi ele aldılar ve Mısır'ın Süveyş endişesinden taviz verme ihtimalinin düşük olduğuna dikkat çekerek Mısır'ın düşünceleri hakkında ABD'ye bilgi aktardılar (FRUS, 1952, Belge No: 102). Nispeten, Iraklı ve Suriyeli diplomatlar tarafından getirilen şikayetler, güvensizlikleri etrafında döndüğü için çok daha müzakere edilebilirdi. ABD'nin MEDO liderliğinin yanı sıra Türkiye'nin kendi yardım paketlerine göre aldığı Marshall Planı ve askeri yardım miktarı önemliydi (FRUS, 1953, Belge No: 137). MEDO, Mısır'ın tepkisine bağlıyken, Türkiye'nin kendisini MEDO karargahına ev sahipliği yapacak en iyi aday olarak konumlandırma çabaları Suriyeli ve Iraklı liderlerin hayal kırıklığını artırdı.

ABD, 1953'te Orta Doğu'daki yardım programlarının geleceğini düşünürken, General Şişikli ve Bakan el-Suveydi'nin talepleri, bu tür programların gelecekte sürdürülebilirliğine karşı delil olarak değerlendirildi. Patlayan bir ekonomik ortamda, ABD yardımı bir müzakere aracı olarak cömertçe kullanmayı göze alabilir ve çok büyük stratejik öneme sahip olmasalar bile ülkelere yardım etmenin masrafını kabul edebilirdi. Ekonomi daha sıkı olsaydı veyahut iç siyasi iklim dış yardım programlarına karşı

değişmiş olsaydı, ABD yardım hedeflerini daha dikkatli seçmek zorunda kalacaktı. Türkiye'nin izlediği yol, Suriye ve Irak için açıkça arzu edilen yol haline geldiğine göre, ABD'nin ortaklarının beklentilerini ayarlamak zorunda kalacağını veya başını belaya sokma riskini göze alacağını varsaydı. Türkiye'nin kendisini bölgedeki güvenlik düzenlemelerine odaklamaya yönelik iddialı girişimleri, şu anda çözüme kavuşmayan MEDO müzakerelerine güvenmek yerine bu paktlara yaslanabilecek olan ABD için çok daha çekiciydi.

MEDO başlangıçta NATO'nun doğrudan bir uzantısı olarak tasarlandı ve potansiyel olarak örgütü Türkiye'ye dayandırdı. Böylece ABD, bölgedeki Arap ülkeleri arasında ABD ve İngiltere'ye duyulan güvensizliği azaltmayı umdu. Müzakereler büyük ölçüde Mısır ile İngiltere arasındaki gerilimler ve Mısır'ın liderliğini takip eden diğer Arap ülkeleri nedeniyle durduğu için bu kumar başarısız oldu. Süveyş Kanalı'nın kontrolüne ilişkin tartışma, Mısır ve İngiltere'nin birbirini dışlayan siyasi pozisyonlara sahip olması ve Mısır örneğinde, ihtiyaçları ele alınana kadar MEDO görüşmesinin ilerlemesine izin vermemesi ile MEDO tartışmaları sızdı (Yeşilbursa, 2001: 62). Mayıs-Haziran 1953'te, ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, MEDO'nun artık bir olasılık olmadığı sonucuna vardı ve Beyaz Saray'ı bölgedeki diğer stratejik olasılıkları benimsemeye zorladı (Yeşilbursa, 2001: 62-64). Bu değişim, Türkiye'nin kendisini bir kez daha bölgedeki Amerikan güvenlik mülahazalarının merkezine yerleştirme girişimleriyle aynı zamana denk geldi.

Mayıs 1953'ün sonlarında, Türk diplomatlar ABD'yi Türkiye'nin bölgede başka bir pakt yapma planları konusunda devreye soktu: Türkiye, Pakistan ve Irak arasında bir "Kuzey Katmanı" paktı ve Dışişleri Bakanlığı'na istediği taktik değişikliğini tam olarak sağladı. İmzalandıktan sonra Kuzey Bölgesi paktı ile Balkan paktının birleşimi, teoride, ABD'nin MEDO için amaçladığı kritik amaca hizmet edecekti. Anlaşmalar, Orta Doğu ve Doğu Avrupa'daki kilit stratejik ortakları, karşılıklı savunma garantileri aracılığıyla NATO'ya bağlayarak, Sovyetler Birliği çevresindeki çevreleme hatlarını genişletti. ABD, Türkiye'ye bu paktların kurulmasında başrolü vererek, Arap ülkelerinden MEDO projesiyle ilgili olarak aldığı eleştirileri bertaraf etmeyi umdu. Türk liderliğinin süreci ustaca yöneteceğine ve Amerika'nın stratejik çıkarlarına uygun kararlar alacağına güvendi.

George Kennan'ın ünlü uzun telgrafından bu yana Amerikan politikasını SSCB'ye doğru yönlendiren ve birbirine kenetlenen savunma paktları yoluyla Sovyet genişlemesini engelleyen çevreleme stratejisinin bir uzantısı olduğu için, “Kuzey Seviyesi” paktı Dışışleri Bakanlığı'nın ilgisini çekti. Pakistan'ın ABD'ye olan çekiciliği, ABD'ye Orta Asya'da daha güçlü bir dayanak sağlama becerisinde yatıyordu. Çünkü Hindistan'ın Sovyetler Birliği ile ilişkisi onu askeri bir ortak olarak ABD için daha az çekici hale getiriyordu (Yeşilbursa, 2001: 73). Türkiye askeri bir ortak olarak gücünü oluşturdu. NATO ile bir bağlantı rolü, tüm paktı daha geniş Batı savunma ağına dahil ederken, aynı zamanda Sovyetlerin Orta Doğu ve Orta Asya'ya yayılmasını engelledi. Irak, şartları kabul etmekte daha yavaş olsa da Kuzey Katman yapbozunun son parçasıydı. Her ikisi de halihazırda askeri yardım almış veya yakında alacağına söz verilmiş olan Türkiye ve Pakistan'ın aksine, Irak Dışışleri Bakanı el-Suveydi bu noktada Amerikan yardımında algılanan bir dengesizliğe ilişkin hayal kırıklığını çoktan dile getirmişti (FRUS, 1953, Belge No: 125). Irak hükümeti, Basra Körfezi üzerinden Pakistan'a bir kanal görevi görebilecekleri ve dolayısıyla 1953-1954'te güçlü bir müzakere pozisyonu taşıyabilecekleri için, Kuzey Katman sistemi için coğrafi bir gereklilik olduklarını kabul ettiler (FRUS, 1954, Belge No: 202). Türkiye'nin bir ülke olarak rolü ABD'nin tutarlı ortağı, güvenlik meseleleriyle ilgili bu zorlu müzakereleri kolaylaştırdı. Dışışleri Bakanlığı'nın Türk hükümetine rotasını sürdüreceğine güvenebilmesi, diğer tarafların taahhütlerinde tereddüt etme ihtimalinin daha yüksek olması, Türkiye'yi ABD için daha da değerli kıldı.

Üç ülke arasındaki müzakereler devam ederken, ABD yılın ilerleyen zamanlarında Pakistan'a özel bir yardım paketi teklif ederek işleri gizlice ilerletmeye çalıştı. Amerika Birleşik Devletleri, Pakistan'a Türkiye'ye verilen paketlere dayalı olarak bir askeri yardım paketi sunma fikrini ortaya attı. Fakat bunu Pakistan'ın Türkiye ile anlaşmayı kabul etmesi şartıyla yaptı. ABD, yardımı ancak Türkiye ile Pakistan arasında imzalanan bir anlaşmayı takip eden aylarda gizlice kabul edilmesi ve kamuoyuna açıklanması şartıyla teklif etti (FRUS, 1953, Belge No: 165). Türkiye ile Pakistan arasındaki anlaşma, Şubat 1954'e kadar resmen imzalanmadı. ABD tarafından desteklenen “Kuzey Katmanı” fikrini genişleten bir kavram olan nihai Bağdat Paktı'nın temelini oluşturdu.

Amerikan raporlarının, Türkiye'nin stratejik önemi konusunda Menderes hükümetinin diplomatik kanallardan ileri sürdüğü argümanın aynısını ortaya koyması, Menderes'in Amerikan yardımının artırılmasına olan inancını makul bir beklentiye dayandırdığını gösterdi. Ancak Kongre, Eisenhower yönetimini ABD dış yardım taahhütleri için çok azaltılmış bir bütçeyi kabul etmeye zorladı. Bu siyasi gerçeklik, Irak ve Suriye'den, Türkiye'nin çizdiği yolu izlemeleri ve kendi dış politika taahhütleri karşılığında önemli yardım artışları almaları yönündeki baskılarıyla birleşti. Sonuç, dış yardımı 1950-1952 seviyesinde tutmanın ABD için sürdürülemez olduğu ve Türkiye'nin taleplerinin dikkate alınmayacağıydı.

Başbakan Menderes'in yardım genişlemelerine yön verme kararı yeterince mantıklı olsa da başaracağına olan güveni, artan Amerikan yardımının olmadığı bir dünya için acil durum planlarının bulunmamasına neden oldu. Menderes, ABD'den yardım gelecek beklentisiyle Türkiye'yi sanayi, inşaat ve savunma harcamalarına yönelik bir dizi yatırımın içerisine soktu. Bakan Dulles'in Türkiye'nin bir önceki yıla göre daha az yardım alacağını doğruladığı Mayıs 1953'teki o toplantıda DP hükümeti zor durumda kaldı. Başbakan Menderes'in Türkiye'de "yardım sonrası" bir ekonomi planı yoktu ve öngörü eksikliği -ya da Amerikan cömertliğine olan inancı- Türkiye ekonomisi ve nüfusu için korkunç sonuçlar doğurdu (Simpson, 1965: 144-145).

3.3.3.1. Kırsal Sorun, Enflasyon ve İş Gücü

1953 yılına kadar DP hükümetinin üç yıllık iktidar döneminde, Türkiye'nin uluslararası prestiji ve bölgesel nüfuzu, ekonomik gücünün yanı sıra, büyük ölçüde Marshall Planı fonları kullanılarak kurulan tarım ve maden çıkarma alanındaki sağlam temellere dayanıyordu. Bu ekonomik güç, bir önceki bölümde detaylandırıldığı üzere, Türkiye'nin dış politika başarılarıyla aşıldı ve DP hükümetine kendi liderliğine bir ölçüde güven verdi. Bununla birlikte, bu başarıya rağmen Menderes hükümeti, Türk ekonomi tarihçileri arasında, örneğin açık harcamanın değerine olan inancın ötesinde, herhangi bir tutarlı ekonomik ideoloji veya uzun vadeli plan olmadan çalışan bir hükümet örneği olarak bilinmektedir (Rodrik, 1987: 620). 1953'te bu planlama eksikliği doruğa ulaştı ve Amerikan yardımının azalmasıyla birleşerek ciddi uzun vadeli sonuçları olan acil sorunlar yarattı.

İlk olarak, büyük askeri ve endüstriyel projelerini desteklemek için Amerikan yardımını artırmadan -ve bu senaryo gerçekleşirse geri adım atma planı olmadan- DP hükümeti açığı Uluslararası Para Fonu'ndan kısa vadeli kredilerle doldurmak için çabaladı. Bunlar Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) idi. DP, 1951-1952'deki patlama yıllarında başladığı yatırımları sürdürmek için bu kredileri açık harcama ve genişletilmiş para arzı ile birleştirdi. Bu birleşik faktörlerin hemen sonucu, bir enflasyon krizinin yaratılmasıydı. İkincisi, enflasyon krizi üç vatandaş kategorisini diğerlerinden daha fazla etkiledi: iş insanları, yoksul kırsal işçiler ve sabit maaşlılar (özellikle genç subaylar). Her grup için, 1960 darbesiyle sona eren çatışmanın tohumları 1953 yılında başladı. Çünkü DP hükümetinin 1950 kampanyasında belirttiği vaatler gerçekleşmedi. Özellikle kırsal kesim işçileri, gecekondu mahallelerinin yaratılması, işsizlik sayılarının artması ve işçi sendikalarının artan etkisiyle DP'nin başarısızlıklarının bir simgesi olarak hizmet ederek ülkeyi ayaklarıyla yeniden şekillendirdiler. Marshall Planı'nın tarım sektörünü daha verimli hale getirme hedefinde büyük ölçüde başarılı olması, bu gerçeği daha da kafa karıştırıcı hale getirdi (Özdemir, 2011: 1101-1102).

Üçüncüsü, bu başarısızlıkların sonuçlarına en iyi örnek, 1953'te başlayan işçi sendikalarındaki büyümedir. Sendikalar, 1950 kampanyası sırasında DP'yi büyük ölçüde destekledi. DP hükümetinin bu modelini birden fazla demografik grup takip etti:

DP kampanyası sırasında ilk destek ve vaatler, ardından tutulmayan sözler ve kötü yönetime sert bir tepki geldi. DP hükümetinin 1950 seçim kampanyasında verdiği sözlerin kısa bir özetiyle başlayarak, bu bölümü iki alt bölüme ayıracağım. İlki, 1953 yılında DP hükümetinin birçok ekonomik yanlış adımını ve bu hataların Türk ekonomisini nasıl istikrarsızlaştırdığını ve Marshall Planı'nın ivmesini nasıl çarçur ettiğini vurgularken ikincisi, 1953 yılında ekilen hoşnutsuzluk tohumlarının on yıl sonra nasıl büyüdüğünü göstererek, bu hatalardan en çok zarar gören demografiyi vurgulayacaktır.

DP hükümetinin 1950 kampanyası, CHP'ye ve onun yönetim tarzına yönelik belirli eleştiriler etrafında inşa edildi. Kampanya sırasında DP'nin parti çizgisi, CHP'nin geçici dış politikası nedeniyle NATO'ya erişimini sağlayamaması ve DP'ye göre CHP'nin ekonomi politikalarının baskıcı ve kontrolcü doğası hakkındaki şikayetler etrafında

dönüyordu (Okyar, 1979: 32). DP ülkenin kontrolünü ele geçirdiğinde, büyük ekonomik deregülasyon önlemlerini taahhüt etti. Örneğin, Türkiye'nin sanayi sektörünün kilit bölümlerinin özelleştirilmesi, daha fazla arazinin madencilik ve tarımsal kullanım için açılması ve nihayet açık harcamalara dayalı ve dolayısıyla CHP'nin daha devletçi yaklaşımından uzak, daha "serbest girişim" sistemine geçilmesi (Simpson, 1965: 142-143). DP'nin yaklaşımı, yabancı sermaye akışı ve özel yatırımla desteklenen daha açık bir ekonomi vaatleriyle Türkiye'nin filizlenen iş sınıfına hitap etti (Simpson, 1965: 145). Böylece baskıcı CHP düzenlemeleri tarafından hapsedilmiş hisseden bir grup için umut sağladı. Benzer bir şekilde DP hükümeti, laikliği zorunlu kılan yasaların yürürlükten kaldırılması için baskı yaparak ve CHP'nin ihmal ettiği şekillerde kırsal kesimdeki işçilerin refahını ele alarak doğrudan kırsal kesimdeki vatandaşlara ve işçi sendikalarına başvurdu ve aynı zamanda sendikaları yasallaştırma sözü verdi. 1951-1952'de, Avrupa'ya yapılan tarımsal ihracatın Türk ekonomisini canlandırmasıyla birlikte, tarım arazilerinin endişe verici ölçüde ekilmesine ve tutarlı bir ekonomik ideolojinin eksikliğine rağmen, DP hükümetinin planları işe yarıyor gibi görünüyordu. 1953'te Türkiye ekonomisindeki çatlaklar kendini göstermeye başladı.

3.3.3.2. Açık Harcama, Parasal Genişleme ve Bir Enflasyon Krizinin Başlangıcı

Başbakan Menderes'in tek tutarlı ekonomik ideolojisi, açık harcamalara olan inanç ve Türk ekonomisini modernleşmeye, yani altyapı ve endüstriyel kapasitede büyük iyileştirmelere zorlamak gibi temel bir hedefti. Menderes'in yaklaşımı normalde onlarca yıl alabilirdi. Ancak bunun yerine hedeflerini yalnızca birkaç yıl içinde gerçekleştirmeye çalıştı (Okyar, 1960: 252). Bu yaklaşıma rağmen, DP hükümetinin takip ettiğini iddia ettiği temel ilkeler hâlâ vardı. DP hükümetinin ekonomik planının ana unsurları, olduğu gibi, dört ilke etrafında dönüyordu:

- I. Türkiye'nin halihazırda Marshall Planı tarafından dönüştürülen altyapısı, daha fazla hükümet yatırımını ve iyileştirmeyi hak ediyordu.
- II. Sanayileşme ve ithalatın hem devlet hem de en önemlisi tarımsal ihracattan sağlanan sermaye tarafından finanse edilmesiyle tarım sektörü genişletilmeli ve Türkiye'nin ekonomik odak noktası olarak kalmalıdır.
- III. Ekonomik kalkınma, devletin gereksiz müdahalelerden kaçınmaya çalışmasıyla, özel sektörden ve hem yerli hem de yabancı özel sermayeden inşa edilecekti.

IV. Halkın yaşam standartlarında daha sonra bir düşüş olmadan bu hedeflere ulaşmak için devlet, 1950'den başlayarak artan parasal genişlemeyi uygulamaya koydu (Akyuz, 1973: 1-3).

Bu ilkeler sıralandığında yeterince düzenli olmakla birlikte, DP hükümeti uygun olduğunda kendi sözde ideolojisini sık sık çiğnedi veya görmezden geldi (Akyuz, 1973: 3-4).

DP hükümeti, altyapı ve sanayi sektöründeki inşaat projelerini finanse etmek için mutlu bir şekilde açık harcamalara ve genişletilmiş bir parasal tabana yaslandığından ve sanki büyük miktarda yabancı sermayenin yardım etmesini bekliyormuş gibi hareket ettiğinden, yalnızca harcamalarında tutarlıydı. Menderes hükümeti, 1950'lerin ortalarında tüm kamu yatırımlarının ortalama %65-70'ini inşaat projelerine ayırdı (Hershlag, 1988: 18). Bu projeler arasında ülke çapında bir dizi pamuk fabrikası, Zonguldak'taki kömür yatakları ve Karabük demirhanesi vardı (Hershlag, 1968: 174-175). Söz konusu büyük inşaat projeleriyle el ele giden Türkiye'nin borcu -kamu, dış ve iç- dramatik bir şekilde arttı ve bu dönemde Menderes'in ülkeyi ayakta tutmak için kısa vadeli borçlarla doldurmaya çalıştığı enflasyon atmosferine katkıda bulundu (Hershlag, 1968: 20). Menderes, Avrupa'daki Uluslararası Para Fonu'ndan (IMF) kredi aradı -1950-1956 arasında IMF'den 50,9 milyon dolar aldı (Hershlag, 1968: 120)- belirli ülkelerden (en önemlisi Amerika Birleşik Devletleri) krediler aldı ve bunların tümü artan faiz ödemeleri gerektiriyordu. DP hükümeti, ekonominin reel çıktısından daha hızlı büyüyen ve 1950'lerin ortalarına kadar hızlanan ve on yılların sonunda patlayan bir enflasyon sorununun zeminini hazırlayan ülke içindeki para arzını artırmaya devam ederken bu kredilerin peşine düştü (Kibritçioğlu, 2004: 13).

1953'te başlayan enflasyon sorunu on yıl içinde katlanarak arttı (Akyuz, 1973: 132). DP hükümeti 1950'de para tabanını genişletmeye başladı ve bu süreci 1951-1952'de yavaş yavaş sürdürdü. Ancak 1953'te Amerikan yardımı azalınca, DP hükümeti para tabanını genişletmeye devam etmekle kalmadı, hızlandırdı. Bu faktörlerin kombinasyonu, enflasyonu, normalde analizden kaçınan DP liderliği için bile fark edilebilecek bir noktaya kadar yükseltti (Akyuz, 1973: 3-4). DP'nin saltanatı boyunca, Türkiye'deki para arzı istikrarlı bir şekilde arttı, Türkiye'nin tarım ihracatçısı rolü, ekonomik ortakları alım yaparken onu karlı bir alan haline getirdi. Ancak "savaş biter bitmez ABD ve Kanada tahıl ambarları stoklarını uluslararası pazara sürdüler, fiyatları aşağı çektiler ve Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatını engellediler" (Hershlag, 1968: 179). Yıl sonuna

kadar para arzının reel üretimden daha hızlı artmasıyla DP hükümeti, ülkedeki önemli demografik yapı tarafından halihazırda hissedilen, hızlanan bir enflasyon sorununun temelini attı. DP'nin büyük ölçüde CHP'nin ekonomi politikalarını eleştirerek iktidara geldiği düşünüldüğünde, enflasyon sorunu ve ekonomik planlamadaki genel beceriksizlikleri DP seçmenlerini hayal kırıklığına uğrattı.

3.3.3.3. Türk İş Dünyası, Kırsal İşçiler, İşçi Sendikaları ve Askeri Personeller

1950-1952 yılları arasında Türkiye'de DP'ye yönelen iş dünyasının heyecanlanacak çok unsuru vardı. Küresel ekonomik patlama ve Marshall Planı fonlarından güç alan Türk ihracatının istikrarlı büyümesi, görünüme göre DP'nin kampanya vaatlerini ve CHP'ye yönelik eleştirilerini doğruladı. Ancak 1953'te Kore Savaşı'nın sona ermesiyle dünya ekonomisi küçüldü ve Türkiye ekonomisi de aynı yolu izledi. DP hükümeti, kampanyası sırasında özel sektörün önemini vurgulamış ve kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirme taahhüdünde bulunmuştu (Simpson, 1965: 141-152). Ancak özel sermayenin yetersiz olduğu kanıtlandıktan sonra bu işletmeleri devam ettirdiğini savunuyordu.

1953'te Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, kamu iktisadi teşebbüslerine verdiği kredi miktarını 1952 rakamlarına göre %19 oranında artırdı (Öniş ve Riedel, 1993: 14). Bu durum, DP'nin yalnızca CHP'nin pek rağbet görmeyen ekonomi üzerindeki devlet kontrolü uygulamasını sürdürdüğünü değil, aynı zamanda bunu ekonomik bir gerileme sırasında özel girişim pahasına yaptı. Türkiye'deki iş dünyası, özellikle ekonomik gerilemeyle birlikte, 1953'teki bu tutulmayan vaadi kötü yönetimin bir işareti olarak gösterebilirdi ve bir zamanlar güvenilir olan bu nüfus içinde muhalefet tohumları sağlam bir şekilde ekildi.

Türkiye, nüfusunun çoğunluğu şehir merkezlerinin dışında kalan, hâlâ büyük ölçüde kırsal bir ülke olduğundan kırsal kesimin seçim gücü siyasette önemli bir faktördü ve DP başlangıçta kırsal kesimdeki Türklere kur yapma çabalarında çok başarılıydı (Robinson, 1958: 399-400). 1945-1949 yılları arasında CHP hükümeti, modernleşme çabalarını büyük ölçüde sanayi üretimine odakladı ve kırsal kesimde laikliği zorlayan kısıtlayıcı yasalar çıkardı. DP'nin dikkatini ise sanayi yatırımı ile Marshall Planı'nın başlattığı tarımsal adımları genişletme kararı arasında ayırma kararı alarak kırsal kesime hitap etti (Danforth, 2015: 483-484). Marshall Planı'nın teşvik ettiği tarımsal genişlemeye katılan köylerin gelirleri başlangıçta arttı. Böylece Plan yardımının kırsal kesime akmaya devam

etmesini ve köylüler için daha iyi işler getirmesini bekledi. CHP'nin yıllarca açıkça engellediği şekilde, geleneksel örf ve adetlerine saygı gösterilmesini ve İslam'ın kamusal hayatta kabul görmeye devam etmesini de bekliyorlardı. DP, seçim vaatlerinin sosyal yönlerinde büyük ölçüde tutarlı olsa da Plan fonlarının toprak sahipleri ile küçük ölçekli çiftçiler arasında nasıl dağıtılacağını veya makineleşmenin kırsal emeği nasıl yeniden şekillendirdiğini tam olarak açıklamadı.

Bir yandan, kırsal kesimde kişi başına net bir gelir artışı görülüyordu. Ancak işgücü çalışmak için kentsel alanlara taşındığından, makineleşme nedeniyle işgücü piyasasında daralma söz konusuydu. Vasıfsız işçiler daha sonra ucuz ikame işgücü olarak hareket ettiler ve şehir merkezlerinde düşük ücretler aldılar. Bittabi, kırsal kesimdeki gelir kazanımlarının çoğu büyük toprak sahipleri tarafından ele geçirildiği için, yoksul çiftçiler birçok açıdan dışlandı. Bu işçileri şehir merkezlerinde çalıştırmanın bir yolu olmadığından Türkiye şehirleri içinde ve çevresinde ortaya çıkan gecekondu (bir gecede inşa edilen) mahalleleri, DP'nin yönetim eksiliğinin gözle görülür bir hatırlatıcısıydı (Özdemir, 2011: 1101).

Kırsalda yaşayan işsizlerin kent merkezlerine düzenli akışı, Türkiye'nin sosyal yapısını dönüştürdü ve bu bölgelerde zaten zor olan durumu çoğu zaman daha da kötüleştirdi (Taeuber, 1958: 103-106). Çok sayıda yoksul ve işsiz kişilerin kent merkezlerine gelmesi, sendikaları harekete geçirdi. DP'nin 1950 kampanyası sırasında tutmadığı vaatlerle yanıp tutuşan ve enflasyondan zarar gören DP seçmenlerinin orta sınıf iş insanları ve kırsal işçiler arasında görülebilen aynı modeli izleyen yabancılaşma sürecini mükemmel bir şekilde simgeleyen bir süreçti. 1950'de işçi sendikaları, CHP kısıtlamaları altında süründükleri ve DP hükümeti altında grev hakkı vaat edildikleri için DP temyizlerinin başlıca hedefiydi. 1952'ye gelindiğinde, işçi liderleri DP'nin kötü yönetimini açıkça eleştirmeye başladılar. Eleştirilerinde tutulmayan vaatler ve ekonomik hatalara atıfta bulundular ve hakları daha verimli bir şekilde talep etmek için 31 Temmuz 1952'de Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu kurdular (Mello, 2007: 215-216).

Türkiye'deki işçi sendikaları, 1950 kampanyasında işçi liderlerini DP'yi desteklemeye yönlendiren -adil ya da haksız- sosyalizmle ilişkileri nedeniyle CHP yönetiminde baskılara maruz kaldı. DP, göreve seçildikten sonra grev hakkını güvence altına alma sözü vererek sendikaları bastıran yasaları tersine çevirme sözü verdi. Fakat önümüzdeki

birkaç yıl içinde bunu yerine getirmede başarısız oldu ve bu durum işçi liderlerinden artan eleştirilere yol açtı. Onlar, Başbakan Menderes'in grev hakkını yasallaştırmamasını protesto ettiler, ancak ironik bir şekilde, işsiz kırsal işçi akını kent merkezlerindeki sendikaların saflarını artırdı ve İşçi Konfederasyonu'nun siyasi gücüne katkıda bulundu (Mello, 2007: 218).

Menderes'in 1952 sonlarında bu konudaki eleştirilere şu cevabı verdiği rivayet edilir: "Bu saçmalığı bırakın. Türk halkı grev mi yapacak? Önce biraz ekonomik kalkınma yapalım, sonra bu konuyu düşünelim" (Ahmad, 2002: 110).

Konu o kadar çekişmeli bir hal aldı ki iktidarı sırasında işçi sendikalarını o kadar başarılı bir şekilde bastıran CHP, 1953'ün başlarında devreye girdi ve grevleri yasallaştırma taahhüdünde bulundu (Mello, 2007: 217-218).

DP hükümeti bir yandan askeri modernizasyonu desteklemek için dış yardım ararken diğer yandan orduyla ilişkisi 1950 ile 1953 arasında istikrarlı bir şekilde değişti. Bu sorun, hükümetin Kore tugayının dönüşünden sonra orduya yönelik medya desteğinin parlaklığının tadını çıkarmasına rağmen, 1953 yılında aşikâr hale geldi. 1950 harekâtının büyük bölümünü subay birliklerini kazanmak için harcadıktan sonra DP hükümeti, ülkeye akan Amerikan yardımının yönetilmesi söz konusu olduğunda kilit bir ortak olduklarından, dikkatini Türk askeri liderliğine odakladı.

George Harris, "Başbakan Adnan Menderes ve diğer Demokrat şeflerin kısa sürede subaylara karşı ince örtülü bir küçümseme geliştirdiklerini" ve DP'nin bu dönemde hayat pahalılığı artarken maaşlarını sabit tuttuğunu iddia ediyordu (Mello, 2007: 441). JAMMAT programı, subay birliklerinin çoğunu değişim programlarıyla yurt dışına göndermiş ve onları Avrupa'daki askeri öğretilerden daha fazlasına maruz bıraktı. 1953'e gelindiğinde, Türk subaylarının karşı karşıya kaldığı giderek daha zorlaşan koşullar, subayların sabit kalan maaşlarının her yıl daha az satın alma gücüne sahip olması nedeniyle Türk hükümetine sesli şikayetlere yol açtı (Karpas, 1970: 1663). Ancak bu şikayetler dikkate alınmadı ve subaylar DP'nin kontrolü altında kaldı. Nitekim askerler oy kullanamadıkları için DP'nin halk tarafından iktidardan düşürülmesini umdular. Subayların, ülkenin demokratik kurumlarını korumakla görevli, Türk demokrasisinin bekçileri olduklarının öğretildiği düşünülürse, bu tür bir hüsrana, Türk siyasetinde tehlikeli bir unsurdu (Brown, 1987: 238). Özellikle DP hükümetinin 1954 seçim zaferinden sonra

hem askeri seçkinlerin hem de alt kademelerin siyasi vizyonuyla çelişen kararlar aldığından, subayların hayal kırıklığı düpedüz düşmanlığa dönüştü. Kemal Karpat, 1960 darbesinde DP hükümetini deviren gizli cemiyeti oluşturan genç subayların yapısından bahsederken, yurtdışına seyahat etmenin ve eğitim almanın öneminin altını çizmektedir:

“Neredeyse otuz sekiz memurun tamamı bir veya iki yabancı dil konuşuyor veyahut okuyordu (birkaç tanesi Batı gazetelerine aboneydi) ve en az otuz altısı ziyaretler veya görev gezileri için yurtdışındaydı. Dış etkilere maruz kalma, Türkiye’nin maddi geri kalmışlığının daha keskin bir şekilde farkına varılmasına ve ülkenin demokratik, modernleşmiş bir cumhuriyet olarak daha iyi bir imajını yurt dışına yansıtma arzusuna yol açtı” (Karpat, 1970: 1668).

Karpat, darbenin arkasındaki itici güçlerin maaşlardaki durgunluk, DP’nin basın üzerindeki baskısı ve DP yolsuzluğu olduğunu iddia ediyordu. Ancak bu asi subay grubu içinde yurt dışı deneyiminin öneminin altını çiziyordu. 1953 yılında DP hükümetinin yanlış adımları, Türk subaylarını bir köşeye sıkıştırdı.

BÖLÜM 4: 1955-1960 TÜRKİYE-ABD SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

4. 1955-1960 Yılları Arasında Orta Doğu ve Asya Politikalarında Türkiye-ABD Siyasi ve Ekonomik İlişkileri

ABD ile mutabakata varıldığı üzere, Türk hükümeti 1955'e kadar Orta Doğu ülkeleriyle diplomatik görüşmelerini artırdı. 6 Ocak 1955'te Türk hükümetinin başbakanı Menderes Bağdat şehrine bir ziyarette bulundu. Böylece Irak Başbakanı Nuri Said ile de bir görüşme gerçekleştirdi. Bu ziyaret her iki ülkeninde önemli bir gelişmeye imza attıklarını duyurdu. SSCB tehdidine karşın 12 Ocak 1955'te bir savunma anlaşması olan Bağdat Paktı anlaşması duyuruldu. Başbakan Menderes bu olumlu ziyaretin ardından yeni oluşturulacak pakta Orta Doğu ülkelerinden yeni müteffikler aramaya başladı ve yönünü Suriye'ye çevirdi. Önce Suriye'yi ziyaret eden Menderes, ardından Lübnan'a bir gezi düzenledi. Menderes'in amacı olabildiğince hızlı ve güçlü müteffikleri bu pakta ikna etmekte.

Fakat Orta Doğu'da önemli bir güce sahip olan ve ikna edilmesi gereken bir ülke daha vardı. O da Mısır'dı. Mısır hükümetini bu pakta ikna etmek kolay bir iş değildi. Nitekim Mısır hükmeti Türkiye ve Irak arasında imzalanan Bağdat Paktı'na oldukça sert bir tavır gösterdi. Bu tepkisinde yalnız kalmamak için Başbakan Cemal ABDül Nasır, 16 Ocak 1955 yılında Arap ülkeleri ile acil bir toplantı talep etti. Söz konusu toplantıda ittifaka ortak bir tepki gösterilmesini dile getirdi. Öte yandan 12 Ocak'ta Türkiye ve Irak arasında kurulacak paktın duyurulmasının ardından her iki ülke 24 Şubat tarihinde bu savunma paktını imzaladı.

İmzalanan Bağdat Paktı'na İngiltere'de destek verdi ve 4 Nisan'da pakta katıldı. Böylece pakt tanınarak resmen kuruldu. ABD ise Orta Doğu'da böyle bir bölgesel paktın olması kararını destekledi. Kendi istihbarat raporlarında "Orta Doğu'nun Savunma Örgütü" olarak bahsetti. Fakat aynı belgede, Irak'ın kararının Irak ve ABD karşıtlarını harekete geçirdiği de ileri sürüldü. Ayrıca İngiltere unsurları, geniş bir bölge içi rekabet ve gerilim kompleksini yüzeye çıkardı. Tüm bu gelişmeler yaşanırken Bağdat Paktı'na karşı önce Mısır ardından ise İsrail tepki boyutunu arttırdı. Nitekim Mısır bu durumu kendi bölgesel unsuruna vurulan bir meydan okuma olarak kabul etti. Bununla beraber, İngiltere'nin Mısır

hükümetine verdiği desteği çektiğini ve yeni aktör Türkiye'nin desteklendiğini düşündü. Diğer taraftan İsrail'in endişeleri daha farklıydı. Türkiye İsrail ile her zaman siyasi olarak dostane ilişkiler geliştirmişti. Fakat Bağdat Paktı ile artık Türkiye'nin İsrail'in yanında olmak yerine yeni Arap müteffikler seçtiğini düşündü. Esasında İsrail bu pakt yüzünden Türkiye'yi siyasi ilişkilerinde kaybetmek istemiyordu (Kuneralp, 1992: 56).

4.1. Asya ve Afrika Ülkelerinin İttifakı: Bandung Konferansı

1955'te gerçekleşen bir diğer önemli gelişme ise 18-24 Nisan 1955 tarihleri arasında düzenlenen Bandung Konferansı'dır. Konferansa çoğunluğu eski Avrupa sömürgeleri olan 29 ülke katıldı. Söz konusu konferansın toplanmasındaki hususun sebebi, Dünya Savaşları'nın ardından Dünya ülkelerinin bloklar halinde birbirinden ayrılması yeni müteffiklerin oluşması ve olası bir durumda hem Afrika hem de Asya ülkelerinin nasıl bir politika izleyeceklerine yönelik bir rota belirlemektir. Konferansa Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da katıldı.

Bu konferans Türkiye-ABD ilişkileri açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkiye bu konferansa ABD'nin talebi üzerine katıldı ve tüm konferans boyunca Türkiye Batı politikalarının dünya geleceği için çok daha tutarlı olduğunu dile getirdi. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu konferansta bulunan ülkelere tarafsızlığın bir seçim olmadığını ifade etti. Dünya ülkelerinin ikiye bölündüğünü ve tarafsız olan ülkelerin şu anda tehdit altında yer almasalar bile ilerleyen dönemde bir taraf seçmek zorunda kalacaklarını başka bir alternatifin olmadığını zikretti. Zorlu'nun bu ifadelerinden sonra konferanstaki yer alan Asya ve Afrika liderleri kendisini Batı'nın sözcüsü gibi gördü. Ayrıca Zorlu konuşmasında Bağdat Paktı'nın önemini vurguladı ve NATO'nun hayati önem taşıdığını söyledi. Bu konuşma ile ilgili bilgileri konferansta Türk hükümetinden Fatin Rüştü Zorlu'ya eşlik eden Zeki Kuneralp'in anılarından rastlamaktayız:

“Türkiye, Bandung'daki NATO müttefiklerimizin sömürgeciliğini savunmadı ama NATO'nun varlık sebebini kabul edilebilir kıldı. Sömürgeciliği de kınadı ve konferansta sömürgeciliğe ilk isyan edenlerden biri olduğunu hatırlattı. Fakat başka bir şeye de dikkat çekti. Demir Perde'nin içine düşen uluslara atıfta bulunarak, bugün klasik sömürgeciliğin yanı sıra yeni bir tür Sovyet sömürgeciliğinin geliştiğini söyledi ve bunun daha az şiddetle kınanmamasını istedi. Böylece konferansın sonuç bildirgesi her türlü sömürgeciliği kınadı” (Kuneralp, 1992: 56).

Hindistan gibi bazı bağlantısız ülkeler, Türkiye'nin Konferans'taki tutumunu hoş karşılamadı. Konferansın toplanması için çabaları hayati önem taşıyan Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru, hem Amerika'dan hem de Rusya'dan uzak, tarafsız bir politikayı savundu ve Türkiye'nin batı eksenli argümanlarına tepki gösterdi (Kuneralp, 1992: 56). Bandung Konferansı'ndan sonra hem Türkiye'nin hem de Zorlu'nun siyasi stokunun çok yüksek olduğu Kuneralp tarafından ifade edilse de daha sonra yaşanan gelişmeler tam tersini gösterdi. Konferansa giden Türkiye, bazı bağlantısız ülkelerin Türkiye'yi Batı'nın sözcüsü olarak görmesi ve Türkiye'den uzaklaşması nedeniyle kazandığından fazlasını kaybetti.

Türkiye, 1965'te, bağlantısız ülkeler tarafından yalnız bırakıldığı BM'de Kıbrıs sorununa çözüm bulmaya çalışırken politikasının bedelini ödeyecekti (Çelik, 1969:175). Türkiye'nin hem Konferansta hem de Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında amacı Üçüncü Dünya'yı yabancılaştırmak olmasa da Batı yönelimli dış politikasının yan etkisi basitçe Orta Doğu ülkelerini ve Üçüncü Dünya'nın çoğunluğunu yabancılaştırmakla sonuçlandı (Criss ve Bilgin, 1997: 5).

4.2. Türkiye Dış Politikasında Son Durum

1950'li yıllarda Türkiye, Batı yanlısı dış politikasının bir parçası olarak bu bölgelerde aktif bir dış politika izlemeye çalışırken, Balkanlar ve Orta Doğu'da Batılı savunma örgütleri oluşturmak için iki başarısız projeye girişti. Esasında Türk hükümetinin bu girişimlerinin altında yatan sebepler sadece Türk dış politikasındaki müteffiklerine bağlılığı değildi. Aynı zamanda Türkiye'nin iç politikasındaki dalgalı ekonomiye yön vermek için ekonomik yardım paketlerinin devamlılığını bir ölçüde sağlayabilmektir. Bu sebepten ötürü Türk hükümeti, özellikle kararlı bir şekilde Batı sözcülüğü veya Amerikan yanlısı bir dış politikayı Orta Doğu'da izledi.

Menderes hükümetinin katı komünizm karşıtlığı da böyle bir dış politikanın izlenmesinde önemli bir etkendi. Amerika'nın teşviki üzerine Türkiye, Yugoslavya'yı tarafsızlıktan vazgeçmeye ikna etti. Böylece Yugoslavya dolaylı olarak NATO'nun koruyucu şemsiyesi altına alınmış oldu. Ancak Stalin'in ölümünden sonra Sovyet-Yugoslav ilişkilerinin düzelmesi ve Kıbrıs sorununun Türkiye ile Yunanistan arasında önemli bir çekişme konusu haline gelmesiyle bu ittifak kısa sürede önemini yitirdi. Diğer taraftan

Türk hükümetinin bir diğer dış politika kaygısını tarihsel bağları olan güney komşusu Orta Doğu politikaları oluştuyordu.

Amerika Birleşik Devletleri ve özellikle İngiltere, Orta Doğu ülkelerini Sovyetlerin bölgeye ilerlemesini engellemeyi ve petrol güvenliğini sağlamayı amaçlayan bir askeri pakta katılmaya ikna etmek için Türkiye'nin aktif bir diplomasi izlemesini istedi. 1951-1953 yılları arasında Türkiye'nin (Britanya'ya bölgede Batı yanlısı bir örgüt kurulması yönünde çalışma sözü vermesi nedeniyle) bir Orta Doğu Savunma Teşkilatının (MEDO) kurulması tasavvur edildi. Esasında NATO'nun kuruluşu ve örgüte katılım, Arap ülkelerinde bir savunma örgütü oluşturmalarına neden oldu. Nitekim 1945'ten sonra bölgede *pan-Arabizm* fikri vücuda geldi ve Araplar arasında geniş kitlelere yayıldı. Çoğu Arap ülkesinin dış politikaları Batı karşıtı iken Sovyet tehdidi bir anlam ifade etmiyordu.

Arapların MEDO'ya karşı direnişi, Sovyetlerin bölgeye girmesini sınırlamaya yönelik yeni bir çabayı engellemedi. Yeni projenin “başlıca destekleyicisi”, bölge ülkelerini yeni plana katılmaya ikna etmeye çalışan ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles idi. Çoğu Arap devletinin plana karşı çıktığı anlaşılınca ABD, Sovyetler Birliği'ne yakın “kuzey katman” devletleri Türkiye, İran ve Pakistan'a dayalı bir güvenlik örgütü oluşturma hedefini izlemeye karar verdi. Bu durum Komünizm tehlikesine karşı daha büyük bir farkındalık uyandırdı (Vali, 1971: 279). Bu plan ayrıca Menderes ve Dulles tarafından Arap devletlerini MEDO'nun başka bir versiyonuna katılmaya ikna etmenin bir yolu olarak görüldü. Ancak Batı politikaları, Arapları Sovyetler Birliği'ne yaklaşmaya teşvik ederek ters etki yaptı. Böylece Türkiye ve ABD bölgesel dinamikleri yanlış değerlendirdiğinden, Orta Doğu meselelerinde SSCB'nin denkleme girmesine izin verdi. Yine de bu yeni Dulles politikası sonunda sözde Bağdat Paketi'nin oluşumuna yol açtı. 1955'te Türkiye, Irak ile iki ülke arasında askeri iş birliğini öngören bir anlaşma imzaladı. Menderes'in “Türkiye'nin güney sınırı boyunca güvenliğini artırmanın ve Türkiye'nin bir müttefik olarak Batı nezdindeki değerini artırmanın önemli bir yolu” olarak gördüğü bu anlaşma “Türkiye ve Irak'ın bu ikili anlaşmaya dahil edilmesinde aktif ve coşkulu bir rol oynadı” (Howard, 1976: 306). İran, Pakistan ve İngiltere aynı yıl Türkiye-Irak Paketi'ne katılarak *Bağdat Paketi*'ni oluşturdular.

Pakt, bütünleşmiş askeri güçlerin olmaması, şiddetli Arap muhalefeti ve ABD'nin resmi bir üye olmaması nedeniyle pratik açıdan yeterli değildi. Ancak ABD, Arapları daha fazla yabancılaştırmamak ve düşmanlaştırmamak için Pakt'a üye olmamakla birlikte, Pakt'ın toplantılarına katılarak masrafların çoğunu karşıladı. Pakt, Türklere daha fazla güvenlik sağlamadı veya Türkiye'nin caydırıcılığına katkıda bulunmadı. Demokrat Parti hükümetinin gözünde asıl değeri, "Amerikan askeri ve ekonomik yardımını elde etmek için Türkiye'yi başka bir kanal olarak temsil etmesi" idi (Hale, 2000: 126).

Nisan 1955'te Türkiye, (Üçüncü Dünya Hareketi'ni doğuran) Bandung'daki Afro-Asya Uluslar Konferansı'nda komünizmin dünya için oluşturduğu tehdidi vurgulayarak ve "bağılantısızlık politikasını kınayarak" öne çıktı. Ayrıca aynı yıl, dış politikasını NATO müttefiklerinininkiyle "senkronize etmek" bağlamında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Cezayir'in bağımsızlığına karşı oy kullandı. Türkiye daha sonra, özellikle Kıbrıs ihtilafıyla ilgili olarak, 1960'larda Türkiye'nin uluslararası forumlarda yalnız kalmasına neden olan bu sadık Batı yanlısı taahhütlerini istişare edecekti.

1956 yılında Türkiye *Süveyş Kanalı* krizinde Amerikan politikasını destekledi. İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a saldırmasının ardından Türkiye, derhal ateşkes çağrısında bulunan Amerika'nın Birleşmiş Milletler önergesini lehte oyladı (Ahmad, 1994: 396). Süveyş'teki başarısızlığın ardından, İngilizlerin Orta Doğu'daki gücü önemli ölçüde azaldı. Öte yandan SSCB'nin bölgede oluşturduğu baskın siyaset önemli bir hale geldi. Sonuç olarak, Bağdat Paktı üyeleri, özellikle Türkiye, bu durumu düzeltmek için ABD hükümetine ittifaka katılması için baskı yapmaya başladı. Ancak, Süveyş fiyaskosundan sonra, "Washington resmi üyelik üstlenmeye daha da az istekliydi". Bunun yerine, birkaç Batı yanlısı Arap liderin endişelerini yatıştırmak ve Bağdat Paktı üyelerini cesaretlendirmek için Eisenhower Doktrini'ni üretti (Bağcı, 1990: 83-85). Bu aşamada, Adnan Menderes'in Orta Doğu'ya komünist nüfuzunun tehlikeleri konusunda Dullesian-Dulles'tan daha fazla tereddütlü olduğu ve Batılı müttefiklerinin onu bölgede daha saldırgan bir tavır almaktan alıkoymak zorunda kaldığı ortaya çıktı (Yavuzalp, 1996: 128). Özellikle Sovyetler Birliği'ne yakınlaşan Suriye'ye doğru bu tutum daha da belirginleşti (Hale, 2000: 128).

1957’de Amerikalı yetkililerin, Türk hükümetinin yardımıyla Suriye hükümetini devirmek için komplo kurdukları iddiasıyla Suriye’den sınır dışı edilmesi, Ankara ile Şam arasındaki gerilimi artırdı (Robins, 1996: 26). Ayrıca Sovyetlerin Suriye’ye silah sevkiyatı Türkiye için istenmeyen bir gelişmeydi. Sonuç olarak, Türkiye askeri güçlerini Suriye sınırına yakın bir yerde yoğunlaştırdı ve bu da Türkiye sınırında Sovyet seferberliğine yol açtı. Kriz, Hruşçev’in ani bir politika değişikliği ile sona erdi. Türkiye’ye yönelik bir barış harekâtı başlatma kararı, Türk-Sovyet ilişkilerinde somut bir sonuç doğurmadı, ancak bu durum gerilimi azalttı ve Türkiye, askerlerini geri çekti (Hale, 2000: 129).

Haziran 1958’de, Irak hükümeti bir solcu darbe ile devrildi. Batı yanlısı rejim, darbeden sonra Menderes’in Türkiye’nin müdahale ederek darbecileri devirmesini istediği, ancak Amerikalılar tarafından böyle bir eylemden caydırıldığı iddia edildi (Bölükbaşı, 1988: 95). Menderes iki hafta içinde politikasını değiştirdi ve yeni Irak rejimini tanıdı. Irak darbesinin ardından Bağdat Paketi’nin adı *Merkezi Antlaşma Teşkilatı* (CENTO) olarak değiştirildi ve yeni örgütün karargâhı Ankara’ya taşındı. O andan itibaren, pakt yalnızca bölgesel üyeleri ile ABD arasında bir diyalog forumu işlevi gördü (Criss, 1993: 7).

Irak darbesinden kısa bir süre sonra, Amerikan askeri güçleri, Eisenhower Doktrini bağlamında Lübnan Cumhurbaşkanı’nın daveti üzerine Türkiye’deki NATO üslerini kullanarak Lübnan’a çıktı. Kuvvet konuşlandırmasının hazırlanmasında ifadesi, askeri birlik İncirlik’e inene kadar Türklere, Türkiye’nin Atlantik İttifakı taahhüdünün sınırları dışında kalan bir alan dışı operasyon için birliklerini Lübnan’a nakletmeleri konusunda bildirimde bulunmadı. Bu Amerikan oldubittisi, Türkiye’de bazı çevrelerde küskünlüklere yol açtı ve Amerika’nın hareket özgürlüğünün daralmasına katkıda bulunacak izler bıraktı (Harris, 1985: 185). Ancak Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Amerika’nın eylemini onayladı ve şu açıklamayı yaptı:

“Amerikan Büyükelçisi, Türk hükümetinin verdiği İncirlik üssünün kullanılması için Türkiye’den önceden iş birliği istemişti. Amerikan verileri Zorlu’nun zamanlama konusundaki açıklamalarıyla çelişse de Dışişleri Bakanı bu konuda oldubitti görmedi” ve Türk hükümeti bu protokol ihlalini görmezden geldi (Criss: 101-102).

Dönemin (1945-1960) Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında, Türkiye’nin diğer süper güçle olan ilişkilerini incelemek oldukça önemlidir:

Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik toprak taleplerinin ardından, "Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin ilerlemesi ile orantılı olarak daha da bozuldu (Aydın, 2000: 112). Ancak, Stalin'in ölümünün ardından Türkiye'ye yönelik Sovyet politikaları yumuşadı. Ancak Türk politikacıları Sovyetlerin politika değişikliğinin yalnızca yüzeysel olduğuna inandıklarından olası Türkiye-Sovyet yakınlaşması ABD ile olan ilişkileri tehlikeye atabilirdi. Ayrıca, Sovyetlerin Türkiye'nin güney komşuları olan Suriye ve Irak ile yakın ilişkiler kurma çabaları, Türkiye'nin kuşatma korkusuna neden oldu ve "1956 Macar Devrimi'nin şiddeti, yalnızca nihai Sovyet saikleri hakkındaki Türk şüphelerini doğrulamaya yaradı (Ülman, 1957: 150-151). Böylece 1960'ların ortalarına kadar Türkiye, Sovyetlerin yakınlaşma tekliflerini reddedecek ve Türk-Sovyet ilişkilerinin Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde kalması arzusunu bildirecekti (Criss, 1993: 5).

4.2.1. Bağdat Paktı'nın Başarısızlığı

Bağdat Paktı, 1 Temmuz 1955'te Pakistan'ın, 3 Kasım 1955'te İran'ın katılımıyla tamamlandı ve daha da güçlendi. Bununla beraber, Menderes diğer Orta Doğu devletlerini ikna etme çabalarını sürdürdü. Ürdün ve Lübnan Bağdat Paktı'na sadık kalırken Mısır ve Suriye gibi ülkeler Bağdat Paktı'na sadık kalmama kararlılığını gösterdi. 1955'in sonlarında ABD ve Türkiye, Orta Doğu'daki savunmalarını genişletmek için *Bağdat Antlaşması*'ni kullanmayı umuyorlardı.

İlk Bağdat Paktı Konferansı 21 Aralık 1955'te Bağdat'ta düzenlendi. Pakt'a üye olan tüm ülkelerin liderleri veyahut temsilcileri mevcut konjonktürü ve gelecekte çabalarını tartışmak için bir araya geldi. Öte yandan, ABD Pakt'ın konferansına katılım göstererek ilgisini diğer üyelere gösterdi. Fakat konferans boyunca ABD gözlemci olarak kalmayı tercih etti. ABD'nin Irak Büyükelçisi Waldemar J. Gallman, ABD'nin Konferansa katılmasının, Amerika'nın Bağdat Paktı'na olan ilgisinin ve Pakt'ın amaçlarına bağlılığının bir kanıtı olduğunu belirtti (Bağcı, 2004: 72).

ABD, Bağdat Paktı aracılığıyla hedeflerini gerçekleştiremedi çünkü Pakt, Orta Doğu devletlerini Sovyetler Birliği'ne karşı birleştirmek yerine, Orta Doğu'da bir bölünmeye yol açtı. Orta Doğu devletleri iki kampa ayrıldı:

- I. Bağdat Paktı'nı destekleyenler ve üye olan ülkeler
- II. Mısır'ın tutumundan dolayı Türkiye ve Irak'ı kınayan ülkeler

Ayrıca İsrail, Orta Doğu'daki yeni savunma sisteminden de memnun değildi, çünkü gelecekte Pakt'ın İsrail'e karşı kullanılabileceğinden endişe duyuyordu. Bununla beraber, Bağdat Paktı'nın başarısızlığının en önemli nedenlerinden biri ABD'nin Türkiye'nin beklediği gibi ona bağlı kalmamasıydı. 1955 yazına gelindiğinde, Dışişleri Bakanlığı tarafından ABD'nin, muhtemelen en fazla bir yıl içinde, bir Orta Doğu savunma teşkilatına bağlı kalmasının siyasi ve askerî açıdan gerekli olduğu belirtildi (FRUS, 1955, Belge No: 68). Nitekim ABD Dışişleri Bakanlığı, en doğru kararın Bağdat Paktı'nı desteklemek olduğunu ileri sürdü. Ancak Dışişleri Bakanı Dulles, Savunma Bakanı Charles Wilson'ın ABD'nin Bağdat Paktı'na mümkün olan en erken zamanda katılmasını kolaylaştıracak eylemin başlatılması yönündeki talebine karşı çıktı (FRUS, 1955, Belge No: 294). Bu noktada Dulles'in zamanla pek değişmeyen ve ABD'nin Bağdat Paktı'ndan kopması nedeniyle Türkiye'de hayal kırıklığına yol açan endişelerini belirtmek önemlidir.

Dulles bu endişeleri şöyle özetledi:

“Kuzey Katmanı konsepti, Sovyet nüfuzuna direnmek için bölgesel bir gruplaşmayı öngörürken ve Pakt aslında bir ölçüde bu amaca hizmet ederken, Arap siyasetine ve entrikalarına derinden dahil oldu. Bu durum değişene kadar, Amerikan bağlılığı Arap dünyasında geniş çapta Arap birliğine karşı bir hareket olarak yorumlanacak ve bu nedenle eylem, bölgenin temel sorununun çözümünde yararlı etki yaratmaya çalıştığımız birçok eyaletteki konumumuzu ciddi şekilde zayıflatacaktır” (FRUS, 1955, Belge No: 294).

Dulles ayrıca, İsrail'i korumadan Irak'ı korumak için Kongre'den onay almanın zor olması nedeniyle, ABD'nin Pakt'a bağlılığının İsrail'e bir güvenlik garantisi verme baskılarına yol açacağını belirtti. Dulles, Bakan Wilson'a yazdığı mektubunda, gelecekte Pakt'a katılmayı “uygulanabilir ve tavsiye edilebilir” kılacak bir durumun gelişebileceğini, ancak bunun şu an için iyi bir fikir olmadığını ekledi (FRUS, 1955, Belge No: 295).

Esasında muhalif söylemlerin Dulles tarafından gelmesi dikkate değerd. Çünkü Pakt'ın yaratılmasının arkasındaki en önemli figür Sekreter'in kendisiydi. Bağdat Paktı üyeleri, özellikle Türkiye ve Irak, ABD'nin Pakt'a uyma konusundaki isteksizliği karşısında hayal kırıklığına uğradılar. Başbakan Menderes ise Amerikan'ın Misak'ı bir gün

destekleyeceğine inanıyordu ve yönetimde kaldığı süreçte bu düşüncesinden hiç vazgeçmedi. Menderes Hükümeti, bölgede Sovyet tehdidinin giderek büyüdüğünü düşünerek, ABD'nin Bağdat Paktı'na bağlı kalması konusundaki arzu ve ümidini her fırsatta dile getirdi (Bölükbaşıoğlu, 1987: 73).

4.2.2. Süveyş Krizi

Türkiye Başbakanı için ABD Orta Doğu'da tartışılmaz bir güç unsuruydu ve Pakt onsuz başarısız olmaya mahkumdu. Türkiye, ABD'yi Pakt'a katılmaya ikna etmeye çalışırken Orta Doğu'da çok önemli bir olay yaşandı: *Süveyş Krizi patlak verdi*. Bu durum, 26 Temmuz 1956'da ABD'nin Asvan Yüksek Barajı'nın inşasını finanse etmekten çekilmesinin ardından Mısır Başbakanı Nasır tarafından Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinin sonucuydu. Kanalin millileştirilme siyasi hamlesinden sonra, başlıca kanalı kullanan ülkeler tarafından Londra'da iki konferans organize edildi. Türkiye düzenlenen iki konferansa da katılan ülkelere biriydi. Konferans boyunca Türkiye Amerikan görüşünü destekledi. Bu görüş ise "Dulles Planı" olarak adlandırıldı.

Söz konusu plan, Süveyş Kanalı için uluslararası kontrolün şart olduğunu savunuyordu. Bu görüşü destekleyerek Türkiye, Mısır'ın çıkarlarını baltaladı ve ABD'ye olan bağlılığını bir kez daha kanıtladı. Menderes Hükümeti, Mısır'ı Orta Doğu'nun savunma planlamasına katılmaya ikna etmeye çalışmaktan çoktan vazgeçti, çünkü Mısır'ın Türkiye ile ittifak yapmamaya kararlı olduğunu öngördü. Ayrıca Mısır, Sovyetler Birliği'nden silah alıyordu ve Mısır Başbakanı Nasır Orta Doğu'nun liderliği için oynuyordu (Harris, 1972: 63). Bu koşullar altında Türkiye, en büyük müttefiki ABD ile hareket ederken, komşusu Yunanistan, Mısır'ı dış politikalarından uzaklaştırmamak için Konferans'a katılmayı reddetti. Süveyş Kanalı'nın Mısır tarafından millileştirilmesinden üç aydan fazla bir süre sonra İsrail Mısır'a saldırdı, ardından ise İngiltere ve Fransa bu saldırılara katıldı. Öte yandan hem ABD hem de Türkiye işgale siyasi bir yanıt verdi. ABD konuyu ivedilikle BM Güvenlik Konseyi'ne taşıdı ve çatışmayı sona erdirmeye çalıştı.

Türkiye ise böyle bir işgale tepkisini göstermek için İsrail'deki büyükelçisini geri çekti. Ancak İsrail-Türkiye ilişkilerini tamamen riske atmadı. İngiliz-Fransız müdahalesi, durumu yerel bir Orta Doğu çatışmasından Batı'nın Mısır'a yönelik bir saldırısına dönüştürdü ve Fransa ile İngiltere'nin bölgedeki konumunu daha da zayıflattı. Bu durum Menderes Hükümeti tarafından iyi bir siyasi atılım fırsatı olarak değerlendirildi.

Türkiye, Batı ve ABD adına Orta Doğu’da lider bir rol oynayabilirdi. ABD ise Bağdat Paktı’na bağlı kalmayı düşünmeye başladı. Böylece Türkiye’nin Orta Doğu’daki rolü değişmeye başladı. Mısır tarafından millileştirilen Süveyş Kanalı’nın hamlesinin hemen ardından Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri’ni Pakt’a katılmaya ikna etmeye yönelik siyasi politikasını arttırdı. Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye Büyükelçisi, Dışişleri Müsteşarı Herbert Clark Hoover’a bir mektup göndererek Türkiye’nin ekonomik sorunlarına yardım istedi. Özellikle, döviz ve mali sorunların çözülmesini talep etti. Ayrıca bu talep üzerinden Nasır’ın son manevrası vurgulanarak, Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye ile iş birliği yapmasının önemi ifade edildi. Nitekim Nasır’ın bu hamlesi Amerika Birleşik Devletleri’ne hem dolar hem de bölgedeki insan desteğinin zararı olarak dönecekti (FRUS, 1950, Belge No: 17).

Büyükelçi, ABD’nin Bağdat Paktı’na hızlı ve tam bağlılığının Orta Doğu durumu üzerinde tonik bir etki yaratacağını ve “Sovyetler karşısında daha sıkı bir duruş sergileyen Ay’ab ülkelerinin sırtını gereceğini” düşünüyordu (FRUS, 1950, Belge No: 79-80). Genelkurmay Başkanları ayrıca, Orta Doğu’daki öngörülebilir gelişmeler ışığında Kasım 1956’da ABD’yi Bağdat Paktı’na katılmaya çağırdı. JCS, bu koşullar altında İsrail’in şu anda ABD’nin Pakt’a bağlılığını kabul edebileceğini, ABD’nin Orta Doğu’daki siyasi ve askeri durumlar üzerinde nüfuzunu kullanmak için en büyük fırsatı sunacağını ve sonuç olarak İsrail’e avantaj sağlayacağını savundu (Erkin, 1986: 147).

Böylece İsrail, Bağdat Paktı’na Amerika Birleşik Devletleri’nin bağlılığının önünde büyük bir engel teşkil etmiyordu. 9 Kasım 1956’da Menderes, Bağdat Paktı ile NATO arasında bir bağ kurmak amacıyla Paris’teki NATO toplantısına gitti. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri, NATO ve Bağdat Paktı arasında bir ittifak kurulmasından ve ardıllı bir örgüt olarak anılmasından yana değildi. Ancak “kuzeydeki devletlerin (Türkiye, Irak, İran ve Pakistan) toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına yönelik herhangi bir tehdidin ABD tarafından görüleceğini” ilan etti (Bağcı, 2001: 37). Böyle bir açıklama Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanırsa da Türkiye’nin gerçek rahatlaması *Eisenhower Doktrini* ile geldi.

4.3. Eisenhower Doktrini

1957 yılında Başkan Dwight Eisenhower ve Dışişleri Bakanı J. F. Dulles, yeni bir Amerikan politikası için desteklerini istemek üzere Orta Doğu’da her iki partinin liderleriyle bir araya geldiler. Orta Doğu’da nüfuz kazanmak ve Süveyş Krizi’nin bölgede SSCB’nin yayılma alanını hızlandırma tehditinden sonra, Başkan Eisenhower, Sovyetler Birliği’ne Amerika Birleşik Devletleri’nin bölgede varlığını sürdürmeye kararlı olduklarını açıkça belirtmesi gerektiğini hissetti (Soysal, 1997: 97). 5 Ocak’ta, Ortak Oturumda toplanan Kongre öncesi bir konuşma yaptı ve şunları söyledi:

“Mevcut durumdaki zayıflık ve Uluslararası Komünizmin artan tehlikesi, beni Birleşik Devletler politikasının şimdi Kongre ve Yürütmenin ortak eyleminde ifade bulması gerektiğine ikna etti... Önerdiğim eylem, her şeyden önce, ABD’ye, ulusal bağımsızlığın korunmasına adanmış ekonomik gücün geliştirilmesinde Orta Doğu’nun herhangi bir ulus veya uluslar grubuyla iş birliği yapma ve yardım etme yetkisi vermektir” (Ahmad, 1994: 477).

Bahsi geçen karar, 9 Mart 1957’de yasalaştı. Bu duruma Türkiye bölgedeki tüm ülkelerden daha çok memnun oldu. Başbakan Menderes, *Associated Press*’e yaptığı konuşmada, Doktrinin Orta Doğu’da siyasi istikrarın tesisi yolunda önemli bir adım olduğunu ve büyük fayda sağlayacağına inandığını açıkladı (Soysal, 1997: 101). Büyükelçi James P. Richards, Eisenhower’ın Orta Doğu’daki Doktrini’ni açıklamasının ardından Türkiye’ye geldi ve Menderes ile görüştü. Şunları beyan eden ortak bir bildiri yayınladılar:

“İki hükümet, Eisenhower Doktrini’nin amaçlarını gerçekleştirmek için yakın iş birliği içinde çalışmak konusunda anlaştılar. Böylece Türk Hükümeti, ABD’nin yapacağı yardımı kabul etti. Her iki devlet de uluslararası komünizmi ulusların bağımsızlığına ve dünya barış ve güvenliğine yönelik bir tehdit olarak görmektedir. Bu tehdide karşı BM Antlaşması’na uygun olarak önlemler almak için birlikte hareket etmeye karar verdiler” (Sander, 1979: 74; Ahmad, 1994: 476).

Oral Sander, Türkiye’nin Doktrini desteklemesindeki amacının, ABD’nin Orta Doğu’ya daha fazla bağlılığını sağlamak ve Washington’dan Bağdat Paktı’na en azından askeri ve ekonomik olarak daha fazla destek almak olduğunu savundu (Sander, 1979: 74). Ayrıca Menderes hükümeti, komünizm tehdidi karşısında Türkiye’nin önemini artırmayı ve ABD’den daha fazla yardım almayı hedefledi (Arcayürek, 1987: 376).

1957 yılına gelindiğinde, Amerikan yardımına rağmen askeri harcamalar Türk ekonomisine yük olmaya devam ettiğinden, Türkiye ekonomik yardıma ihtiyaç duyuyordu. Nitekim enflasyon oranları ve ticaret açığı bu dönemde ana ekonomik sorunlardı. Bu nedenle Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'ne birkaç defa 300 milyon dolarlık yardım için başvuruda bulundu. Fakat Washington, Türkiye'nin talebini reddetti. Eisenhower Doktrini'nden sonra ise Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı ekonomik yardım bir ölçüde arttı ve Amerikan-Türk ilişkileri yeni bir aşamaya girdi.

Eisenhower Doktrini esasında Türk hükümeti için Truman Doktrini ile başlayan askeri ve Marshall ekonomik yardımın diğer Orta Doğu ülkelerine genişlemesi anlamına geliyordu (Bağcı, 2001: 23). Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu'ya yaklaşması ve dış politikasında yeni bir politika belirlemesi Türkiye'nin bölgedeki önemini daha da artıracaktı. Fransa ve İngiltere'nin Orta Doğu'da yeni Amerikan politikasının bir parçası olmak istemeyeceği gerçeği, Türkiye'nin lehine ilerleyecek ve Türk-Amerikan ittifakını daha da sağlamlaştıracaktı (Dora, 1963: 30).

Suriye Krizi ise Türk-Amerikan ilişkilerini güçlendiren bir diğer önemli olaydı. Mısır ve Suudi Arabistan'ın yanı sıra Türkiye, Irak ve ABD'nin Orta Doğu politikasını eleştiren ve Sovyetler Birliği ile iyi ilişkileri olan bir diğer ülke Suriye oldu. 1957 Eylül ayından itibaren Türkiye-Suriye siyasi ilişkileri geriledi ve kötüleşti. Bu durumun sebebi ise Suriye Hükümeti'nin SSCB'ye yakın politikalar gütmesi ve Sovyet yanlısı olmasıydı. Nitekim Suriye'nin bu politikaları Türkiye karşıtı bir politikayı da beraberinde getirdi. ABD ve Türkiye, Suriye Hükümeti'nin bu tutumlarından memnun değildi. Aslında Türkiye-Suriye arasındaki siyasi gerginlik 1956 yılında başlamıştı.

ABD Savunma Bakanı Kasım 1956'da "Ruslar son zamanlarda Suriye'de bazı kaleler oluşturmaya ve bu şekilde Türkiye'ye karşı tehlikeli bir tehdit oluşturmaya çalışıyor" dedi. Suriyelilerden gelebilecek olası tehditler:

"Ruslar uzun vadeli bir plan kuruyor(lar)... Mısır'a katılabilirler ve Türkiye'yi Doğu'dan, Batı'dan ve Güney'den kuşatabilirler ki savaş durumunda Türkiye'ye karşı savaşabilecekleri iyi bir konumda olsunlar. Trakya ve Suriye üzerinden bir kısaç hareketi yürütebilirlerdi. Türkler güçlü oldukları ve Türk Boğazlarını tutabildikleri sürece, Sovyetlerin başarabileceğini düşünmüyorlardı... Sovyetlerin asıl amacı Akdeniz'e inmek ve müttefik iletişim hatlarına karşı harekete geçmekti. Sovyetlerin şu andaki

eylemi ise bir Güney sınırı oluşturarak, NATO tarafından değerlendirilmesini gerektirecekti” (FRUS, 1956, Belge No: 698).

1957 yazına gelindiğinde, sol partinin Suriye’deki seçimlerdeki başarısı sonucunda Türkiye’nin Suriye’deki gelişmelere ilişkin endişeleri arttı. Türk gazetesi olan *Ulus*’ta bir Türk yazar, Moskova’nın Suriye’yi uydusu yapmaya çalıştığını ifade etti. Bu haberdan sonra SSCB Türkiye’nin Suriye ile savaş hazırlığında olduğu iddiasında bulundu ve Suriye savaşa hazırlanır ise bu durumun suçlusunun Türkiye olduğunu da ekledi. Ayrıca Suriye bir savaşa girerse SSCB duyarsız kalamayacağını da belirtti. ABD, yukarıdaki belgede de gördüğümüz gibi, Suriye’nin Sovyetler Birliği ile yakınlaşmasının ve Türkiye ile Suriye arasındaki gerginliğin 1956’nın sonlarından beri farkındaydı. Ancak Amerika’nın Türkiye’ye desteği Ekim 1957’de Sputnik’in gerilimi artıran Sovyet başarısının hemen ardından Eylül 1957’de geldi.

Ağustos 1957’nin sonlarına doğru ABD, Dışişleri ve Orta Doğu Müsteşar Yardımcısı Loy W. Henderson’ı bölgedeki durumu incelemesi ve Washington’a bir rapor vermesi için Orta Doğu’ya gönderdi. Ayrıca Henderson raporunda, Suriye’nin Arap devletlerine darbe yapmak için propaganda faaliyetleri yürütmek adına Sovyetler’den yardım aldığını ifade etti. Böylece ABD, Suriye’nin Orta Doğu’daki maceralı hareketlerini engellemek için 5 Eylül 1957’den itibaren Irak, Ürdün ve Lübnan’a ekonomik yardım sağlamaya başladı. (Sander, 1979: 160). Orta Doğu’da yaşanan gelişmeler ve Sovyetlerin saldırı tutumu ABD’nin olumsuz bir durumda Türkiye’nin yanında silahlı yardım vererek yer alacağını bildirdi (FRUS, 1957, Belge No: 735).

SSCB, “Sputnik” isimli dünyanın ilk uydusunu 4 Ekim 1957 tarihinde uzaya fırlattı. Eisenhower’ın sözleriyle, “Ruslar artık geri sayılamazdı” ve hatta ABD’yi muhteşem bir bilim yarışında “yendiler” (Eisenhower, 1965: 203). Sputnik’in başarısından sonra ABD’nin Türkiye’ye desteği arttı. 8 Ekim 1957 tarihinde Amerikan James Reston, Hruşçev ile bir röportaj yaptı. Reston, Hruşçev’in ideolojik dava arkadaşlarından biriydi. Bu röportajda Hruşçev, Amerikan Birleşik Devletleri’nin bilinçli bir politika ile Suriye’de savaş çıkarmaya uğraştığını ifade etti. Ayrıca Loy Henderson’a bu yönde özel talimatlar verildiğini ve Arap devletleriyle iş birliğini sağlayamayan ABD’nin şimdi bir çaba içinde olduğunu belirtti (Eisenhower, 1965: 203). Öte yandan Hruşçev, Suriye ile Türkiye arasında savaş çıkar ise Türklerin bir gün dahi direnemeyeceğini söyledi (Bağcı, 2001: 94).

Röportajın yayınından sonra Dulles bir basın toplantısı düzenlendi. Dulles, Türkiye'nin bağımsız bir ülke olduğunu ve kendi iç ve dış politikalarını da kendini oluşturduğunu ifade etti. Diğer taraftan, Türkiye ile ABD'nin güçlü bir siyasi ittifakı olduğunu da vurguladı. Nitekim SSCB'yi saldırgan tutum ve iddialarına karşı uyardı. Gerekğinde ABD'nin Türkiye tarafında yer almaktan çekinmeyeceğini de söyledi.

“Sovyetler Birliği tarafından Türkiye'ye bir saldırı olursa, bu durum Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye saldırmak için ayrıcalıklı bir sığınak olduğu ABD tarafından tamamen savunma amaçlı bir operasyon anlamına gelmez” (Eisenhower, 1965: 203).

Dulles'ın açıklaması ile Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'ye bağlılığını kanıtladı. Ayrıca Orta Doğu'da SSCB'nin politik olarak yer alma çabalarına karşın da bir gövde gösterisinde bulundu.

Suriye Krizi 1957'nin Kasım ayında yatıştı. Bunun üzerine Türk hükümeti askeri birliklerini güney sınırından çekme kararı aldı. Şubat 1958'de Suriye ve Mısır Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra kriz tamamen sona erdi. Mısır dış politikada SSCB'nin tarafında değildi. Bu nedenle Mısır'ın bu tutumunu Türkiye'de Amerika Birleşik Devletleri de memnuniyetle karşıladı (Sander, 1979: 165). Fakat biten krizlere rağmen Türkiye'nin istediği gibi Amerika Birleşik Devletleri Bağdat Paketi'na üye olmadı. Öte yandan Orta Doğu'da yaşanan gelişmelerin yanında Amerika'nın Türkiye tarafında durması ve açıklamaları mevcut pakta katılımı arttırdı.

Ocak 1958'de Ankara'da Bağdat Paketi toplantısı düzenlendi ve Dulles bu toplantıya gözlemci olarak katıldı. Bağdat Paketi üyelerinin, SSCB'nin bir saldırısı durumunda ABD tarafından sorgusuz sualsiz savunulacağını ve ABD'nin Bağdat Paketi'na böyle bir bağlılığının Paket'a fiilen üyelik olarak görüldüğünü belirtti (Kürkçüoğlu, 1972: 117). Ayrıca Suriye krizi Türk-Amerikan ilişkilerinin lehine işledi. Türkiye'ye ABD tarafından yapılan ekonomik yardımlar artırıldı ve ittifak güçlendi.

1955-1960 yılları arasında Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkilerine dair bir diğer önemli gelişme Irak'ta gerçekleşen darbe oldu. Ardından is 15 Temmuz 1958'de Lübnan'a Amerikan müdahalesi yeni bir Türk-Amerikan ittifakını gerçekleştirdi. Bu gelişmelerin ardından iki ülke arasında *Türk-Amerikan İkili Anlaşması* 5 Mart 1959'da imzalandı. Sırası ile ele almak gerekirse 14 Temmuz 1958'de Irak'ta askeri bir darbe gerçekleşti. Bu darbe sırasında Bağdat Paketi'nin Ankara'da toplantısı vardı. Irak heyeti

mevcut pakt toplantısına geç kaldı. Geç kalan Irak heyetini bekleyen Bağdat Paktı üyeleri, sabah saatlerinde Irak'ta darbe haberiyle şok oldu. Orta Doğu'da sıkıntılı bir dönem daha başladı. Söz konusu darbe sırasında hem Irak Başbakanı hem de kralı öldürüldü. Yaşanan gelişmelerin ardından paktın üyeleri darbeyi kınadı.

Orta Doğu yaşanan son gelişmelerden ve Pakt'ın geleceğinden Türkiye kadar Amerika Birleşik Devletleri de endişeliydi. Pakt üyeleri darbe haberinin ulaşmasının ardından Ankara'daki toplantıya devam etti. Bu toplantı da Menderes, devrimcilere ve darbecilere karşı tedbirler almanın önemini vurguladı. Ancak İran ve Pakistan, Irak'taki gelişmelerde iç içe geçmeye karşıydı. Türk hükümeti ise Türkiye'nin gerekli adımları atmaktan geri durmayacağını ilan etti. Nitekim Menderes hem Cumhurbaşkanı Bayar'ın hem de Dışişleri Bakanı Zorlu'nun uyarılarına rağmen bölgeye asker göndermekte son derece kararlıydı. Fakat Türkiye'nin böyle bir karar alması üyesi olduğu NATO'yu da ilgilendirmekteydi ve NATO üyeleri Menderes'in bu tutumunu desteklemediği gibi Başbakanın asker göndermesini engellediler (Bağlum, 1991: 222). Öte yandan gerçekleşen darbe sonrasında kurulan yeni hükümet yetkilileri Batı ile iş birliklerini ve politikalarını sürdüreceklerini ifade etti.

Irak devrimi, Menderes Hükümeti ile muhalefet partisi arasındaki dış politika konusundaki ilk anlaşmazlığa işaret ediyordu: Hükümet, devrimcilerin Orta Doğu'da barış ve istikrarın bir unsuru olan Bağdat Paktı'nı bozmayı amaçladığına inanıyordu. Ana muhalefet ise bu darbeyi Irak iç siyasetindeki baskıcı rejime bağlıyordu. Türk iç işlerinde bu ikili tartışma devam ederken Bağdat'ta kurulan yeni rejimin güçlenmesinin ardından Türkiye, Irak hükümetini tanıdı (Gönlübol, 1974: 325).

1955-1960 yılları arasında yaşanan son önemli gelişme, 15 Temmuz 1958'de Amerika'nın Lübnan'a müdahalesi oldu. 15 Temmuz'da Başkan Eisenhower, Lübnan'da devrimci bir darbe olmasından korkan Lübnan lideri Camille Chamoun'un talebi üzerine ABD'nin Lübnan'a müdahale ettiğini açıkladı. Menderes, Türkiye adına Amerikan'ın bu müdahalesini destekledi. Bununla beraber, bölgedeki Amerikan birliklerine yardım amaçlı Adana'daki *İncirlik* üssünü açtı. Türk iç işlerinde hükümet ve ana muhalefet arasındaki gerginlik arttı. İncirlik hava üssünün kullanıma açılmasına en büyük tepki CHP'den geldi. Ardından ise basının eleştirileri Türk kamuoyunu tetikledi.

CHP'nin ilk eleştirisi, Türk egemenlik haklarının ihlali olarak, askerlerin Türkiye yerine ABD'nin yetkilendirmesiyle gönderildiği yönündeydi. İkinci eleştiri, muhalefet partisi ABD'nin hava üssünü NATO iş birliği sınırlarının ötesinde ve kendi amaçları için kullandığını söyledi. Türk basınının eleştirisi ise bölgeye girerek haber yapamama yönündeydi. Çünkü hava üssünde sıkı güvenlik kontrolleri vardı ve U-2 üssü'yü. Ancak Avrupalı gazeteciler, Avrupa'dan gelen birliklerle birlikte üsse girebildi (Gönlübol, 1974: 166).

ABD'nin Lübnan müdahalesini 1958 yılında bölgenin önemli güçlerinden Türkiye'nin desteklemesine rağmen, 1960'lı yıllarda ABD daha Arap ülkeleri odaklı bir politikayı tercih etti. Bu durum Türkiye için yeni dış politika sorunlarını beraberinde getirecekti. Aslında Irak'ta bir darbenin gerçekleşmesi Amerikan'ın bölgeyi daha iyi anlamasına ve tanımasına yol açtı. Böylece Orta Doğu'nun kuzey ülkelerinin ne denli bölgesel bir öneme sahip olduğunu fark etti. Nitekim Türkiye tarihsel ve bölgesel geçmişinden dolayı bu önemin farkında olduğu için Bağdat Paketi'ni kurmuştu. ABD ise Türk hükümeti ile bölgenin derinliklerine indi. Böylece Washington mevcut paktın üyeleri ile bağlarını güçlendirme kararı aldı.

Washington'un bu politika incelemesinin sonucu Türkiye, İran ve Pakistan ile ikili anlaşmaların imzalanması oldu ve 5 Mart 1959'da Türk-Amerikan İkili Anlaşması imzalandı. 9 Mayıs 1960'ta ise TBMM mevcut anlaşmayı onayladı. Amerikan-Türk ilişkilerinde önemli bir dönem, 27 Mayıs 1960'ta Türkiye'de gerçekleşen darbe ile sona erdi. Özellikle Türkiye tarafından büyük beklentilerle başlayan 1953-1960 arası dönem, Amerikan-Türk ilişkileri açısından pek tatmin edici ve sevindirici olmadı. Amerika'nın 1950'ler boyunca Orta Doğu meselelerine katı bir şekilde müdahil olma konusundaki tereddüdü ve Lübnan müdahalesindeki tek taraflı tutumu nedeniyle ilişkiler bozuldu.

4.3.1. Türkiye-ABD Müttefikliğinde Son Durum

NATO'ya katılımın bir sonucu olarak, Türk silahlı kuvvetleri NATO savunma yapılarıyla bütünleşti ve Türkiye'deki Amerikan askeri varlığı 1950'lerde çok hızlı gelişti. Buna göre, "Türkiye'nin kara kuvvetlerinin dörtte üçü, Güney Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanlığı (CINCSOUTH/ Commander-in-Chief, Allied Forces Southern Europe) altında NATO amaçları için, hava kuvvetleri ve donanması ise NATO'nun Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı'na (SACEUR) tahsis edildi" (Hale, 2000: 123).

NATO stratejisine göre, Türk askeri kuvvetlerinin Sovyet sınırına yakın mevcudiyeti, Sovyetler Birliği'nin batı sınırında konuşlanmış kuvvetlerinin önemli bir miktarını Türkiye sınırını savunmak için hareket ettirmesine neden olacak ve böylece Sovyet kuvvetlerinin sayısını azaltacaktı. Batı Avrupa'ya saldırmak için mevcut olabilir. İkili ve gizli anlaşmalar uyarınca, Türkiye'de 25 ABD-NATO üssü ve tesisi inşa edildi; en önemlisi İncirlik'teki (Adana) "NATO Stratejik Hava Kuvvetleri Komutanlığına bağlı, NATO'ya devredilecek" bir hava üssü. Çiğli (İzmir) Hava Üssü ve Karamürsel (Kocaeli), Trabzon, Belbaşı (Ankara), Pirinçlik (Diyarbakır), Sinop ve Samsun'daki istihbarat toplama tesisleri gibi diğer üslerle kriz halinde Amerikan kontrolüydü (Gönlübol, 1971: 25). Ayrıca, "İskenderun (Hatay) ve Yumurtalık'ta (Adana) deniz tesisleri ve depolama tesisleri kuruldu" (Hale, 2000: 123).

Türkiye, 1957'de varılan bir anlaşmayla ve 1960'ların sonunda "nükleer silahlı ABD saldırı uçaklarına" ev sahipliği yaptı. Türkiye topraklarındaki ABD askeri personeli ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin sayısı 24.000'e ulaştı (Hale, 2000: 123). Türkiye bu üslerin inşası için 32 milyon metrekare arazi tahsis etti (Gönlübol, 1971: 24).

Harris'e göre, personeldeki bu hızlı artış, Amerika'nın Türkiye'ye olan ilgisinin değiştiğinin kanıtıydı. Başlangıçta Washington, Türkiye'nin savunmasını ve bölgedeki Sovyet genişlemesinin engellenmesini ana endişeleri olarak görüyordu. Kısa süre sonra Amerikalılar, Türkiye'yi Sovyetler Birliği içinde istihbarat toplama operasyonları için bir üs olarak kullanmanın faydalarını giderek daha fazla fark etmeye başladılar. (Harris, 1972: 56).

Bu durum nihayetinde egemenlik meselesini ön plana çıkardı (Criss, 2002: 472-484). Ancak bu noktada ABD ile amaç ve çıkarların müşterek olduğu algısı, Türkiye'nin bu meseleyi geri plana atmasına ve "Amerikan eylemine çok az kısıtlama getirmesine" neden oldu (Criss, 2002: 473). Sonuç olarak, "Amerikalılar tarafından Türkiye'den fırlatılan meteorolojik balonların casusluk amacıyla kullanıldığına dair Şubat 1956'daki Sovyet iddiaları, herhangi bir önemli Türk tepkisini tetiklemedi" (Gönlübol, 1971: 57).

Türkiye, Sovyet üzerindeki U-2 keşif uçuşları programında ABD ile iş birliği yaptı:

"Bu faaliyet, ancak dört yıllık sorunsuz bir operasyondan sonra, Türkiye'deki İncirlik Hava Üssü'nden havalanan bir U-2 uçağının 1 Mayıs 1960'ta Sovyetler Birliği'nde zorla yere indirilmesiyle kamuoyunda tartışılacaktı" (Harris, 1972: 57).

Sovyetler Birliği'nin keşif uçağının düşürüldüğünü kamuoyuna açıklamasının ardından, "Türkiye'nin Sovyet hava sahasını ihlal etme konusundaki itaatini içeren büyük bir diplomatik skandal yaşandı". Türk basını meseleye sanki Türkiye hiç karışmamış gibi davrandı ve Türk hükümeti de kabul etti (Criss, 2002: 473). 8 Mayıs 1960'ta Türkiye, topraklarından keşif uçuşlarına izin vermediğini ve Türkiye'nin "deldiğini" duyurdu. Hava sahası dışındaki uçuşlardan sorumlu değildir. Bunun anlamı, Türk Genelkurmay Başkanlığı'nın üst kademelerinin muhtemelen bilmesine rağmen, Türk hükümetinin bu tür uçuşlardan haberi olmadığıydı (Criss, 2002: 473).

Bu arada, Amerikan askeri yardımı, teçhizatı ve eğitimi, Türkiye'nin silahlı kuvvetlerini modernleştirmesine ve gücünü artırmasına olanak sağladı. "1948 ve 1964 yılları arasında Türkiye'ye yapılan toplam ABD askeri yardımı 2.271 milyon doları ayrıca teçhizatın teslimatı için 328 milyon doları buldu" (Hale, 2000: 123).

Sonuç olarak, NATO üyeliği 1950'lerde Türkler için memnuniyet verici bir gelişmeydi; bu askeri yardım olmaksızın Türkiye'nin yüksek büyüme oranlarına ulaşması ve aynı zamanda bir Sovyet saldırısını caydırması çok zor olacaktı. Ancak, Türkiye ABD için vazgeçilmez bir müttefik olduğundan, bu durum tek taraflı bir siyasi ilişki değildi. Ayrıca, Amerika'nın Ankara Büyükelçisi George McGhee'ne göre, "Türkiye'de harcanan her bir dolar karşılığında Amerika üç dolar değerinde güvenlik tasarrufu sağladı" (McGhee, 1954: 617-630).

Türk-Amerikan ordusunun belirli yönleriyle ilgili ikili anlaşmalar Türkiye'de varlık gösteren "ABD" gibi kuvvet konuşlandırmaları, ABD kuvvetlerinin askeri tatbikatları, ABD kuvvetlerinin hukuki ve idari statüsü, istihbarat faaliyetleri, ABD kuvvetleri için harekât planları ve müşterek kuvvet komutanlıkları için harekât planları" iki ülke arasında imzalandı (Uslu, 2003: 70-71). Bu anlaşmaların bir kısmı TBMM tarafından açık onaylanıp yayınlanmış, bir kısmı ise Türkiye'de silah sistemlerinin konuşlandırılması ve ABD personelinin bir örgütün faaliyetlerini yürütme hakkı gibi konularda "gizli nota alışverişi ve yürütme anlaşmaları" niteliğindeydi (Harris, 1972: 54). Bu gizli anlaşmalar, Türkiye'nin topraklarındaki Amerikan askeri varlığı üzerinde etkin kontrol uygulamasını zorlaştırıyordu.

4.3.2. Türkiye-ABD Ekonomik Bağıları ve Türk İç Politikasında Son Durum

Daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını finanse etmek için Amerikan ekonomik ve askeri yardımına ihtiyacı vardı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ulusal çıkarları için Türkiye ile yakın ilişkilere ihtiyacı mevcuttu. Böylece yeni bir ekonomik yardım desteği oluşturulmalıydı ve bu durum ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımı biraz daha arttırması ile sonuçlandı. Bu nedenle Türkiye, ABD'den sürekli olarak ekonomik yardım istedi. Ancak en başından beri, Türkiye fiilen aldığı yardımın miktarı ve bu yardıma bağlanan girişimler karşısında hayal kırıklığına uğradı. Dolayısıyla, bu anlamda ekonomik alanda iş birliği, 1950'lerde Türk-Amerikan ilişkilerinin çetrefilli bir yönü haline gelecekti.

Amerikalı gözlemci Ferenc Vali'ye göre, "ABD hükümetinin ve Kongre'nin Amerikan vergi mükelleflerinin parasının gerektiği gibi kullanılması konusunda endişeli olması anlaşılır bir şeydi" (Vali, 1971: 331).

ABD ekonomik yardımına bağlı ipler Türkler tarafından eleştirildi (1950'lerin ortasındaki istikrar fonu tartışması sırasında, ABD, Türkiye'nin mali sorunlarını çözmek için Amerikalılardan istediği 300 milyon doları, DP hükümeti gerekli ekonomik kemer sıkma önlemleri hususunda söz vermedikçe vermeyi reddetti. Amerika Türk ekonomisini kontrol etme politikası olarak değil, Türkiye'nin yardıma bağımlılığının gerekli eşlikçileri olarak görüyordu) (Vali, 1971: 331).

Esasında ABD, Türkiye'ye ekonomik yardım sağlama politikasından ve dış politikası için bu yardıma zorunda olmaktan pek de memnun değildi. Fakat Amerika'nın niyeti Türkiye'nin (ve diğer yardım alan ülkelerin) güçlü ekonomiye sahip olmasını; optimum sonuçların elde edilmesini ve kendi bölgesel alanlarında güçlü ittifakları ile siyasi çıkarlarıydı (Vali, 1971: 331). Öte yandan Türk siyaseti ise Amerika'nın Türkiye'nin iç işlerine karışmasının önkoşulu olarak yardım paketlerini değerlendirdiyordu. Türkiye'nin ABD'den istediği miktarda ekonomik yardım alamamasın ardından ise çeşitli Amerikan kaynakları Türk-Amerikan ilişkilerinde değişimin başladığı tarih olarak 1954 yılını belirlediler. Türkiye'de hafif bir hayal kırıklığı hissinin ötesine geçen bir etkisinin olduğunu ve Türkiye'nin ABD'ye karşı tavrında kesinlikle hiçbir değişikliğe yol açmadığını söylemek oldukça zordur (Taştan, 1978: 8).

DP hükümeti 1954 ile 1958 yılları arasında Türk ekonomisini istikrara kavuşturmak için ABD'ye 300 milyon dolarlık bir fon için sürekli baskı yaptı, ancak Amerikalı yetkililer, Demokrat Parti hükümetinin popülist değil rasyonel ekonomi politikaları uygulama konusundaki isteksizliği nedeniyle talebi reddetti. Bu bağlamda ABD, Türk hükümetine yatırımları kısıması, tarım sübvansiyonlarını düşürmesi, vergi oranlarını artırması ve Türk lirasının değerini önemli ölçüde düşürmesi çağrısında bulundu. Ancak bu Amerikan talebi daha yavaş ekonomik büyüme anlamına gelecekti ve bu nedenle Menderes, diğer tüm alternatifleri tüketene kadar bu önlemleri almaya isteksiz kaldı (Harris, 1972: 74).

Harris'e göre neredeyse dört yıl boyunca Türk ve Amerikan hükümetleri, sahnenin bu konudaki savaşını verdiklerini ileri sürmektedir (Harris, 1972: 74-75). Ancak 1958'de Türk ekonomisi mali iflasın eşiğine geldi ve bu da Menderes'i nihayet Amerikan reçetelerini uygulamayı kabul etmeye zorladı. Bu önlemlerin uygulanmasında ona yardımcı olmak için Batı, büyük çoğunluğu Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen 359 milyon dolarlık kredi sağladı. Söz konusu kredi ekonomik krizi biraz daha hafifletti (Harris, 1972: 73).

DP hükümeti, Türkiye'nin Batı için öneminin, ABD'yi, Amerikan yardım misyonunun talep ettiği çizgide bir ekonomi politikası izlemeyi reddetse bile, kapsamlı ekonomik yardım sağlamaya zorlayacağına inanıyordu. Harris bu durumu ise "böyle bir hesaplamanın hiç de abartılı olmadığını" ifade etmektedir. Amerikalılar sürekli olarak Türkiye'ye akılcı ekonomi politikaları izlemesi için baskı yaparken, ABD sonunda Türkiye'yi mali iflastan kurtarmak için ekonomik yardım sağladı (Harris, 1972: 73).

Bu arada, 1958'de Batı yanlısı Irak rejiminin devrilmesinden sonra, Menderes'in, Türkiye'nin içeride komünistlerle tehdit edilmesi durumunda yardım sözü vermesi için ABD'ye başvuracağı iddia ediliyordu. Aynı sıralarda CENTO'nun Orta Doğulu üyeleri, Pakt'a tam üye olarak katılması için ABD'ye baskı yapıyorlardı. Sonuç olarak Washington, örgütün tam üyesi olmadan daha yakın ikili ilişkiler geliştirmek için CENTO'nun Orta Doğulu üyeleriyle ikili müzakerelere başladı. Bunun bir sonucu da 1959'da Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasında İkili İş birliği Anlaşması'nın imzalanmasıydı. Anlaşmaya göre ABD, Türkiye'ye karşı "iç saldırı" durumunda, Türk Hükümeti'ne talebi üzerine yardım etmek için karşılıklı olarak kararlaştırılabilecek

şekilde, silahlı kuvvetlerin kullanılması da dahil olmak üzere uygun önlemleri almayı kabul etti (Harris, 1972: 221-223).

İktidardaki DP ile muhalefetteki CHP arasındaki ilişkilerin bozulmaya başlaması ve DP'nin basına ve muhalefete kısıtlamalar getirmesi nedeniyle Türkiye bağlamında “iç saldırganlık” terimi özel bir anlam kazandı. CHP üyeleri, bu anlaşmanın Amerika'nın DP'nin talebi üzerine muhalefeti bastırma taahhüdünü içermesinden korkuyordu. Fakat, bu aşamada açıkça, İş birliği anlaşmasının neden olduğu tepki, öncelikle DP'ye yönelikti. Bununla beraber Türk devlet insanları esasen Amerikan amaçlarına güvensizdi (Harris, 1972: 70).

1959 yılında Türkiye, ABD ile ikili bir anlaşma imzalayarak, kendi topraklarına nükleer başlık taşıyabilecek on beş orta menzilli Jüpiter balistik füzesi yerleştirmeyi kabul etti. Füzeleler 1962 baharında faaliyete geçti ve çift anahtar sistemine tabi tutuldu. Ancak Amerikan ve Türk hükümetlerinin ortak izni ile kullanılabilirdi. ABD'yi böyle bir eylemde bulunmaya iten şey, “Sputnik”ın 1957'deki Sputnik deneyi ile başlatılan uzun menzilli bir füzenin Sovyetler tarafından geliştirilmesi idi.

Türk karar vericilerin, bir savaş durumunda komşu bir süper güçle sorun yaratma ve potansiyel nükleer hedefi olma riskine ve kitle imha silahları olmasa da Türkiye topraklarında stratejik nükleer füzeleler istemelerinin temel nedenleri Türkiye'nin Sovyet bloğuna karşı caydırıcılığını artırıyor. Amerika'nın müttefiki ile dayanışma gösteriyor ve “ABD'nin Türkiye'ye stratejik bağımlılığını artırma umudunu taşıyordu. ABD'den gelen artan yardım, Türkiye'nin ciddi ekonomik sıkıntılar içinde olduğu bir zamanda gelebilir”. Karşılıklı bağımlılığı teşvik etmek, aynı zamanda olası bir Doğu-Batı yakınlaşmasına karşı bir sigorta gibi görünüyordu (Criss, 2002: 98-103).

27 Mayıs 1960'ta Türk Silahlı Kuvvetleri, ulusal birliği korumak, “kardeş katliamını önlemek” ve siyasi sistemin çökmemesi için Menderes hükümetini devirdi. Darbeciler, bahsi geçen 1959 İkili Anlaşması nedeniyle Amerikan müdahalesinden endişelendiler. Bu nedenle ilk duyuruları, Türkiye'nin dış politika taahhütlerine uyacağını ve NATO ve CENTO üyesi olmaya devam edeceğini iddia etmekte. Amerikalılar, darbenin Türkiye'nin Batı bağlantısına yönelik olmadığı gerçeğinden memnundu ve kısa süre sonra ABD'nin askeri rejimi tanıma ve destekleme konusunda bir düşüncesi olmadığı anlaşıldı.

Türkiye'nin dış politikası konusunda cunta üyeleri arasında büyük bir anlaşmazlık yoktu. ABD ile yakın ittifak ilişkisini sürdürmenin son tahlilde Türkiye'nin yararına olduğuna inandılar. Bu nedenle Sovyetlerin yardım ve tarafsızlık tekliflerini reddettiler. Ayrıca, Türkiye'nin askeri geleneğinden çıkarak, sınır ötesi suiistimalleri önlemek ve Türk yasalarının uygulanmasını sağlamak için ABD personelini geçmişe göre daha katı bir şekilde düzenlemeyi arzu etmelerine rağmen, Washington'un performansından makul ölçüde memnundular. Sonuç olarak ne Türk dış politikasında ne de Türk-Amerikan ilişkilerinde büyük bir değişiklik olmayacak ve iki ülke arasındaki ilişkilerde esaslı değişimin katalizörü ancak 1964 *Kıbrıs Krizinin* ardından gelecekti.

İç cephede, askeri liderler, kapsamlı siyasi haklar ve özgürlükler sağlayan yeni bir anayasanın ilan edilmesi de dahil olmak üzere, rejimi demokratikleştirmek için bir kampanya başlattılar. Bu, nihayetinde Türkiye'nin dış politika yönelimi üzerinde önemli etkileri olacak değişikliklere yol açacaktı. Nitekim sivil hükümet yeniden kuruldu ve Ekim 1961'deki genel seçimlerden sonra İsmet İnönü'nün liderliğinde bir koalisyon hükümeti kuruldu.

SONUÇ

1945 yılı sonrası II. Dünya Savaşı'nın etkileri birçok ittifakı derinden etkilerken Türkiye ve ABD arasında bir ittifakın doğuşuna sebep oldu. Nitekim Soğuk Savaş yılları olarak adlandırdığımız bu dönemde Türkiye-ABD ilişkileri hem siyasi hem de ekonomik bağlarla gelişti. Bu nedenle tezimizin ana kapsam yılları olan 1945-1960 yılları arası Türkiye-ABD ilişkileri için ittifakın başlangıcı değil, etki alanı göz önüne alınmalıdır. Genel olarak araştırmacılar bu dönemi iki ülke için “altın veyahut yıldızlı dönem” olarak atıflandırır. Çünkü söz konusu iki devlet arasında ittifaklar son derece yakın markajda devam etti. Ancak 1960'lar ve 1970'ler Türkiye-ABD ilişkileri için bir dizi anlaşmazlığı ve sorunu beraberinde getirdi. Savaş sonrası dönemde Türkiye ile ABD arasındaki ilk yakınlaşmanın nedenleri, Sovyetler Birliği'nin üs talep ettiği ve ABD'nin güvenlik ve ekonomik çıkarlarının olduğu Türk Boğazları ile Türkiye'nin Batı desteğine olan ihtiyacıydı.

SSCB bu dönemde hem boğazlar meselesinde üs sahibi olmak için hem de Kars-Ardahan'da toprak sahibi olmak için tehditkâr davranıyordu. Bu nedenle Türkiye, güvenliği konusunda son derece endişeliydi ve savaş sonrası ortamda bunu yapabilecek tek güç ABD olduğundan, Sovyetlerin bu iddialarına direnmek için Amerika'nın desteğini aradı. Fakat ABD, SSCB'yi tarihsel olarak tanımıyordu. Türkiye ve ABD arasında bir ittifak oluşması için ABD'nin şahit olması gereken olaylar gerekiyordu. Böylece SSCB'nin Doğu Avrupa'da yarattığı sosyalist darbeler, Orta Avrupa'ya sıçradı. Türkiye'yi toprak ve boğazlar meselesinde tehdit eden SSCB Yunanistan'da iç savaş çıkmasına neden oldu. Nitekim kuzey topraklarında emellerini bir bir işleten SCBB yönünü Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'ya çevirdi. Tüm bu gelişmeler ABD'nin SSCB'nin yayıldığına dair iddiaları gözlemlemesine sebep oldu. Böylece Türk hükümetinin tarihsel olarak tanıdığı SSCB yönetimi hakkında ABD'de bir mutabakata vardı. Tüm bu gelişmelerin ardından, Türk-ABD ilişkileri için önemli bir yere sahip olan Truman Doktrini 12 Mart 1947'de ilan edildi. 1948-1951 yılları arasında yeni bir ekonomik yardım olan Marshall Yardımı gerçekleşti. Bu iki gelişmenin ardından Türkiye-ABD ilişkileri güçlü bir ittifakla yola devam etti. Her gelişme de Türk hükümeti tarafından Amerika'nın Türkiye'ye bağlılığı olarak yorumlansa da 1945'ten önce Amerika'nın Türk çıkarlarına ilgi göstermediği gerçeği Türk siyasi hafızasından silinmeyecekti. Türkler,

SSCB'yi tanıyor, ABD ise yeni dünya düzeninde Türkiye ittifakı ile düşmanını tanıyan bölgenin stratejik gücünün çıkarlarını kendi dış politika hedeflerine uygun şekilde koruyordu.

1947 yılından sonra ABD, Batı politikalarına dahil olmanın sadece Avrupa ülkelerinden geçmeyeceğini ön görerek bölgenin stratejik gücü olan Türkiye'ye savunma yardımları yaptı. Bu yardımlar Türkiye'nin coğrafi konumu ile de doğrudan bağlantılıydı. Nitekim ABD, Türkiye'nin ardından Orta Doğu politikalarına yönelecekti. Böylece bölgedeki geliştirilen savunma planları dış politika önceliğini de belirleyecekti. ABD dış politikasının bir nakış gibi işleyebilmesi için bu büyük ittifakta Türkiye'nin de ona bağlı olması gerekiyordu. 1947-1949 yılları arasında iki ülke arasında bu bağlılık günden güne gelişti. Öyle ki iki ülkenin büyük müteffikliği Türkiye'nin bölgesel liderliğe oynamasına yol açtı. Diğer taraftan Avrupa'daki Sovyet tehdidi de devam ediyordu ve ABD yeni bir gelişmeye imza attı. 1949 yılında Kuzey Atlantik Örgütü'nün (NATO) kurulması bu dönem için en önemli gelişmeydi. Nitekim Türkiye bu örgütün kurulmasının ardından bir parçası olmak istedi. Fakat dönemin başı çeken ülkeleri buna izin vermedi. Akabinde Kore Savaşı patlak verdi. ABD, Türkiye'den askeri güç desteği istedi ve Türkler Kore Savaşı'nda büyük bir zafer elde ettiler. Böylece 3 yıl sonra 1952'de NATO'ya giriş biletlerini de elde ettiler. Fakat Türkiye'nin NATO'ya girişi sanıldığı kadar kolay olmadı. Öncelikle Washington "coğrafi alan"ın dışında kalma nedenini öne sürdü. Fakat stratejik olarak Türkiye'ye duyduğu ihtiyaçtan dolayı daha fazla Türk hükümetinin karşısında durmak istemedi ve diğer ülkeleri de ikna etme çabasına girdi. Bittabi, 1945-1960 yılları arasında ABD-Türkiye ilişkilerinde özellikle siyasi kırılma da NATO önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye nihayet NATO'ya kabul edilmiş olsa da Türkiye ana müttefikini ikna etmeye çalışırken, Amerikan-Türk ilişkileri bir ölçüde zayıfladı. Türkiye'nin Batı savunmasının bir parçası olduğunu gösteren çok önemli bir gelişme olan Şubat 1952'de Türkiye'nin NATO'ya girmesinin ardından; iki ülke arasındaki ilişkiler Türk hükümeti ve kamuoyunun beklediği gibi pek uyumlu değildi. 1953-1960 yılları arasında ABD destekli bölgesel ittifaklara katılan Türkiye, önce Balkan Paktı kapsamında Yunanistan ve Yugoslavya, ardından Bağdat Paktı kapsamında Pakistan, Irak ve İran ile iş birliği yaptı. Böylece ABD Yönetimi, dış politikasında önceliği Orta Doğu'ya verdi. Bu noktada bir kilit unsura ihtiyaç duyuyordu ve bu unsuru Türkiye'den başka bir ülke taşıyamazdı.

Orta Doğu için kuzeyin kilit anahtarı olmak Türkiye için önemliydi. Çünkü Türkiye, ABD gibi büyük bir müteffikini kaybetmek istemiyordu. Bu atılım ile iki ülke arasındaki müteffikin daha da pekişeceğine inanıyordu. Böylece SSCB tehditine karşı ABD, Türkiye'nin yanında olacaktı. Ayrıca hem askeri hem de ekonomik yardımların artması Türk hükümetinin iç politikasında son derece önemli bir yere sahipti. Diğer taraftan ABD; Orta Doğu politikalarında aktif bir rol üstlenmek istemiyordu. Özellikle savunma politikalarda son derece çekingendi ve bu yük Türk hükümetinin üzerine bırakılmıştı. Söz konusu durum iki ülke arasındaki ilişkilerin zedelenmesine yol açtı. ABD'nin Orta Doğu politikalarında yer alması İsrail ile ilişkili politikalarında tezatlık oluşturmuyordu. Bu durum ABD'yi çekingen kılarken, Türkiye'yi tek başına hissettiriyordu. Çünkü Türkiye'nin buradaki kilit rolü ABD tarafından belirlenmişti ama ABD görünür bir rol üstlenmiyordu.

Diğer taraftan 5 Ocak 1957 yılında Eisenhower Doktrini ilan edildi. Böylece Orta Doğu politikalarında hayal kırıklığı yaşayan Türkiye'nin yeni bir umut ışığı oluştu. ABD, Türkiye'yi bu yılın sonlarında yaşanan SSCB-Suriye tehditine karşı destekledi. Türkiye ABD ile olan müteffikliğinin yeniden güçlü bağlara sahip olduğunu anladı. Böylece Lübnan Krizi'nde Türkiye tarafından desteklenen Amerikan birliklerinin İncirlik Hava Üssü'nü kullanmasına izin verdi. Daha sonra Lübnan müdahalesi sırasında Amerikalıların İncirlik'i kullanması, 1960'lı ve 1970'li yıllarda Amerikan-Türk ilişkilerinin bozulmasıyla oldukça eleştirildi. Türkiye, Amerikan-Türk ittifakından en çok yararlananın her zaman ABD olduğunu iddia edecekti. 1959 yılının mart ayında iki ülke arasında ikili anlaşma imzalandı. Böylece söz konusu müttefiklik 1960'a kadar dengeli bir şekilde devam etti.

1945-1960 yılları arası Türkiye ve ABD için birbirini tanıma ve anlama süreciden oluşuyordu. Her iki ülkeninde dış politikada siyasi çıkarları için birbirlerine ihtiyaçları vardı. İttifakları ise 1960 sonrasına göre daha istikrarlı bir çizgideydi. 1950'li yıllarda bir müttefikten öte, belki de bir "dost" olarak, çıkar, kaygı ve algı farklılıklarından kaynaklanan anlaşmazlıklar ve sorunlar, Türkiye'yi dostu tarafından ihanete uğramış gibi hissettirdi. Yüzeyde yakın müttefik ve dost olsalar da ittifaklarından ciddi anlaşmazlıklar asla eksik olmadı ve sonraki sorunların temelini oluşturdu.

Bu nedenle, 1960'lı ve 1970'li yıllarda daha görünür hale gelen iki ülke arasındaki sorunların kökenlerini, ancak Amerikan-Türk ilişkilerinin “altın çağı” olarak nitelendirilebilecek olan 1945-1960 yılları arasında aramak durumundayız.

KAYNAKÇA

- Acheson, D. (1969). *Present at the Creation: My Years in the State Department*. New York: W. W. Norton & Company.
- Ahmad, F. (1994). *Demokrasi Sürecinde Türkiye*. Istanbul: Hil.
- Ahmad, F. (2002). *The Making of Modern Turkey*. London: Routledge.
- Akyüz, Y. (1973). *Money and Inflation in Turkey, 1950-1968*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Applebaum, A. (2012). *Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe, 1944-1956*. New York: Doubleday.
- Arcayürek, C. (1987). *Şeytan Üçgeninde Türkiye*. Ankara: Bilgi.
- Ari, O. ve A. Kiran. (2011). “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”. *Ekev Akademi Dergisi*, 15(46), 49-64.
- Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ataöv, T. (1965). *Turkish Foreign Policy, 1939-1945*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ataöv, T. (1970). *NATO and Turkey*. Ankara: Sevinç.
- Athanassopoulou, E. (1999). *Turkey: Anglo-American Security Interests, 1945-1952*. London: Frank Ca.
- Avcı, G. (2005). “The Postwar Incorporation of Turkey into the Western Alliance, 1947-1952”. *European Review*, 13(3), 419-29.
- Avcı, M. (2016). “The Importance of Chrome in the Historical Context of the Turkish German Relations between 1933 and 1945”. *Electronic Journal of Political Science Studies*, 7(1), 55-64.
- Bağcı, H. (2001). *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*. Ankara: METU.
- Barlas, D. (2004). “Friends or Foes? Diplomatic Relations between Italy and Turkey 1923- 1936”. *International Journal of Middle East Studies*, 36(2), 231-252.
- Barlas, D. (2005). “Turkish Diplomacy in the Balkans and the Mediterranean. Opportunities and Limits for Middle-Power Activism in the 1930”. *Journal of Contemporary History*, 40(3), 441-464.
- Barlas, D. ve S. Güvenç. (2009). “Turkey and the Idea of a European Union During the Inter-War Years, 1923-39”. *Middle Eastern Studies*, 45(3), 425-446.
- Beloff, N. (1985). *Tito’s Flawed Legacy: Yugoslavia and the West, 1939-1984*. London: V. Gollancz.
- Berberoğlu, B. (1982). *Turkey in Crisis: From State Capitalism to Neo Colonialism*. London: Westport, Connecticut: Zed Book.

- Birtek, F. (1985). "The Rise and Fall of Etatism in Turkey, 1932-1950: The Uncertain Road in the Restructuring of a Semiperipheral Economy". *Review (Fernand Braudel Center)*, 8(3), 407-439.
- Bostanoğlu, B. (1999). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, Kuram ve Siyasa*. İstanbul: İmge.
- Bölme, S. (2007). "The Politics of Incirlik Air Base". *Insight Turkey*, 9(3), 82-91.
- Bölükbaşı, S. (1987). *The United States-Turkey Influence Relationship During the Cyprus Crisi*. Dissertation. Virginia: University of Virginia.
- Brassley, P. (2012). "International Trade in Agricultural Products, 1935-1955". In *War, Agriculture, and Food: Rural Europe from the 1930s to the 1950*. New York: Routledge.
- Brinkley, T. ve D. Acheson. (1993). *The Making of the United States Foreign Policy*. London: Macmillan.
- Brockett, G. (2004). "The Legend of 'The Turk' in Korea: Popular Perceptions of the Korean War and Their Importance to a Turkish National Identity". *War & Society*, 22(2), 109-142.
- Brown, C. (2008). "The One Coalition They Craved to Join: Turkey in the Korean War". *Review of International Studies*, 34, 89-108.
- Brown, J. (1987). "The Military and Politics in Turkey". *Armed Forces & Society*, 13(2), 235-253.
- Brown, J. (1989). "The Military and Society: The Turkish Case". *Middle Eastern Studies*, 25(3), 387-404.
- Bryson, T. A. (1981). *Seeds of Mid East Crisis: United States Diplomatic Role in the Middle East During World War II*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Co Inc. Caesar.
- Byelaković, N. (1999). "Comrades and Adversaries: Yugoslav-Soviet Conflict in 1948-a Reappraisal". *East European Quarterly*, 33(1), 97-114.
- Campbell, J. C. (1958). *Defense of the Middle East*. New York: Harper & Brother.
- Cappella Z. R. (2016). *How States Pay for War*. Ithaca: Cornell University Pre.
- Coffing, A. (1973). "Forecasting Wheat Production in Turkey". No. 85. *Foreign Agricultural Economic Report*, Washington D.C.: Economic Research Service.
- Cossaboom, R. ve G. Leiser. (1998). "Adana Station 1943-1945: Prelude to the Post-War American Military Presence in Turkey". *Middle Eastern Studies*, 34(1), 73-86.
- Çakmak, C. (2005). "Turkey in The Second World War: 'Evasive' or 'Active' Neutral?". *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 26(2005), 61-78.
- Çalış, Ş. (2000). "Turkey's Integration with Europe: Initial Phases Reconsidered". *Perceptions: Journal of International Affairs*, 5(2), 1-13.
- Çelik, E. (1969). *Türkiye'nin Dış Politika Tarihi*. İstanbul: Gerçek.
- Danforth, N. (2008). "Ideology and Pragmatism in Turkish Foreign Policy: From Atatürk to the AKP". *Turkish Policy Quarterly*, 7(3), 83-95.

Danforth, N. (2015). "Malleable Modernity: Rethinking the Role of Ideology in American Policy, Aid Programs, and Propaganda in Fifties' Turkey". *Diplomatic History*, 39(3), 477-503.

Dingman, R. (1988). "Atomic Diplomacy During the Korean War". *International Security*, 13(3), 59-91.

Dlutowski, C. (1990). "Turkey, the Truman Doctrine, and the Cold War". *Cambridge Review of International Affairs*, 4(1), 49-66.

Farnsworth, H. (1956). "International Wheat Agreements and Problem". *The Quarterly Journal of Economics*, 70(2), 217-248.

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1183.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1183>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1185.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1185>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1188.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1188>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1196.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1196>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1198.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1198>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1199.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1199>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1200.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1200>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1203.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1203>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1205.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1205>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1208.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1208>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1212.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1212>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1215.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1215>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1240.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1240>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1246.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1246>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1248.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1248>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1258.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1258>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1260.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1260>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1261.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1261>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1265.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1265>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1268.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1268>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1272.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1272>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1273.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1273>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 1282.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1282>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge No: 681
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v05/d681>

Foreign Relations of the United States (1945). Belge: 1221.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1221>

Foreign Relations of the United States (1945). Diplomatic Papers, Belge No: 1210.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v08/d1210>

Foreign Relations of the United States (1946). Belge No: 1.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d1>

Foreign Relations of the United States (1946). Belge No: 155.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d155>

Foreign Relations of the United States (1946). Belge No: 157.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d157>

Foreign Relations of the United States (1946). Belge No: 3.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d3>

Foreign Relations of the United States (1946). Belge No: 475.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v06/d475>

Foreign Relations of the United States (1946). Belge No: 494.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v06/d494>

Foreign Relations of the United States (1946). Belge No: 588.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v01/d588>

Foreign Relations of the United States (1946). Belge No: 623.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d623>

Foreign Relations of the United States (1946). Belge No: 624.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d624>

Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d626	Belge	No:	626.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d627	Belge	No:	627.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d628	Belge	No:	628.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d629	Belge	No:	629.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d630	Belge	No:	630.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d631	Belge	No:	631.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d633	Belge	No:	633.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d634	Belge	No:	634.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d635	Belge	No:	635.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d636	Belge	No:	636.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d637	Belge	No:	637.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d638	Belge	No:	638.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d639	Belge	No:	639.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d641	Belge	No:	641.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d642	Belge	No:	642.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d643	Belge	No:	643.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d644	Belge	No:	644.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d645	Belge	No:	645.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d646	Belge	No:	646.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d647	Belge	No:	647.

Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d648	Belge	No: 648.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d649	Belge	No: 649.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d650	Belge	No: 650.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d655	Belge	No: 655.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d671	Belge	No: 671.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d677	Belge	No: 677.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d681	Belge	No: 681.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d684	Belge	No: 684.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d686	Belge	No: 686.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d697	Belge	No: 697.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d698	Belge	No: 698.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d700	Belge	No: 700.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d703	Belge	No: 703.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d704	Belge	No: 704.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d705	Belge	No: 705.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d706	Belge	No: 706.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d707	Belge	No: 707.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d708	Belge	No: 708.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d712	Belge	No: 712.
Foreign Relations of the United States (1946). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d724	Belge	No: 724.

Foreign Relations of the United States (1946, 1969). Document 722. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d722			
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d103	Belge	No:	103.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d121	Belge	No:	121.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d129	Belge	No:	129.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v03/d130	Belge	No:	130.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v03/d131	Belge	No:	131.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d138	Belge	No:	138.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d153	Belge	No:	153.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d156	Belge	No:	156.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d157	Belge	No:	157.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d159	Belge	No:	159.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d185	Belge	No:	185.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d193	Belge	No:	193.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d2	Belge	No:	2.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d230	Belge	No:	230.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d241	Belge	No:	241.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d257	Belge	No:	257.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d269	Belge	No:	269.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d28	Belge	No:	28.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d29	Belge	No:	29.

Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d290	Belge	No:	290.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d291	Belge	No:	291.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d295	Belge	No:	295.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d298	Belge	No:	298.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d301	Belge	No:	301.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d32	Belge	No:	32.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d340	Belge	No:	340.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d35	Belge	No:	35.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v04/d367	Belge	No:	367.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v04/d384	Belge	No:	384.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v01/d389	Belge	No:	389.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v04/d573	Belge	No:	573.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d58	Belge	No:	58.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d6	Belge	No:	6.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d60	Belge	No:	60.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d62	Belge	No:	62.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d7	Belge	No:	7.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d78	Belge	No:	78.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d81	Belge	No:	81.
Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d89	Belge	No:	89.

Foreign Relations of the United States (1947). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d94	Belge	No: 94.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d109	Belge	No: 109.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d116	Belge	No: 116.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d117	Belge	No: 117.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d127	Belge	No: 127.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d137	Belge	No: 137.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d139	Belge	No: 139.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d140	Belge	No: 140.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d141	Belge	No: 141.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d150	Belge	No: 150.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d151	Belge	No: 151.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d152	Belge	No: 152.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d2	Belge	No: 2.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d20	Belge	No: 20.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d25	Belge	No: 25.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d28	Belge	No: 28.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d52	Belge	No: 52.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d58	Belge	No: 58.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d62	Belge	No: 62.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d70	Belge	No: 70.

Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d76	Belge	No: 76.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d8	Belge	No: 8.
Foreign Relations of the United States (1948). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d80	Belge	No: 80.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1	Belge	No: 1.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01/d100	Belge	No: 100.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v05/d101	Belge	No: 101.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d106	Belge	No: 106.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1140	Belge	No: 1140.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1141	Belge	No: 1141.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1142	Belge	No: 1142.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1143	Belge	No: 1143.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1145	Belge	No: 1145.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1146	Belge	No: 1146.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1148	Belge	No: 1148.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1149	Belge	No: 1149.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1150	Belge	No: 1150.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1151	Belge	No: 1151.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1152	Belge	No: 1152.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1153	Belge	No: 1153.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1154	Belge	No: 1154.

Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1155	Belge	No: 1155.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1158	Belge	No: 1158.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d1162	Belge	No: 1162.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v01/d123	Belge	No: 123.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v01/d126	Belge	No: 126.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v01/d133	Belge	No: 133.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v01/d141	Belge	No: 141.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v01/d155	Belge	No: 155.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v05/d344	Belge	No: 344.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v05/d516	Belge	No: 516.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01/d65	Belge	No: 65.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d73	Belge	No: 73.
Foreign Relations of the United States (1949). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v01/d153	Belge	No:153.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01/d12	Belge	No: 12.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d68	Belge	No: 68.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v04/d682	Belge	No: 682.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d683	Belge	No: 683.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d684	Belge	No: 684.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d685	Belge	No: 685.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d686	Belge	No: 686.

Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d688	Belge	No:	688.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d689	Belge	No:	689.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v04/d691	Belge	No:	691.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d691	Belge	No:	691.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d693	Belge	No:	693.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d694	Belge	No:	694.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d696	Belge	No:	696.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d697	Belge	No:	697.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d698	Belge	No:	698.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d704	Belge	No:	704.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d705	Belge	No:	705.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d706	Belge	No:	706.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d707	Belge	No:	707.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d709	Belge	No:	709.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d710	Belge	No:	710.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d712	Belge	No:	712.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d714	Belge	No:	714.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d718	Belge	No:	718.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d719	Belge	No:	719.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d721	Belge	No:	721.

Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d723	Belge	No: 723.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d724	Belge	No: 724.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d729	Belge	No: 729.
Foreign Relations of the United States (1950). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/d730	Belge	No: 730.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d12	Belge	No: 12.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v03p1/d132	Belge	No: 132.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d207	Belge	No: 207.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v03p1/d284	Belge	No: 284.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v03p1/d288	Belge	No: 288.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d3	Belge	No: 3.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v01/d5	Belge	No: 5.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d6	Belge	No: 6.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d637	Belge	No: 637.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d639	Belge	No: 639.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d642	Belge	No: 642.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d7	Belge	No: 7.
Foreign Relations of the United States (1951). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v01/d72	Belge	No: 72.
Foreign Relations of the United States (1952-1954). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d459	Belge	No: 459.
Foreign Relations of the United States (1952-1954). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d460	Belge	No: 460.
Foreign Relations of the United States (1952-1954). https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d462	Belge	No: 462.

- Foreign Relations of the United States (1952-1954). Belge No: 464.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d464>
- Foreign Relations of the United States (1952-1954). Belge No: 56.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v09p1/d56>
- Foreign Relations of the United States (1952-1954). Belge No: 57.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v09p1/d57>
- Foreign Relations of the United States (1952-1954). Belge No: 61.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v09p1/d61>
- Foreign Relations of the United States (1952-1954). Belge No: 63.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v09p1/d63>
- Foreign Relations of the United States (1952-1954). Belge No: 67.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v09p1/d67>
- Foreign Relations of the United States (1952-1954). Belge No: 70.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v09p1/d70>
- Foreign Relations of the United States (1952-1954). Belge No:59.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v09p1/d59>
- Foreign Relations of the United States (1952-1954). Belge No:60.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v09p1/d60>
- Foreign Relations of the United States, 1951, Belge No: 634.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d634>
- Frangoudaki, A. ve Ç. Keyder. (2007). *Ways to Modernity in Greece and Turkey: Encounters with Europe, 1850-1950*. London; New York: I.B. Tauri.
- Frazier, R. (1984). "Did Britain Start the Cold War? Bevin and the Truman Doctrine". *The Historical Journal*, 27(3), 715-727.
- Friedman, E. (1975). "Nuclear Blackmail and the End of the Korean War". *Modern China*, 1(1), 75-91.
- Gaddis, J. L. (2000). *The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947*. New York: Columbia University Pre.
- Gaddis, J. L. (2005). *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*. New York: Oxford University Pre.
- Gönlübol, M. (1974). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*. Ankara: Sevinç.
- Güçlü, Y. (2000). "Turkish-German Relations on the Eve of World War Two". *Turkish Studies*, 1(2), 73-94.
- Gürel, B. (2011). "Agrarian Change and Labour Supply in Turkey, 1950-1980". *Journal of Agrarian Change*, 11(2), 195-219.
- Hakkı, M. M. (2005). "Surviving the Pressure of the Superpowers: An Analysis of Turkish Neutrality During the Second World War". *Chronicon*, (3), 44-62.
- Hale, W. (2011). "The Turkish Republic and Its Army, 1923–1960". *Turkish Studies*, 12(2), 191-201.

- Hale, W. (2012). *Turkish Foreign Policy Since 1774*. New York: Routledge.
- Hammond, P. Y. (1969). *The Cold War Years: American Foreign Policy Since 1945*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Harris, G. (1965). "The Role of the Military in Turkish Politic". *Middle East Journal*, 19(2), 169-176.
- Harris, G. (1970). "The Causes of the 1960 Revolution in Turkey". *Middle East Journal*, 24(4), 438-454.
- Harris, G. (1972). *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-1971*. Washington D.C.: American Institute for Public Policy Research.
- Hasanlı, J. (2011). *Stalin and the Turkish Crisis of the Cold War, 1945-1953*. New York: Lexington Book.
- Healey, D. (1948). "The Cominform and World Communism". *International Affairs*, 24(3), 339-349.
- Hershlag, Z. Y. (1958). *Turkey: An Economy in Transition*. The Hague: Uitgeverij.
- Hershlag, Z. Y. (1968). *Turkey: The Challenge of Growth*. Leiden, New York: EJ Brill.
- Hershlag, Z. Y. (1988). *The Contemporary Turkish Economy*. New York: Routledge.
- Heuser, B. (1991). "NSC 68 and the Soviet Threat: A New Perspective on Western Threat Perception and Policy Making". *Review of International Studies*, 17(1), 17-40.
- Hoskins, H.L. (1953). "Some Aspects of the Security Problem in the Middle East". *The American Political Science Review*, 47(1), 188-198.
- Howard, H. N. (1974). *Turkey, the Straits and U.: Policy*. Baltimore: The Johns Hopkins University Pre.
- İnanç, G. ve Ş. Yılmaz. (2012). "Gunboat Diplomacy: Turkey, USA, and the Advent of the Cold War". *Middle Eastern Studies*, 48(3), 401-411.
- Jones, B. (1977). *The Russia Complex: The British Labour Party and the Soviet Union*. Manchester: Manchester University Pre.
- Kahraman, S. (2011). "Turkey and the European Union in the Middle East: Reconciling or Competing with Each Other?". *Turkish Studies*, 12(4), 699-716.
- Karçi, A. ve İ. Ermagan. (2017). "Neorealizm ve Neoliberalizm Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları". In: Turan (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları*, 133-154. London, UK: Transnational Pre.
- Karpat, K. (1959). *Turkey's Politics: The Transition to a Multi-Party System*. Princeton: Princeton University Pre.
- Karpat, K. (1970). "The Military and Politics in Turkey, 1960-64". *The American Historical Review*, 75(6), 1654-1683.
- Karpat, K. (1972). "Political Developments in Turkey, 1950-1970". *Middle Eastern Studies*, 8(3), 349-375.

- Keohane, R. O. (2012). "Twenty Years of Institutional Liberalism". *International Relations*, 26(2), 125-138.
- Keohane, R. O. ve J.S. Nye. (1996). "Realism and Complex Interdependence". *International Political Economy*, 53-63.
- Keskin-Kozat, B. (2011). "Reinterpreting Turkey's Marshall Plan: Of Machines, Experts, and Technical Knowledge". In *American Turkish Encounters: Politics and Culture, 1830-1989*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Keskin-Kozat, B. (2013). "Negotiating an Institutional Framework for Turkey's Marshall Plan: The Conditions and Limits of Power Inequality". In *Turkey in the Cold War: Ideology and Culture*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Keyder, Ç. (1987). *State and Class in Turkey: A Study in Capitalist Development*. London: New York: Verso.
- Kibritçioğlu, A. (2004). "A Short Review of the Long History of Turkish High Inflation". <http://politic.ankara.edu.tr> (18.11.2022).
- Koç, N. ve B. Koç. (2017). "Affects of Marshall Plan on Turkish Economy". *Sociology Study*, 7(2), 83-121.
- Kramer, M. (2010). "Stalin, Soviet Policy, and the Consolidation of a Communist Bloc in Eastern Europe, 1944-1953". *Divinatio*, 31, 53-100.
- Krueger, A. (1987). "The Importance of Economic Policy in Development: Contrasts Between Korea and Turkey". In *Working Paper No. 2195*. Cambridge, Ma: National Bureau of Economic Research.
- Kumkale, T. K. (1997). *Tarihten Günümüze Türk-Rus İlişkileri*. İstanbul: İrfan.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1972). *Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası (1945-1970)*. Ankara: Sevinç.
- La Feber, W. (1987). *America, Russia and the Cold War, 1945-1984*. New York: Random House USA Inc.
- Lafeber, W. (1994). *The American Age, United States Foreign Policy at Home and Abroad Since 1750*. New York: Norton.
- Lees, L. (1997). *Keeping Tito Afloat: The United States, Yugoslavia, and the Cold War*. University Park, Pennsylvania: Penn State University Pre.
- Leffler, M. (1985). "Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO (1945-1952)". *Journal of American History*, 71(4), 807-825.
- Leffler, M. (1988). "The United States and the Strategic Dimensions of the Marshall Plan". *Diplomatic History*, 12(3), 277-306.
- Lehman, R. (1955). "Building Roads and a Highway Administration in Turkey". In *Hands Across Frontiers: Case Studies in Technical Cooperation*, 363-410. Ithaca: Cornell University Pre.
- Lerner, D. ve R. Robinson. (1960). "Swords and Ploughsares: The Turkish Army as a Modernizing Force". *World Politics*, 13(1), 19-44.

- Lewis, J. W. ve L. Xue. (1993). *Uncertain Partners: Stalin, Mao, and the Korean War*. Stanford: Stanford University Pre.
- Livingston, C. (1994). ““One Thousand Wings’: The United States Air Force Group and the American Mission for Aid to Turkey, 1947-1950”. *Middle Eastern Studies*, 30(4), 778–825.
- Marantzidis, N. (2013). “The Greek Civil War (1944-1949) and the International Communist System”. *Journal of Cold War Studies*, 15(4), 25-54.
- Mastny, V. (1996). *The Cold War and Soviet Insecurity*. New York: Oxford University Pre.
- McCally, S.P. (1956). “Party Government in Turkey”. *The Journal of Politics*, 18(2), 297–323.
- McGhee, G.C. (1983). *Envoy to the Middle World*. New York: Harper & Row, Publishers, Inc.
- Mearsheimer, John J. (2014). *The Tragedy of Great Power Politic*. New York: W. W. Norton & Company.
- Medvedev, R. ve Z. Medvedev. (2004). *The Unknown Stalin*. Woodstock: Harry N. Abram.
- Mehta, C. (2011). “The CIA Confronts the Tito/Stalin Split”. *Journal of Cold War Studies*, 13(1), 101-145.
- Mello, B. (2007). “Political Process and the Development of Labor Insurgency in Turkey, 1945-80”. *Social Movement Studies*, 6(3), 207-225.
- Mellor, R. E. H. (1971). *COMECON: Challenge to the West*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Millman, Brock. (1995). “Turkish Foreign and Strategic Policy, 1934-42”. *Middle Eastern Studies*, 31(3), 483-508.
- Mitchell, B.R. (1992). *International Historical Statistics: Europe 1750-1988*. New York: Stockton Pre.
- Morgenthau, H. J. (1973). *Politics Among Nation*. New York: Alfred A. Knopf.
- Okyar, O. (1960). “The Turkish Stabilization Experiment--Before and After”. *Middle Eastern Affairs*, September, 242-252.
- Okyar, O. (1979). “Development Background of the Turkish Economy, 1923-1973”. *International Journal of Middle East Studies*, 10(3), 325-344.
- Oran, B. (2011). *Turkish Foreign Policy: 1919-2006*. Salt Lake City: University of Utah Pre.
- Ozluk, E. (2017). “Balancing v: Bandwagoning?: Rethinking Foreign Policy Strategies”. *Akademik Bakış*, 10(20), 221-263.
- Önsoy, M. ve B. A. Gürol. (2019). “Escaping the Whirlpool of War: A Two-Fold Analysis of Turkey’s Neutrality Policy in World War II”. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15(29), 123-147.

- Özdemir, D. (2011). "The Role of the Public Sector in the Provision of Housing Supply in Turkey, 1950-2009". *International Journal of Urban and Regional Research*, 35(6), 1099-1117.
- Özer, M. (2014). "The Effects of the Marshall Plan Aids to the Development of the Agricultural Sector in Turkey, the 1948-1953 Period". *International Journal of Economics and Financial Issues*, 4(2), 427-439.
- Parrish, S.D. ve M.M. Narinskiy. (1994). "New Evidence on the Soviet Rejection of the Marshall Plan, 1947: Two Report". In *Working Paper No. 9*, 1-53. Washington D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholar.
- Paterson, T. (1973). *Soviet-American Confrontation*. Baltimore: The Johns Hopkins University.
- Pirincci, F. (2011). "Amerikan Dış Politikasında Dinamizm ve Başkanlar: Retorik ve Uygulama". In C. Çakmak (Ed.), *Yakın Donem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik*, 79-114. Ankara: Nobel Yayın.
- Ree, E. (1998). "Socialism in One Country: A Reassessment". *Studies in East European Thought*, 50(2), 77-117.
- Resis, A. (1978). "The Churchill-Stalin Secret 'Percentages' Agreement on the Balkans, Moscow 1944". *The American Historical Review*, 83(2), 368-387.
- Robinson, R. (1952). "Tractors in the Village: A Study in Turkey". *Journal of Farm Economics*, 34(4), 451-462.
- Robinson, R. (1958). "Turkey's Agrarian Revolution and the Problem of Urbanization". *The Public Opinion Quarterly*, 22(3), 397-405.
- Rubinstein, A. (1982). *Soviet Policy Toward Turkey, Iran, and Afghanistan: The Dynamics of Influence*. New York: Praeger Publisher.
- Ryan, M. (2018). *Chinese Attitudes Toward Nuclear Weapons: China and the United States During the Korean War*. London: Routledge.
- Sander, O. (1969). *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye, 1945-1965*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler.
- Sander, O. (1979). *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*. Ankara: Sevinç.
- Satterthwaite, J. (1972). "The Truman Doctrine: Turkey". *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 401(1), 74-84.
- Saville, J. (1984). "Ernest Bevin and the Cold War, 1945-1950". *Socialist Register*, 21(21).
- Schipper, F. (2007). "Changing the Face of Europe: European Road Mobility during the Marshall Plan Year". *The Journal of Transport History*, 28(2), 211-228.
- Schlesinger Jr., A. M. (1973). *The Dynamics of World Power: A Documentary History of United States Foreign Policy, 1945-1973*. New York: Chelsea House Publisher.
- Schweller, R. L. (1994). "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In". *International Security*, 19(1), 72-107.

- Scott, L. (1999). *Freedom's War: The American Crusade Against the Soviet Union*. Washington Square: New York University Pre.
- Simpson, D. (1965). "Development as a Process: The Menderes Phase in Turkey". *Middle East Journal*, 19(2), 141-152.
- Smith, T. (1983). "The Fear of Subversion: The United States and the Inclusion of Italy in the North Atlantic Treaty". *Diplomatic History*, 7(2), 139-156.
- Soysal, İ. (1997). *Soğuk Savaş ve Türkiye, Olaylar Kronolojisi*. İstanbul: ISI.
- Steil, B. (2018). *The Marshall Plan: Dawn of the Cold War*. New York: Simon & Schuster.
- Stone, D. (1994). "The Balkan Pact and American Policy". *East European Quarterly*, 28(3), 393-407.
- Stueck, W. (1995). *The Korean War: An International History*. New Jersey: Princeton University Pre.
- Swain, G. (1992). "The Cominform: Tito's International". *The Historical Journal*, 35(3), 641-663.
- Szyliowicz, J. (1962). "The Political Dynamics of Rural Turkey". *Middle East Journal*, 16(4), 430-442.
- Tekindor von zur Mühlen, S. (2012). "The Korean War in the Turkish Pre". *Turkish Studies*, 13(3), 523-535.
- Uslu, N. (2000). *Türk-Amerikan İlişkileri*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınlan.
- Uyar, M. ve S. Güvenç. (2016). "One Battle and Two Accounts: The Turkish Brigade at Kunu-Ri, in November 1950". *Journal of Military History*, 80(4), 1117-1147.
- Vali, F. (1972). *Turkish Straits and NATO*. Stanford, California: Hoover Institution Pre.
- Walt, M. (2007). *The Origins of Alliance*. Ithaca: Cornell Univ. Pre.
- Waltz, K. N. (2010). *Theory of International Politic: Long Grove*. IL: Waveland Pre.
- Weber, F. G. (1985). *The Evasive Neutral: Germany, Britain and the Quest for a Turkish Alliance in the Second World War*. Columbia: University of Missouri Pre.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politic*. Cambridge: University Pre.
- White, R. (2010). *The Middle Ground: Indians, Empires, and Republics in the Great Lakes Region, 1650-1815*. New York: Cambridge University Pre.
- Woods, R. B. ve J. Howard. (1994). *Dawning of the Cold War: The United States' Quest for Order*. Chicago, California: I.R. Dee.
- Yeşilbursa, B. (2001). "The American Concept of the Northern Tier Defence Project and the Signing of the Turco Pakistani Agreement, 1953-54". *Middle Eastern Studies*, 37(3), 59-110.
- Yılmaz, H. (1997). "Democratization from above in Response to the International Context: Turkey, 1945-1950". *New Perspectives on Turkey*, 17, 1-37.
- Yılmaz, S. (2014). *Türkiye'deki Amerika: İkili İlişkiler ve ABD'nin Örtülü Operasyonları*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Yılmaz, Ş. (2012). “Turkey’s Quest for NATO Membership: The Institutionalization of the Turkish-American Alliance”. *Southeast European and Black Sea Studies*, 12(4), 481-495.

Zubok, V. (1997). “Stalin’s Plans and Russian Archive”. *Diplomatic History*, 21(2), 295-305.

Zubok, V. M. (2009). *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*. Chapel Hill: The University of North Carolina Pre.

Zubok, V. ve C. Pleşakov. (1997). *Inside the Kremlin’s Cold War: From Stalin to Krushchev*. Cambridge, Mass: Harvard University Pre.

